

**T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

ANAYASAL İKTİSAT VE TÜRKİYE' DE UYGULANABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Burçin YİĞİT**

**Niğde
Ekim, 2023**

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

ANAYASAL İKTİSAT VE TÜRKİYE' DE UYGULANABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burçin YİĞİT

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Erdem Utku EKE

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat ERDOĞAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Balkan DEMİRDAL

Niğde

Ekim, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Anayasal İktisat ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 31/10/2023

Burçin YİĞİT

ÖN SÖZ

Kamu tercihi okulu aracılığı ile temeli atılan, anayasal iktisat öğretisi; bir ülkede yaşayan bireylerin, ekonomik hak ve özgürlüklerinin devletin ekonomiye olan müdahalelerinin yasalar ile sınırlandırılarak korunabileceğini savunmaktadır. Bu çalışmada, anayasal iktisadın tanımı, varsayımları, eleştirileri ve bazı ülkelerde uygulanabilirliği ele alınmıştır.

Bu çalışma ile Türkiye’de Anayasal İktisadın uygulanabilme imkanının mümkün olup olmadığı araştırılmış, etkileyen faktörleri ortaya koyarak bugüne kadar ele alınmayan yanlarının yazılması ve okunması amaçlanmıştır.

Çalışmamın her aşamasında, bilgisi, tecrübesi ve yol göstericiliğiyle yardımlarını esirgemeyen ve çalışmanın şekillenmesine yön veren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Erdem Utku EKE’ye minnetle teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca attığım her adımda yanımda olan, koşulsuz sevgilerini her zaman derinden hissettiğim aileme; en büyük şansım canım annem Gülfidan YİĞİT’e, en büyük destekçim canım babam Arslan YİĞİT’e, yol göstericim canım ablam Gülçin YİĞİT’e ve ailemizin en tatlı üyesi canım kardeşim Aras Efe YİĞİT’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANAYASAL İKTİSAT VE TÜRKİYE’ DE UYGULANABİLİRLİĞİ

YİĞİT, Burçin
Maliye Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Erdem Utku EKE
Ekim, 2023, 88 sayfa

Teorik olarak altyapısını kamu tercihinin oluşturduğu Anayasal İktisat Teorisinin amaçları; ekonomide disiplini sağlamak, devletlerin ekonomide keyfi alacakları kararları anayasa ile kontrol altına almak, vatandaşların var olan hak ve özgürlüklerini bazı sınırlamalar ile korumaktır. Avrupa birliği kapsamındaki ülkelerin anayasaları incelendiğinde 1990’lı yıllarda mali kuralların hayata geçirildiğini görebiliriz. Ülkemizde ise diğer ülkelere kıyasla daha uzun zamanda, 2000’li yıllarda ve daha dar kapsamlı bir şekilde uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, anayasal iktisat çerçevesinde mali kuralların varlığına, faydaları ve zararlarına yer verilerek, ne ölçüde uygulamada yer verilmesi gerektiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kamu Tercihi Teorisi, Anayasal İktisat, Türkiye’de Uygulanabilirliği

ABSTRACT
MASTER THESIS

CONSTITUTIONAL ECONOMICS AND IT' S APPLICABILITY IN TURKEY

YİĞİT, Burçin

Finance Department

Thesis Advisor: Dr. Faculty Member Erdem Utku EKE

October, 2023, 88 pages

The aims of the Constitutional Theory of Economics, the theoretical infrastructure of which is public choice; to ensure discipline in the economy, to control the arbitrary decisions of the states in the economy with the constitution, to protect the existing rights and freedoms of the citizens with some limitations. When the constitutions of the countries within the scope of the European Union are examined, we can see that the fiscal rules were implemented in the 1990s. In our country, on the other hand, it started to be implemented in a longer time, in the 2000s, and in a narrower scope compared to other countries. In this study, it is aimed to reveal the existence of financial rules, their benefits and harms, and to what extent they should be included in practice within the framework of constitutional economics.

Keywords: Public Choice Theory, Constitutional Economics, Applicability in Turkey

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMA LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANAYASAL İKTİSADIN OLGUSAL TEMELLERİ.....	2
1.1. ANAYAL İKTİSAT ÖNCESİ İKTİSADİ DÜŞÜNCELER.....	2
1.1.1. Merkantilistler	2
1.1.2. Fizyokratlar	2
1.1.3. Klasikler	3
1.1.4. Neo-Klasikler.....	3
1.1.5. Avusturya İktisat Okulu.....	4
1.1.6. Keynesyenler	5
1.2. ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMININ FELSEFİ ALANDA TEMELLERİ6	
1.2.1. J. J. Rousseau ve Sosyal Sözleşme	7
1.2.2. Hobbes ve Sosyal Sözleşme.....	9
1.3. KAMU TERCİHİ TEORİSİ VE GELİŞİMİ	10
1.3.1. ANAYASAL İKTİSAT İLE KAMU TERCİHİ TEORİSİ İLİŞKİSİ	13
1.3.2. KAMU TERCİHİ TEORİSİ İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR	14
1.3.2.1. Rasyonel Seçmenlerin Bilgisizliği	15

1.3.2.2. Rasyonel Seçmenlerin İlgisizliği	15
1.3.2.3. Rant Kollama.....	15
1.3.2.4. Oy Ticareti.....	16
1.3.2.5. Politik Miyopluk.....	16
1.3.2.6. Oybirliği İlkesinin Gerçekleştirilmemesi	17
1.3.2.7. Kamusal Mal ve Hizmetlerin Bir Bütün Olarak Sunulabilmesi	18
1.3.2.8. Ortanca Seçmen Teorisi	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANAYASAL İKTİSAT VE GELİŞİMİ.....	20
2.1. ANAYASAL İKTİSAT VE VARSAYIMLARI.....	21
2.1.1. Metodolojik Bireycilik.....	21
2.1.2. Rasyonellik ve Homo Economicus.....	23
2.1.3. Politik Mücadele (Catalaxy)	24
2.2. ANAYASAL İKTİSAT KAPSAMINDA ANAYASADA OLMASI GEREKLİ İKTİSADİ-MALİ YARGILAR	27
2.3. ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİNE KARŞI YAPILAN ELEŞTİRİLER	29
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA ANAYASAL İKTİSAT	31
2.4.1. Maastricht Kriterlerine Göre Yakınlaşma Kriterleri	33
2.4.1.1. Enflasyon Koşulu	33
2.4.1.2. Bütçe Açığı Koşulu.....	34
2.4.1.3. Kamu Borç Koşulu	35
2.4.1.4. Faiz Oranı Koşulu.....	36
2.4.1.5. Döviz Kuru Koşulu.....	36
2.5. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMI	37
2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri	37
2.5.2. Almanya	41

2.5.3. Japonya	44
2.5.4. İsveç	45
2.5.5. Fransa	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİNİN TÜRKİYE’DE UYGULANABİLİRLİĞİ.48

3.1. MALİ ÇERÇEVEDE ANAYASA ÖNERİLERİ.....49

3.1.1. Kamu Harcamaları Bağlamında Mali Kural Önerileri	49
3.1.2. Vergi Bağlamında Mali Kural Önerileri	50
3.1.2.1. Artan Oranlı Vergi Tarifesi.....	51
3.1.2.2. Düz Oranlı Vergi Tarifesi.....	52
3.1.2.3. Azalan Oranlı Vergi Tarifesi.....	53
3.1.3. Borçlanma Bağlamında Mali Kural Önerileri.....	53
3.1.3.1. İç Borçlanma	53
3.1.3.2. Dış Borçlanma	54

3.2. TÜRKİYE’DE MALİ-PARASAL İSTİKRAR ARAYIŞLARI VE MALİ KURALLAR 55

3.2.1. 2000 Yılına Kadar Türkiye’de Uygulanan Mali Kurallar.....	55
3.2.2. 2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Uygulanan Mali Kurallar	58
3.2.3. 4749 Sayılı Kamun Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Yer Alan Bazı Mali Kurallar.....	59
3.2.4. IMF Stand-by Anlaşmaları İle Getirilen Bazı Mali Kurallar	60
3.2.5. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu Kapsamında Yer Alan Mali Kurallar	64
3.2.6. 5393 Sayılı Belediye Kanunu İle 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu	67

3.3. TÜRKİYE’ DE ANAYASAL İKTİSAT 69

3.3.1. Türkiye’ de Ekonomik Sistem ve Gelişme Süreci	69
3.3.2. Türkiye’ de Anayasal İktisadın Gerekliliği ve Uygulanabilirliği	71

SONUÇ	73
KAYNAKÇA.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	88

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Bazı AB Ülkeleri Enflasyon Ortalaması.....	33
Tablo 2. Amerika Birleşik Devleti Bölgelerinde Uygulanan Vergi ve Harcama Kısıtlamaları.....	40
Tablo 3. Avrupa Birliği ve Bazı Devletlerde Mali Kural Çeşitleri ile Konumları.....	42
Tablo 4. Fransa’da Uygulanmakta Olan Mali Kurallar ve Özellikleri	47
Tablo 5. Anayasada Kamu Harcamaları ile İlgili Alınabilecek Kurallar.....	50
Tablo 6. Artan ve Düz Oranlı Vergi Tarifeleri Karşılaştırması.....	52
Tablo 7. Türkiye’nin 2000 Yılı Öncesi ve Sonrası Yüzdesel Ekonomik Göstergeleri ..	57
Tablo 8. 4749 Sayılı Kanun Kapsamında Uygulanan Mali Kısıtlamalar	60
Tablo 9. Stand-by Anlaşmalarında Yer Alan Sayısal Mali Kurallar	63
Tablo 10. 5018 KMYKK Kapsamında Uygulanan Mali Kısıtlamalar	67

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2. Maastricht Kriterlerinin Temel Noktaları.....	33
---	----

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SGP	: Stability and Growth Pact
İBP	: İstikrar ve Büyüme Paktı
GSYH (GSYİH)	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
EDP	: Mali Bildirim Tablolarını
ESA95	: European System of Integrated Economic Accounts
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
PAYGO	: Pay-As-You Go
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
KMYKK	: Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
GEGP	: Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
OVP	: Orta Vadeli Program
OVMP	: Orta Vadeli Mali Plan
YEP	: Yeni Ekonomi Programı
M	: Madde
VUK	: Vergi Usul Kanunu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

GİRİŞ

Anayasal iktisat, devletin sahip olduğu gücü ve yetkiyi hangi tür uygulamalarla sınırlandırılabilirliğini inceleyen teoridir. Toplum düzenini daha iyi bir hale getirecek olan anayasal iktisat, devletin harcama, vergilendirme ve borçlanma yetkilerinin sınırlandırılmasını savunmaktadır. Bu bağlamda anayasal iktisat teorisinin uygulamaya geçirilmesi, vatandaşların hak ve özgürlükleri açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı, anayasal iktisat teorisinin benimsediğı ilkeleri ve önerileri inceleyerek, teorinin ülke açısından uygulanabilmesindeki önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, anayasal iktisadın ortaya koymuş olduğu mali anayasa anlayışının özellikleri ile anayasal iktisadın Türkiye’de uygulanabilirliği hususları ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde anayasal iktisadın varoluşu üzerinde durulmaktadır. Anayasal iktisadın tarihsel gelişimi, gelişiminde öncülük eden kamu tercihi teorisi ile olan ilişkisi ve varsayımlarından söz edilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, anayasal iktisadın sosyal sözleşme anlayışı perspektifinden, anayasada ne tür iktisadi hükümler yer alması gerektiğinden, yapılan eleştirilerden ve dünyada örnek bazı ülkelerde ki uygulamalarından bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise mali çerçevede anayasa önerileri, gerekliliğı ve mali hükümlerin yer aldığı kanunlara yer verilerek ülkemizde anayasal iktisadın uygulanabilirliği değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANAYASAL İKTİSADIN OLGUSAL TEMELLERİ

1.1. ANAYAL İKTİSAT ÖNCESİ İKTİSADİ DÜŞÜNCELER

1.1.1. Merkantilistler

Merkantilizm on beşinci yüzyıl sonlarında İtalya, İngiltere ve İspanya’da doğmuş ve on sekizinci yüzyıla kadar etkisini göstermeye devam etmiş bir iktisadi düşünce yaklaşımıdır. Bu yaklaşım iktisat tarihinde mutlakiyetçi yönetimin geçerli olduğu devletlerde, ekonomik ve toplumsal alanın beraberliği için, ticaretin çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İlk defa dış ticareti gündeme getirmiş olan merkantilistlerin amacı, ticaret ile kıymetli metallerin ülkelerinde toplanmasını sağlamaktır. Bu yaklaşıma göre, ekonomi alanındaki gelişim; altın, gümüş gibi değerli metal birikimi ile mümkün olmaktadır. Merkantilizmin geçerli olduğu dönemde, ödenen vergiler kadar devletin sunduğu hizmetlerden faydalanabilmeye özen gösterilmiştir. Bu bilgiler bağlamında, hükümet, topladığı vergi karşılığında bireylerin kendisini ve malını korumaktadır.

1.1.2. Fizyokratlar

Zenginliğin tek kaynağını para olarak gören Merkantilistlere karşı tepki olarak Fizyokrasi akımı doğmuş ve fizyokratlar zenginliğin kaynağının para değil de doğa olduğunu savunmuşlardır. Öncülerinin François Quesnay, Jacques Turgot, Le Marquis de Mirabeau, Abbe Nicolas Baudeau ve Pierre Samuel du Pont de Nemours’un olduğu Fizyokratizm tek üretken sektörün tarım olduğunu, sadece tarımdan alınmak üzere tek vergi sisteminin olması gerektiğini, ekonomik düzenin doğadaki düzen gibi kendiliğinden sağlanacağını ortaya koymuştur (Böcek, R., 2022: 21). Dışarıdan hiçbir müdahale olmadan ekonominin sorunsuz işleyeceği düşüncesiyle “Laissez faire laissez passer¹ yani, bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” hareket etmişlerdir. Böylelikle devlet elini, piyasa mekanizmasına bırakarak doğal düzene güvenmiş olacaktır (Aksu, L. 2014: 10). Devlete burada yalnızca güvenlik, adalet gibi sınırlı sorumluluklar

¹ Laissez faire laissez passer: Adam Smith tarafından söylenen bu söz, 18. yüzyıl Fransa’sında fizyokratlar döneminde gündeme gelmiştir.

yüklenmiştir. Bu bilgiler ışığında, fizyokratlar, liberal iktisat konusunda öncü olarak, ekonomide devletin herhangi bir müdahalesinin olmamasına ve devlet borçlanmasına karşı çıkarak devlet bütçesinin minimum düzeyde kalmasını amaçlamaktadır (Ekşi, Z., 2006: 11).

1.1.3. Klasikler

Fizyokratlardan sonra gelen klasikler, fizyokratların doğal düzen düşüncelerinden etkilenererek onun yerine görünmez eli kabul etmiştir. Yani klasiklerde fizyokratlar gibi devlet müdahalesine karşıdır ve bunun yanında ekonomide işsizliğin olmadığını savunurlar. Ücretlerde ve fiyatlarda ise sabit durumun olmadığını, değişkenliğin söz konusu olduğunu söyleyen Klasiklere göre Say yasası geçerlidir. Say yasası her arzın kendi talebini yaratacağını söyler. Yani buna göre piyasada üretilen her ürün satılır, ekonomide uzun süreli yetersizlik ya da arz fazlalığı yaşanmaz. Piyasa böyle işlediğinde, sürekli bir talep yetersizliği veya arz fazlalığı oluşmamaktadır (Aydın, 2013: 85). 1776 senesinde Adam Smith'in kaleme aldığı Ulusların Zenginliği adlı yapıtla başlayan klasik dönem zamanla yerini Neo-klasikçilere bırakmıştır. Neo-klasiklerin özelliklerine bakacak olursak, emek piyasası çerçevesinde de tam rekabet koşullarının geçerli olması gerektiğini; devletin ücretlere herhangi bir müdahalede bulunmadığı gibi işçi sendikalarının da ücret seviyesini belirlememesi gerektiğini savunmuşlardır. Yani, esnek faiz gibi ücretlerde esnek olmalı, tam istihdam dengesinde engel yaratmamalı, aşağı doğru düşüş yaşanabilmelidir (Birol ve Gencer, 2014: 271).

1.1.4. Neo-Klasikler

Neo-klasik kelimesi, ilk defa Thorstein Bunde Veblen'in kaleme aldığı Preconceptions of Economic Science III (İktisat Biliminin Ön-Kabulleri III) adlı makalesinde geçmiştir (Bilir, H., 2018: 661). 1870 yıllarında başlayan neoklasik iktisat kuramında, serbest mübadele geçerli gözüktüğü de aslında merkezîyetçi bir ekonomiye dayanmaktadır (Kapıcı, N., 2020: 246). Neoklasiklere göre bireyler fayda düzeylerinin maksimum olmasını amaçlamaktadır. Neoklasik yaklaşımda piyasalar kendiliğinden temizlenmektedir yani dengededir (Arnsperger ve Varoufakis, 2006: 6). Bu sebeple, piyasa süresince devletin herhangi bir müdahalesi olmamaktadır.

1.1.5. Avusturya İktisat Okulu

Neoklasik iktisada muhalif olan Avusturya İktisat Okulu'nun doğuşu Carl Menger'in 1870 yıllarında yayınladığı "İktisadın İlkeleri" adlı eserle olmuştur ve "marjinal devrim" olarak tanımlanan sübjektif değer teorisinin öncüsü olan Carl Menger Anayasal İktisat Okulu için önemli bir adım atmıştır (Aktan, C., Eroğlu, Y., 2018: 111). Daha önce gelen Klasikçiler değeri "üretim girdilerinin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri karşılık" olarak görürken, Avusturya İktisat Okulu öncüleri bir malın değerini, "tüketicilerin istek ve arzularını karşılarken elde ettikleri tatmin derecesi" olarak görmüşlerdir. Bahsettiğimiz Avusturya İktisat Okulu'nun öncelikli metodolojik ilkeleri şunlardır; metodolojik sübjektivizm, kendiliğinden oluşan düzen, metodolojik bireycilik, aprioriz, praksiyoloji, marjinalizm. İndividüalizm, yani bireycilik ilkesine göre sosyal bilimlerin, sosyal yaşamın asıl amacı; bireyin özgürlüğü, rahatlığı ve mutluluğudur. Buna göre dünyada sadece bireyler bilinçli karar verebilir, sadece bireylerin karar ve tercihi olabilmektedir. Sübjektivizme göre değeri emek değil, bireylerin sübjektif değer yargıları belirler. Bir diğer ilke olan "kendiliğinden oluşan düzen" ise piyasanın kendiliğinden oluştuğunu savunur. Buna göre tüm toplumun faydasına olacak şekilde bir görünmez el piyasayı düzenler ve ayrıca bir müdahaleye gerek kalmaz. Apriorizm de zihnin birtakım düşüncelerden oluştuğunu ve bu durum neticesinde duyu deneyiminden bağımsız olarak asıl gerçek bilginin mümkün olabildiğini kabul eden görüştür (Cevizci, 1999: 68).

Bu kuram ışığında Mises ve Hayek, 1929 Büyük Buhranını daha önce tahmin etmişlerdir (Çalışkan, A., Balkı, A., 2018: 1155). 1929'da öncelikli Kuzey Amerika ve Avrupa'yı bunların yanında tüm dünyayı özellikle sanayileşmiş ülkeleri etkileyen Büyük Buhran, diğer adıyla Dünya Ekonomik Bunalımı yaşanmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, aslında Amerika Birleşik Devletleri'nde borsanın çöküşü ile gündeme gelse de o dönemdeki ekonomik şartlara, krizlerin boyutuna, krizin etkisini gösterdiği çoğunluğa bakacak olursak oldukça büyük bir kriz olduğunu anlayabiliriz. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının asıl sebeplerini şöyle sıralayabiliriz (Ersoy 1990: 266): ilki 1. Dünya Savaşının belirli bir döneminde yönetimi ele alan ve savaşın gidişatını değiştiren Amerika Birleşik Devletleri'nde beklentiye dayalı davranışların kredi enflasyonuna neden olması ve ilgili ülkenin olanaklarını oldukça aşan düzeyde iç ve dış kredilerin spekülatif alanlara eğriltilmesidir. İkincisi ise dünya bazında para, banka sisteminin savaş sonrasındaki gelişmelere uygun olmaması ve uluslararası mali yapı konusunda

yetersiz olması, gelir dağılımı kapsamındaki dengesizliğin savaş sonrasında arzın artırılmasında temel sebep olan talebin artmasını olumsuz etkilemesi, batı ülkeleri kapsamında savaş sonrasında karşılaşılan mali sorunların çözümü sürecinde devletin düzenleyici yapısı ve müdahale edici görevlerini belirleyen ekonomik politikaların çerçevesini çizecek şartların ve kurumların bulunmamasıdır.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Avrupa Birleşik Devletleri'nde ve tüm Avrupa ülkelerinde yatırımların durdurulmasına sebep oldu (Bulut 2003: 80). Artık borsaya, bankalara olan güven oldukça zedelenerek, halkın parasını kendi elinde saklama yoluna başvurduğu görülmektedir. Ekonomideki bu olumsuz durumlar, işsizlik üzerinde bir artış yarattı, üretim konusunda gerilemeleri ortaya çıkararak milli gelirden belli bir azalmaya sebebiyet vermektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere öncelikli olmak üzere Avrupa'da geçerli işsizlik oranı %25 seviyelerinin üzerine çıkarak ve Amerika Birleşik Devletleri'nde GSMH, 1929 senesinde 104,4 milyar dolardan, buhranın olumsuzluğunu en yoğun hissettirdiği 1933'te cari fiyatlar ile 56 milyar dolar civarına düşmüştür (Ulutan 1975: 467). Bu ekonomik bunalımın yansıması olarak da iflaslar çoğalmış, özellikle o yerlerde yokluk içinde bir yaşam süreci başlamıştır. Karşılaşılan bu zorluklar karşısında iktisatçılar çözüm önerileri sunmaktaydı fakat çok başarılı olduklarını söylemek mümkün değildi. Örneğin Neo-klasikçiler, liberalizm ile bu sorunların aşılabileceğini savunuyor, bu sorunların ana kaynağını piyasa aksaklıklarına, faiz hadleri ile ücretlerde yeterli elastikiyetin sağlanamaması olarak düşünülmekteydi ve problemi en çok para sisteminde gördüklerinden dolayı para reformuna girişim olsa da bu karşılaşılan problemlerin daha çok büyütüldüğü görülmektedir. Klasiklere paralel şekilde çözüm üreten Neo-klasikçilere karşı John Maynard Keynes'te (1883-1946) birtakım çözümler üretmeye çalışılmaktadır.

1.1.6. Keynesyenler

Uzun yıllar boyunca süren buhran dönemi John Maynard Keynes'i (1883-1946) klasiklerin düşüncesinden kopmaya, yeni bir devlet yaklaşımı benimseye maruz bırakmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde klasik yaklaşımının aksine devletin ekonomiye müdahale etmesini gerekli görmüştür (Keynes 1936). İngiltere'de Keynes'in çok öncelerden dile getirdiği düşünceler gerektiği kadar umursanmamıştı fakat Dünyanın 1929'da karşı karşıya geldiğini ekonomik bunalım yeni bir akıma ihtiyacı mecbur kıldı ve Keynes'in yaklaşımları önem kazanmaya başladı (Kazgan, 1993: 204). Keynes'in asıl

ününü sağlayan şey kaleme aldığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Kuramı" (The General Theory of Employment, Interest and Money) adlı kitabıdır. Bahsedilen yapıtta J. M. Keynes, ekonominin durgunluğunun ve bundan kaynaklanan işsizliğin sebeplerini ele alarak çözüm politikaları geliştirmiştir (Tomanbay, 2017: 7). Keynes bunları yaparken Klasik İktisat Okulu'nun kabul ettiği varsayımların doğru olmadığını ileri sürmüştür. Keynes'in Klasikleri eleştirdiği noktalar şunlardır (Keynes, 1968: 2-19, akt. Aktan, 2001: 2); Jean Babtiste Say aracılığı ile dile getirilen "her arz kendi talebini yaratır" görüşünü hakikat kabul edemeyiz. Mahreçler kanunu diye ele alınan teori bütünüyle değerlendirildiğinde yanlış olduğunu görmekteyiz. Örneğin bir ekonomide, talep konusunda yetersizlikler olduğu zaman bu durum, birtakım dengesizlikleri de ortaya çıkarmaktadır. İşte bu sebeple, arz konusunda değişiklikler yaratmak için ilk olarak talepte var olan yetersizliklerin satın alma çerçevesinde gücünü artırmaya yönelik uyarılması gerekmektedir. Bu sayede dengesizlikler ile karşı karşıya kalınmamaktadır. İşsizlik yalnızca Klasiklerin ele aldığı iradi işsizlik ile sınırlı değildir, bunun yanında irade dışı işsizlikte mevcuttur. Klasik İktisat Okuluna göre "ücret, emeğin marjinal hasılasına eşittir fakat bu görüşte de bazı eksiklikler vardır. Şöyle ki; işsizlik seviyesini, emekteki marjinal verimliliği ve reel ücretin belirlenmesindeki faktör efektif taleptir, klasiklerin bir diğer savunduğu şey, faizin tasarruf ve yatırım eşitliğini sağlamasıdır. Fakat savunulanan aksine tasarruf; faizin değil, gelirin bir fonksiyonu sayılmaktadır. Keynes'e göre faiz oranlarının oluşması tasarruf arzına ve bunun yanında tasarruf talebine de bağlı olmamaktadır. Faiz oranının belirlenmesindeki etkenler para arzı, para talebidir.

Keynes'in iktisadına göre hükümet ekonomi konusunda müdahalede bulunulmasının gerektiğini savunmuş ve bu da zamanla kamu sektörünün hızlıca gelişmesine katkı sağlamıştır (Taban, 2003: 15).

1.2. ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMININ FELSEFİ ALANDA TEMELLERİ

Anayasal İktisat Teorisinin felsefi temellerine bakıldığında toplumsal sözleşme teorisi ile ortaya çıktığı görülmektedir. Bir ortam içerisinde seçmenlerin birbirleri ile karşılıklı olan ilişkilerini planlamak, yaşam şartlarını ortaya koymak ve benzeri için uygulanması gerekli zorunlu kaideler mevcuttur. Bahsettiğimiz bu kaideler, seçmenlerin birbirleri ile karşılıklı uzlaşmada buluşmaları ve birbirleri ile benzer bir hayat devam ettirebilmeleri adına ihtiyacı karşılamak amacıyla göz önüne getirilmiştir. Bir

egemenliğin oluşabilmesi için seçmenlerin ortak kararı şarttır. İşte uzlaşılan bu kaideler toplumsal sözleşmeye dayandırılmaktadır.

Toplumsal sözleşme yapılmadan önce seçmenlerin karşılıklı olan birbirleri ile etkileşimlerini vurgulayan ve “doğa durumu” anlamında kabul edilen bu makamda seçmenlerin bir kesimi kötülükte bulunma eğiliminde olurken kendilerine uygulanacak cezalara da kendileri karar verebilmektedir. Bazı insanlar ise bireysel olarak kendisini savunamayacak kadar güçsüz olduğu görülmekteydi. Tüm bu bilgiler bağlamında, toplum içerisinde bir düzensizliğe sebep olduğundan toplumu oluşturan bu seçmenler, politik topluluğa yönelişte sahip oldukları haklarını kendi isteğine dayalı bir anlaşma ile hükümete bırakmaktadırlar ve toplumsal sözleşmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal sözleşme, bahsettiğimiz bu seçmenlerin, hükümet vasıtası ile çıkarlarını koruma altına alan, temel hak ve özgürlüklerine sahip çıkma ve benzeri konuları hükümetin vereceği cezalara bağlanmış olan bir anlaşmadır. Toplumsal sözleşmenin fonksiyonu, doğa durumunda meydana gelen bu karışıklığı çözüme kavuşturmaktadır. Toplumsal sözleşme yeni bir toplum arayışından oluşmaktadır (Çilingir, 2019: 40).

1.2.1. J. J. Rousseau ve Sosyal Sözleşme

J. J. Rousseau, sözleşme metodunu, sivil toplumun ve öyle ki medeniyetin başlangıç noktası olarak açıklamaktadır. Rousseau, insanların bireysel çıkarlarını korumak amacıyla ortaklaşa davranmanın gerekliliğini savunmaktadır. Karşı çıkar olmadığı takdirde aynı çıkarın mümkün olamayacağını savunan Rousseau, toplum kurallarını halkın tamamını yansıtmakta olan bir temel iradenin gerçekleştirmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır (Karabıçak, 2008: 168).

Jean Jacques Rousseau, yapıtı olan Sosyal Sözleşmede “bireyler eşit doğmakta fakat her yerde zincirler ile tutsak şekilde yaşamaya devam eder, işte bu durum nasıl meşru olur, onu araştıracağım” diye başlamaktadır. Sosyal sözleşme kuramının meydana gelişini analiz edecek olursak; doğal yaşam süreçlerinde mülkiyet kavramının var olmaması sebebiyle eşitsizlikte de eksiklikler olduğunu görebilmekteyiz. Fakat uzun yıllar içerisinde bireylerin nüfusu çoğaldıkça insanların yolunda engeller oluşmaktadır. Bunun yanı sıra meteorolojik olaylar bireylerin zaman içerisinde farklı yetenekler kazanmasını da mümkün kılmıştır. Bireylerin sahip olduğu yetenekler geliştikçe vahşi insanın aklında yeni ilişkiler tanısı oluşmaya başlamıştır. Bu ilişkiler düşünebilme

kabiliyetini ortaya koymuştur. İlerleyen zamanlarda ise zekâsı gelişen yetenekleri çoğalan birey, kendisine barınabileceğı bir yer yapmayı keşfetmiş ve ailelerin oluşması ile ailelerin birbirinden uzaklaşmasına sebep olmuş ve bu durumlardan sonra da çatışma ve mücadelelere sebep yaratacak mülkiyeti doğuran ilk devrim süreci meydana gelmiştir. (Göze, 1995: 193)

Zaman geçtikçe insanlar toprakları işlemeye, doğada bulunan değerli madenlerden faydalanmaya başlamışlardır. Bu da insanlık tarihinde, toprak üzerinde hakimiyet kurmak istemelerine sebep olmuştur. Bu hakimiyet sağlanırken birbirleri ile paylaşım konusunda sorunlar baş göstermiştir. İşte bu sebeple hem topraklarını koruyacak hem adaleti sağlayacak üst bir otoriteye sahip olma düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Bazı insanlar bu süre içinde, doğru hamleler ile çok şeye sahip olurken, bazı insanlar yeteneklerini doğru bir şekilde kullanamadıkları için diğer insanların topraklarında hizmet veren kölelere dönüşmüşlerdir. Yani öyle ki insanların düşüncesi, özgürlüklerini tamamen kendi ellerinde tutmak olurken bu yapı ile özgürlüklerinden biraz daha uzaklaşmış olundu (Uzun, 2009: 5-6).

Jean Jacques Rousseau, yukarıda bahsettiğimiz durumu şu sözü ile açıklamaktadır; “İnsanlar birbirine yönelik bir güç kullanmak yerine, toplumu kanunlar çerçevesinde yönetebilecek, toplumun bütün üyelerini savunabilecek, müdafaa edebilecek ve var olan düşmanı ortadan kaldıracabilecek egemen bir iktidar içerisinde toplayalım” (Göze, 1995: 193). Toplum Sözleşmesi adlı eserinde de “bireyler özgür olarak doğmakta fakat tüm zamanlarda bir baskı altında tutulmaktadır” diyerek insanların kendi kendini tutsaklığa sürüklediğini ifade etmiştir. İnsanlar Jean Jacques Rousseau’ya göre eşit oldukları halde, zamanla kendilerinin yarattığı kurallara bağlı köle haline geldiklerini savunmuştur (Arnhart, 2007: 282).

“İnsanların birbirinden ayrı üstün yetenekleri olamaz, güç insanlar arasında bir hak doğuramaz, bu yüzden de bireyler arasında her türlü yetkenin temeli sadece sözleşmelerdir” diyen Jean Jacques R., bireylere düzgün ve adaletli bir toplumsal alan için yalnızca tek çözüm olduğunu, bunun da toplum sözleşmesi olduğunu yazmıştır. Yani yazar, tüm bireylerin oybirliği ile gerçekleştirilen tek sözleşmesi “toplum sözleşmesi” dir. Bu bağlamda, bahsedilen toplum sözleşmesi sağlanırsa bundan sonra hiç kimsenin bu duruma karşı koyma yetkisi, hakkı olmayacaktır demiştir. Çünkü hiç kimse böyle bir sözleşme karşısında hakimiyetini kolay sağlayamayacaktır. Bu

düşünceyi savunduktan sonra, yazar, ilk var oluşunu şu cümle ile açıklarız: “İnsan kendisini toplum içerisinde o kadar savunulduğunu hissedebilsin ki ister topluma uysun ister uymasın kendisinin özgür bir ülkede olduğunu düşünebilsin”. Yani toplum kapsamında yapılan sözleşmenin cevabını bulabildiği ve ortaya koyduğu temel problem bundan kaynaklanmaktadır. Bahsettiğimiz sözleşme ile toplumda yer alan bireylerin tümü, bütün hakları ile beraber kendisini tamamen topluma ait hissetmekte; bu aynı zamanda herkes için geçerli sayıldığından hiçbir topluma da bağlanamamakla aynı şeydir. Bu bilgiler doğrultusunda, toplum sözleşmesi ile toplumdaki her birey, tüm varlığını genel istemine bağlar ve her birey bütünün ayrılmaz bir parçası olarak varsayılmaktadır (Gürbüz, 2003: 36).

1.2.2. Hobbes ve Sosyal Sözleşme

Diğer bir yandan da Thomas Hobbes’ın toplum sözleşmesi ile ilgili düşüncelerine bakacak olursak; mutlak devletin mutlak kuruculuğunu savunduğunu görürüz. Thomas Hobbes’e göre toplumun, topluma üye olan her bireyin alıştığı durumlar tartışma, kargaşa, güvenli olmayan ortamlar ve arbededir. Ona göre bir bireyin dünyasında, esas üç kavga sebebi bulunmaktadır; “kendisini kıyaslama, insanlara karşı güvensizliği ve şan, şeref arzusu. İlki, bireyleri kar için, ikincisi güvenlik sebebiyle, üçüncüsü ise şöhret için mücadeleye yönlendirmektedir”. Bireylerin doğduğundan itibaren gelen eşitliği güvensizlik durumuna, güvendedeki eksiklik ise savaş durumuna sebep olmaktadır. Hükümetin bulunmadığı zamanlarda, insanlar diğer insanlara yönelik sürekli kargaşa halindedirler. Bireyleri bu düşünceden uzaklaştıran etken ise yapılan bir sözleşmeyle temel anlamda var olan bütün haklarını bir iktidara vererek bu düzensizliği engellemektir. “Öyle ki bireyler, bireysel düşüncelerini ele alabilecek yalnız tek kişi ya da bunun yerine grup seçmeleri ve tüm üyelerin, bu kişinin ya da grubun herkes için geçerli olan toplumsal düzenlemeler ile ilgili vereceği kararları, uygulamalarında egemen olacağını kabul etmeleri, kararlarını tamamen o grubun alacağı kararlara bağlamasına, sorgulamalarını da o grubun sorgulamalarına dahil etmesi” durumu mevcuttur (Çetin, 2002: 4).

Hobbes’un hükümeti doğurmuş olan sözleşmesi, “rasyonel bir panik” e benzetilebilir, ölme korkusu tüm bireylerde aynı olağan durumu gösterir. O zaman işte bu olayda bireyler sahip olduğu imtiyazlarını karşılıklı olarak başka bir bireye, üçüncü kişiye yükledikleri bir sözleşmeyi gerçekleştirerek, bireyselliğinden vazgeçerek, bir

grubun egemenliğı altına girmeleri gerektiğini anlamaktadırlar. İnsanları barındıran grup, bir diğere ifadeyle toplumun, üyeleri içerisinde bir karar verdikten sonra gücünü kullanabilme, yargılayabilme yetkilerini yalnızca tek bir kişide toplanmış olan iktidara veya ölümlü tanrı adıyla tanımlanan Leviathan'a verilmesi durumu mevcuttur. Fakat bir anlaşma ile meydana gelen iktidarlık, anlaşmada bir taraf olmamaktadır. Bireyler iktidardakiler için sahip oldukları haklardan vazgeçmişlerdir. Bahsedilen vazgeçiş, farklı muharrirlerin de yani kalemi eline alanlarında anlatmaya çalıştığı gibi iki taraflı bir sözleşme sayılmadığından, iktidarda olan, bireylere yönelik yapmış olduğu, yerine getirdiğini sorumluluklardan dolayı mesuliyeti yoktur ve bunun için herhangi bir açıklama yapmamaktadır (Aydınlı, H. İ., Ayhan, V., 2004: 76).

Locke ise toplumsal sözleşme konusunda Hobbes'un görüşünden farklı görüşlere sahiptir. Onun düşüncesinde, iktidarın egemenliğı doğal hukuk ile kısıtlanmış olup bu kısıtlamalar vatandaşların direktme davranışları ile bağdaştırılmış olarak iktidar, yalnız insanların sahip olduklarını koruma altına alan bir fonksiyonla beraber "dış ilişkileri" yürütmekten sorumlu tutulmuştur. Locke, doğa durumundan uzaklaşma ve sözleşme tutumunun toplum için yararı, emniyetin elde edilmesidir. Çünkü emniyet olmadığı takdirde toplum özgür olsa bile bu hür davranabilme durumu onlar için hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Hobbes, doğa durumunu "olumsuzdur" olarak ifade etmektedir. Kısaca birey, toplumun kurdudur bu sebeple sözleşmeden sonra gerçekleşen durum bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Fakat Locke'a göre, doğal hayatta bireyler özgür ve denktir (Uzun, 2009: 8). Varlıklarını istedikleri şekilde kullanarak, diledikleri gibi hareket edebilirler. En başka doğada olumlu durum yerini güvensiz bir ortama bırakır ve eski "güvenli" alan ortadan kalkmış olmaktadır. Yani Locke doğa durumu karşısında sözleşme ile mümkün olan güvenli, adaletli alanın tercih edilebileceğini açıklar.

1.3. KAMU TERCİHİ TEORİSİ VE GELİŞİMİ

1930 yıllarında piyasanın etkinliğinin önemli bir boyutta kaybedilmesiyle birlikte yaygınlaşmaya başlayan piyasa sosyalizm çerçevesinde, piyasaya baktığımızda en iyi şekilde gerçekleşen fiyat mekanizmasının ve bunun yanında mal arzının yerine ne konulabileceği öngörüleliyordu. Bu durum karşısında yeterli cevap alınamamış olsa da özel mülkiyeti, sömürüyü ve sosyal sınıfları ortadan kaldıran "piyasa sosyalizmi" oldukça popüler hale geldi (Eagleton, T., 2011: 40-41). Pazar sosyalizmi olarak da adlandırılan ele aldığımız piyasa sosyalizmi, arz ve talebe dayanarak oluşan sosyalist bir

ekonomik sistemdir. Kamu tercihi teorisi, 1948 yıllarından itibaren bağımsız bir uygulama olarak varlığını korumaktadır.

A. Bergson'un incelediği, sosyal refah teorisinde, yeni birçok şey katan analizinde, iktisatçıların bireyselci ve faydacı etik anlayışın, devlet planlamacıların amaç fonksiyonu ile aynı tutulma sebeplerini göz önüne koymuştur. Buna göre, sosyal refah, devletin yönetilmesi ile en üst seviyeye çıkarılabilmektedir. (Mueller, 2003:2) Kamu tercihi teorisinin kurucusu, 1948'da disiplinin tamamı ile açıklamasını yapmadan 1991 yılında hayatını kaybeden Duncan Black'tir. Bu teorinin araştırmacıları, kamu tercihini daha iyi anlamak ve ekonomi sektörünün çözüm teknikleri sayesinde siyasi davranışları ve gerçek tercihler hipotezi yardımı ile piyasa dışında karar verme sürecinin yerleşmesi durumunda anlamaya çalışmışlardır. (Rowley-Schneider, 2003:22)

Modern Kamu Tercihi teorisi ve bunun yanında da Anayasal İktisat Teorisini başlatan kişi olarak kabul ettiğimiz James McGill Buchanan, 1950-1960 yıllarından itibaren bu teori için önemli katkılarda bulunmuştur. J. M. Buchanan'ın geliştirdiği Kamu Tercihi Teorisi, siyaset bilimini dikkate alarak açıklamaktadır (Aktan, 2002: 3). Öyle ki Thomas Romer, anayasal iktisat öncüsü Buchanan için şunları söylemiştir: "Buchanan'ın çalışmaları mesleğini icra ettiği süresince büyük bir ölçüde bir tutarlılık göstermiştir. Hükümetin bireyselci bir yaklaşım ile hareket etmesi, hükümetin ileri bölümlerde açıklanan catallaxy yani politik mübadele mekanizması olarak ele alınması, anayasal kuralların ne kadar önemli olduğunun kabullenilmesi hep Buchanan'ın sayesinde gerçekleşmiştir."

Kamu tercihi teorisi iki önemli düşünce okulu kapsamında geliştirilmiştir. Bu okullar. J. Buchanan ve G. Tullock'un öncü olduğu "Virginia Okulu" ile A. Downs ve G. Stigler'in öncüsü olduğu Chicago Okulu'dur. Virginia Okulu ve Chicago Okulu klasik liberalizmin temel ilke ve politikalarını modern bir yorumla tekrardan güncelliğini kazandıran okullardandır. Buchanan ve Tullock aslında ilk olarak Knut Wicksell'den etkilenmiştir. Wicksell'de Kamu Tercihi yaklaşımının ilk öncülerinden biridir (Kul ve Yüksel, 2018: 91). Virginia okulu çerçevesinde gelişim gösteren Virginia Kamu Tercihi Teorisyenleri, düşüncelerinin: Keynesyen makro iktisada, Musgrave'in öncüsü olduğu liberal kamu ekonomisine ve Pigou'nun refah iktisadına birer alternatif olduklarını düşünmüşlerdir. Liberalizmin yeniden ortaya çıkmasını sağlayan Virginia Okulu, hükümetin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmaktadır. Devletin müdahalesine

karşı gösterdiği tepkinin temelinde, özel ekonominin var olan diğer ekonomilere göre daha etkin, daha adil olduğu, ekonomide kaynakların daha verimli şekilde dağıtıldığı düşünceleri vardır.

Kamu tercihi kuramcıları siyasal birey ile ekonomik bireyin özdeş özellikleri taşıdıklarını, bireylerin politik süreçlerde karar alma noktalarında kamusal yarardan ziyade kendi bireysel faydalarını gözettiklerini ortaya koymuşlardır. Kamu tercihi teorisi çerçevesinde bu kişiler, kolektif kamusal düşünce değil de kendi çıkarları çerçevesinde ilerler ve rasyonellik anlayışı çerçevesinde ilerlerler. Temelinde neo-klasik teorisyenlerinin “Piyasa Başarısızlığı Kuramına” karşısında ortaya koydukları “Devlet Başarısızlığı” kuramı olan, Kamu tercihi teorisinin öncülüğünde Keynesçi iktisadi anlayışla ilerleyen akademisyenler, bürokratlar ve politikacılar vardır (Çoban, 2003: 76). Keynesyen iktisadi uygulamaları tenkit eden kamu tercihi savunucuları asıl olarak kamu tercihi teorisini; piyasa dışı karar alma düzeneğinin ekonomik analizi ya da daha kolayca, ekonomi biliminin siyaset bilimine dönüştürülmesi olarak ortaya konulmuştur (Mueller, 2010: 1).

Modern iktisadın benimsediği yöntem ve tekniklerinin siyasal süreçlerin uygulamasında kullanılmasını öngören kamu tercihi kuramı, siyasal karar alma ve oylama düzeneklerinin iktisadi analizlerini gerçekleştiren bir iktisadi anlayıştır ki bu teoriyi “siyaset biliminin ekonomik analizi” olarak tanımlayabiliriz (Buchanan, 1988: 179). Buchanan'a göre, Kamu Tercihi Kuramı iktisat biliminin araç ve metotlarını almakta ve bu araç ile yöntemlerinin siyasi sektöre ve siyaset bilimine uygulamaktadır (Buchanan, 1984: 13, akt. Yüksel ve Kul, 2018: 91).

Buchanan (1988: 12, akt. Yüksel, Kul, 2018: 91) temelinden yalnızca piyasa başarısızlığına dayalı refah iktisadını eleştirmemekte, bunun yanı sıra “piyasa çalışır, politika başarılı değildir” görüşünü savunan çağdaş Kamu Tercihi ve Yeni Neo-Klasik iktisatçıları da tenkit etmektedir. Bunun sebebi ise şöyledir; Buchanan’a göre, idealize olan standartlar ile karşı karşıya getirildiğinde piyasa, bunun yanında siyasette başarısızdır. Fakat ekonomideki aktörlerin asıl amaçlarına dikkat edildiğinde, siyasetin ya da hükümetin başarısızlığı piyasaya nispeten daha mutlak ve fazladır.

Kamu tercihi teorisini incelediğimizde karşımıza oyun teorisi kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu iki kavram arasındaki etkileşim geçmiş yıllar itibarıyla ele alındığında B. Pascal’ın matematikteki olasılık teorisi ile oyun teorisine ilişkin rasyonel teoriyi

geliştirdiği söylenebilmektedir. Kamu tercihine daha yakın olan dolaylı oyun teorileri 19. yy. sonlarına ve 20. yy. başlarında ortaya konmuştu (Aktan ve Bahçe,2007). Politika sürecinde ortaya konulan rasyonel seçim ve oyun teorisi, Rochester Okulunun öncü teorisyenlerinden olan William Riker, tarafından 1950 yıllarının sonlarında ele alındı. J. Buchanan ve G. Tullock'un 1962'de yayınlamış oldukları "Oybirliğinin Hesabı: Anayasal Demokrasinin Mantığı" eseri ile anayasal yaklaşım ile oyun teorisi perspektifi beraber ele alınarak ekonomiye yeni bir dal kazandırılmıştır. Buchanan ve Tullock'un bu eserleri sayesinde, kamu tercihi teorisinin bakış açısından pozitif toplamı, sıfır toplamı ve negatif toplamı oyunların rasyonel sınıflandırması ortaya konmuştur (Forte, 1996: 148). 1964 yılında da Amerikan devleti ile ilgili girişi yansıtan çalışmasını geliştirerek okullarda politika bilimi kapsamındaki esas kitabı olabilmesi için uygun seçim eserini öğrencilere sunulmuştur (Schneider, 2003: 6).

Bu bilgiler ışığında, dünyada 1950-1960 yıllarında var olan Kamu Tercihi Teorisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasi olayları eleştiren bir fikir anlamında ortaya atılmıştır. Siyaset ve ekonomi bilimleri arasında olan ilişki bazı ekonomik incelemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır ve söz konusu bu iki bilimi baz alarak yapılan araştırmalar çerçevesinde Kamu Tercihi Teorisi oldukça önemli bir rol oynamıştır.

1.3.1. ANAYASAL İKTİSAT İLE KAMU TERCİHİ TEORİSİ İLİŞKİSİ

Anayasal İktisat yaklaşımı esasen Kamu Tercihi Teorisi ile aynı varsayımları kullanmaktadır. Fakat aralarındaki farkı ele alacak olursak, Kamu Tercihi Teorisinin daha ziyade problemlerin analizini yapmakta olduğunu görebiliriz. Buna karşın Anayasal İktisat Kuramı, normatif, bunun yanında da pozitif önermeler sunan bir teoridir ve bu teorinin temelini Kamu Tercihi Teorisi oluşturmaktadır.

Refah iktisadı "Piyasa başarısızlığı" temeline dayanarak hareket eden bir iktisat dalıdır ve bu ilkeye göre de piyasa başarısızlığı ancak devletin ekonomiye müdahalesi ile çözülebilir. Buna karşın Kamu Tercihi Teorisi, "Kamu ekonomisindeki başarısızlık" ilkesi ile ilerlemektedir. Kamu Tercihi Teorisinin öncülerine göre, halkın ve hükümetin güç yetki, hak ve sorumluluklarının olabildiğince belirgin çizgilerle koruma altına alınmasını ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda Anayasal İktisat Kuramını geliştirmişlerdir. Anayasal İktisat Teorisi aslında Kamu Tercihi Teorisi ile birebir aynı hipotezleri

benimsemekte fakat, Kamu Tercihi Kuramı Anayasal İktisat Kuramına göre daha çok sorunların nedenlerini araştırmaktadır (Turgay, 2009: 4).

Anayasal İktisat kuramı perspektifinde devletin hak ve özgürlüklerine ne tür kısıtlamalar uygulanabileceği ve bu kısıtlamaların nelerden oluşması gerektiği konusunda birtakım incelemeler yapılmalıdır (Kayabaşı, 2005: 45).

Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisinin farklı bir konu kapsamında ele alınmasının İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan olaylara bağlı olarak son 40-50 senelik bir çağı barındırdığı söylenebilir. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Kuramının öncüsü olan 1986 yılında Nobel Ekonomi ödülüne layık görülen Buchanan'ın açıklaması ile Kamu Tercihi Teorisi, sözcüğün kullanım anlamı çerçevesinde bir araç, bir metotlar birikimi, klasik araçların klasik yöntemlere göre belirli bir yapıda uygulanması değildir. Kamu Tercihi siyasi bir süreci yansıtmaktadır ve bu süreç içerisinde Kamu Tercihi Kuramı, kolektif veya piyasanın dışında karar verme süreci kapsamında incelemeler yapan kimi ekonomi uzmanlarının farklı araç ve uygulamaları kullanarak ilerlettikleri ve benimsenen bir uygulama sahasına dönüştürdükleri bir alanı barındırmaktadır. Kamu Tercihi Teorisi, hangi tür vergi kurumlarının ve vergi metotlarının ortaya çıkacağı konusunda varsayımlarda bulunma fikriyle, güncel politik karar kurallarını birebir ilgi alanı içerisinde incelemektedir. Öyle ki, Kamu Tercihi Teorisinden faydalanılarak geliştirilen bir araştırma programı olarak Anayasal İktisat Kuramı, seçenek olarak başka politika kurallarının nasıl farklı vergi kuralları doğurabileceğini inceleyebilmek için neoklasik iktisadın yanında Kamu Tercihi Kuramının datalarını kullanmaktadır (Hepaksaz, 2007: 90).

1.3.2. KAMU TERCİHİ TEORİSİ İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Kamu Tercihi Teorisyenlerine göre, kamu ekonomisi çerçevesindeki başarısızlıklar sayacağımız şu sebepler ile ilişkilendirilmektedir (Aktan, 2007: 5; Sirkin, 1975: 4; Dura, 2006: 113), rasyonel seçmenlerin sahip olduğu bilgisizlik, ilgisizlik, çıkar ve baskı gruplarının uyguladıkları rant kollama faaliyetleri, oy ticareti, uzağı görememe etkisi yani politikada ortaya çıkan miyopluk, oybirliği ilkesinin uygulanamaması, eksiksiz olarak bütün anlamda kamusal mal ve hizmetlerin sunulması ve son olarak ortanca seçmen kuramıdır.

1.3.2.1. Rasyonel Seçmenlerin Bilgisizliği

Oy veren kişiler hükümete kamu alanında mal ve hizmet istemini sunarken bilgisizdirler. Bu bilgisizliğin kaynağı; bir ülkede yaşayan insanların eğitim ve bilgi düzeylerinin aynı olmamasıdır. Oy veren bireylerin, doğru bilgilere erişmek amacıyla yeteri kadar olanaklarının olmaması ve farklı yollarla yanlış haberdar edilme de bu bireylerin doğru kararlar verememelerini etkilemektedir. Seçmenleri bilgisiz olmaya iten sebep, siyasal etkinlik duygusunun düşük olmasıdır. Seçmen, kendi isteklerinin siyasal karar sürecinde bir etkisinin olmayacağını düşünmektedir. Kamusal mal ve hizmetin arzında kendi seçimlerinin önemli olmadığını düşünen seçmenler, bir oylamada bulunmasa bile kamusal mal ve hizmet arzının gerçekleşeceğini düşünmektedir ki bu sebeple bilgisiz kalmayı tercih etmektedirler (Nazlıoğlu, M. 2017: 17-18).

1.3.2.2. Rasyonel Seçmenlerin İlgisizliği

Piyasa ekonomisi çerçevesindeki seçmenin tersine, kamu iktisadı çerçevesinde seçmenler mal ve hizmet tercihlerinde olabildiğince yoğun ve detaylı bir inceleme yapma ihtiyacı duymamaktadırlar. Bunun sebebi sunulan kamu hizmetleri ile seçmenlerin talepleri arasında uzak bir ilişki bulunduğundan, seçmenler oylama düzeneği yolu ile kararlarını izah ederken ihmalci bir davranış sergilemektedirler. Kamu tercihi teorisinde bu durum bedavacı sorunu olarak tanımlanmaktadır (Demir, İ., Berksoy, T., 2017: 105-107). Yani seçmen, oylamada bulunsa da bulunmasa da kendisine hizmet arz edileceğinin farkındadır. Seçmenlerin ilgisizliği konusunda bir diğer faktör de seçmenlerin karar alma sürecine katılıp katılmamalarının bu süreci etkilemeyeceği görüşüne sahip olmalarıdır.

1.3.2.3. Rant Kollama

İlk olarak rant kelimesinin ne anlama geldiğine bakacak olursak; rantın, kısaca toprağın kullanım fiyatı olduğunu söyleyebiliriz. Daha geniş bir açıklama ile rantı, üretim unsurlarından toprak ve bunun yanında diğer kaynakların yani ormanlar, petrol yatakları, madenler ve benzeri kaynakların üretimden almış olduğu pay için verilen isim olarak açıklarız. Üretim gelişimine katılan emek unsurunun geliri "faiz", teşebbüs unsurunun geliri "kar", toprak unsurunun geliri ise "rant" olarak adlandırılmaktadır.

Rantın ortaya çıkmasının sebebi, diğer üretim faktörleri gibi toprağın sınırlı ve kıt bir kaynak olmasıdır. Baskı ve çıkar grupları çerçevesinde yasama organı yanı sıra yürütme organına ait uygulamış olduğu lobicilik uygulamaları netice olarak seçmene ait düşünceleri yansıtmayan hükümlerin verilmesine ve pratiğe dökülmesine sebebiyet vermektedir (Aktan, 2003: 6).

1.3.2.4. Oy Ticareti

Siyasi partiler ile oy ticareti ilişkisi kapsamında kamuya sunulacak olan mal ve hizmetler çizelgesi üzerinde bir çeşit alışveriş gerçekleştirilir. Seçim gününden sonra herhangi bir parlamenterin üye olmuş olduğu partisini terk ederek farklı bir partiye üye olması örneği de oy ticareti kavramı içerisinde kullanılabilmektedir. Bunun yanı sıra oy ticareti teorisi ile parlamenterlerin oylarını yükseltebilmek amacıyla kendilerinin içerisinde olduğu seçim alanlarına diğer bölgelerden ziyade daha fazla hizmet götürmektedir. Verilen oyların belirli bölgelerde fazlalaşması verilen hizmet ve bunun yanında harcanan bütçenin o bölgeye kaymasına sebep olmakta, bunun sonucunda da bu durum bazı alanlar arasında oransızlığa ve eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır. Verilen hizmet yandaşlığının meydana çıkmasına sebebiyet veren bu politik yozlaşma, kamu ekonomisi çerçevesinde optimum seviyede karar alınmasının önüne geçmektedir (Kızılboğa, 2012: 100). Kısaca, hizmet konusunda kayırmacılık yapılan, politik yozlaşma olayı kamu çevresinin doğruluk seviyesinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

1.3.2.5. Politik Miyopluk

Kamu tercihi teorisi araştırmasında devletin başarısızlığına sebep olan etkenlerden biri de politik miyopluk (Political Myopia²) diye adlandırılan uzağı görememe faktörüdür. Politikacılara göre çoğunlukla en doğru ve olması gereken politikalar, seçimde galip getirebilecek politikalar olmaktadır. Ele aldığımız bu düşünce ile değerlendirildiğinde politikacılar için uzun süreçte ekonomiye birtakım faydaları dokunabilecek yatırım tasarılarının uygulanabilmesi değil de kısa süreçte seçmenlere doğrudan yarar sunabilecek tasarılar uygulanması daha doğru olabilmektedir. Örnek verecek olursak, belediyenin topluma sunmuş olduğu hizmetlerin, kanalizasyon işi ve

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kitapçı, İ. (2017). Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal iktisat yaklaşımı ve bilişsel önyargılar. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-102.

benzeri gibi yerin altı kapsamında değil, yer üstünde bu görevlerin yerine getirilmesi gerektiği (çocuk parkları, koşu alanları ve bahçe gibi), bu yolla belediye seçimine katılan kişinin seçilme şansının daha fazla olacağı ya da yeniden seçimle göre ve devam edebilme şansını artırabilmektedir (Aktan, 2007: 73).

Yukarıda verdiğimiz örnekten farklı olarak uzağı görememe durumuna bir örnek daha verecek olursak, iktidarın yaptığı harcamaların finansmanını para basarak karşılayabileceği durumudur. Bahsettiğimiz bu yöntem çok kolay olmasının yanı sıra çok kısa süreçte de üretim ve işsizlikte azalış yaratacağı için toplum tarafından hoş görüyle kabulleneceği bir politikadır. Fakat bu tür bir uygulama uzun yıllar sürecince incelendiğinde fiyatların genel seviyesinde devamlı bir artış, belirsizlik ve dengesizlik doğuran bir politikadır. Hükümetin gerçekleştirdiği harcamalarının iç ya da dış borçlar ile karşılanması da kısa süreçte insanları kötü etkilemeyen doğru bir uygulama varsayılarak düşünülebilir. Ama bu uygulama da uzun yıllar sonucunda bazı olumsuzlukları ortaya çıkaracaktır (Savaş, 2007: 10): faiz oranlarındaki sürekli artış, vergide uygulanan oranlarının oldukça yüksek seviyelere çıkarılması ve bunlarla beraber sermaye anlamında yapılan birikimde azalış gibi.

Yani kısaca şöyle açıklayabiliriz; insan beyninin belirli bir kabiliyete sahip olması ve ilerleyen süreçler konusundaki bilinmezlik, tam bir bilgiyi sağlayamama olayı hakikat yani karar almayı güçleştirmektedir. İşte burada kısa süreli fikir alışkanlığı olarak da tanımlanabilecek uzağı görememe, kısıtlı rasyonelliği anlatan bir husus olarak ortaya konulmaktadır (Kitapçı, 2017: 99).

1.3.2.6. Oybirliği İlkesinin Gerçekleştirilmemesi

Kamu tercihi teorisyenleri için siyasi karar verme durumunda oy birliği ilkesine uyulamaması, pareto verimliliği oluşmasının önüne geçmektedir. Pareto verimliliği yani optimal, ülkede bir bireyin refahında azaltma sağlamaksızın, başka bireylerin refahında artış sağlama ya da hiç olmazsa refahında düşüş olmamasını sağlamaktır (Akdoğan Gedik, M., 2021: 264, 266).

Kamu tercihi teorisyenlerinin düşüncesi aslında, toplulukta oy konusunda bir düşünce birliği olduğunda kamusal mal ve hizmet taleplerinin de bu doğrultuda olacağıdır. Fakat bu düşüncenin ne derece doğru olduğu tartışılmaktadır. Çünkü kamusal alanda sunulan mal ve hizmetler sınırlıdır. Bu sebeple de kısıtlı olan hizmetlere

talep olsun veya olmasın, belirli bir hizmet tipinden sapılmayacaktır. Buna ilaveten, kamu kapsamındaki yargılarda seçim metodu ile hizmetler arasında bir seçenek olmamakta, ne tür hizmetler sunulması gerektiğini belirleyenler arasında bir seçenek olmaktadır. Bu yüzden farklı bürokratları tercih eden insanların kamusal mal ve hizmet seçimleri özdeş tercihi yansıtabilmektedir. Kısaca oy birliğinin sağlanması durumunda, bütün kamu alanındaki istekler aynı görüşte birleşemeyebilecektir ve oy veren kimseler seçim döneminde tercihlerini belirlerken tüm dönemlerde mantıklı olamamaktadırlar. Bu bilgiler ışığında, “çoğunluk her zaman doğruya yönelmez” denilebilir (Kaplan, E., 2004).

Aslında pareto optimumu seviyesine ulaşmak için oy birliği olması gerekli değildir. Çoğunluğun tercihleri uygulamaya konulurken diğer bireylerin de haklarının muhafaza edilme düşüncesi, yani kısaca çoğulculuk ilkesi, asıl anlamda yerine getirilmesi konumunda oy birliği sağlanamadan pareto optimumuna erişilebilir (Çınar, A. 2010: 46).

1.3.2.7. Kamusal Mal ve Hizmetlerin Bir Bütün Olarak Sunulabilmesi

Devletin sunduğu kamu alanındaki mal ve hizmetler, bireylerin istekleri ile beklentilerini bilinmeden sunulduğu için beraberinde birtakım zorluklar getirmektedir. Bunun asıl sebebini şöyle açıklayabiliriz; herhangi bir bölgede yaşayan insanların ihtiyaçları o bölgenin koşullarına göre değişmektedir ve bu duruma göre insanlar da bir beklenti içine girmektedir. Buna karşın devletin her bölgeye aynı kamusal hizmeti sunması onlar için bir fayda sağlamayabilmektedir. O bölgede yaşayan bireylerin farklı öncelikleri olabileceği gibi verdikleri önem de farklılaşmaktadır. İşte bu sebeple her bölgede sunulacak kamusal mal ve hizmetler o bölgeye uygun, özel seçilmeli ve buna uygun olarak gerçekleştirilmelidir (Mengi ve Algan, 2003: 93).

1.3.2.8. Ortanca Seçmen Teorisi

Demokrasi çerçevesinde alınan ortak olan kararlarda hâkim olan tercih ‘ortanca seçmen’ olarak adlandırılan medyan seçmen grubunun tercihi olmaktadır. Öyle ki, siyasette iktidara gelmek isteyen gruplar oylarını arttırmak amacıyla ortanca seçmende karşımıza çıkan ‘medyan’ ı memnun edecek ilkeleri uygulayarak amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar (Akalin, 1998:20). Çünkü ortanca seçmen dediğimiz grup,

siyasetçilerin önemli bir kısmının oy potansiyelini taşımaktadır. Bahsettiğimiz medyan toplumda düşük gelir düzeyindeki seçmenlerden birisidir ve sunulan kamusal malların maliyetine de diğer yüksek gelir gruplarındaki seçmenlerden daha az katılmaktadır. Fakat yüksek gelir gruplarındaki seçmenlere göre daha yüksek oy potansiyeli ile bu politik süreci zorlamaktadır. Şöyle ki, toplumda egemen olan tercihin ortanca seçmenin tercihlerinin olmasının sebebi, büyük bir çoğunluğun desteğidir (Akalin, 2016: 130).

Ortanca seçmenin kim olduğunu tanımlarsak; kendisi haricinde kendisinden daha yüksek düzeyde harcamayı yapan seçmen sayısının daha az harcama seviyelerini seçmiş olan birey sayısına tam olarak denk olan bireydir. Politikacıların da amacı, en yüksek oy maksimizasyonunu sağlama hedefinden dolayı halkın büyük bir kısmının oyunu yansıtan ortanca seçmenin memnuniyetiyle hareket edebilmektedir. Bu durum da bazı ülkelerde politikacıların çok uçta politika benimseyip, karar almalarının önüne geçilmesine sebep olmaktadır (Onur, 2004: 50-51).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANAYASAL İKTİSAT VE GELİŞİMİ

1970 yıllarında ortaya çıkan Kamu Tercihi Teorisinin farklı bir çalışma dalı olan Anayasal İktisat 1990'larda gelişmeye başlamıştır. 19. yüzyıl başlarında yaşanan toplumsal refah eşitsizlikleri, liberal yaklaşımın da desteklediği sanayileşme süresince pazarın serbestleştirilmesinin ve özgürce çalışmasının bir sonucuydu. Zamanla artan toplumsal eşitsizlikleri ve demokrasi güçlükleri ise refah devletinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1970'li yıllarda iktisadi büyümenin durağanlaşması, kamu ekonomisinin etkinliği ile ilgili yaşanan tartışmalar yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945 ile 1980 yılları arasında geçen zamanda, birçok ülkede kamu harcamaları önemli ölçüde arttırılmıştır. İlk başlarda artan kamu harcamalarının sebebinin, iktidarın gelir ve gideri ile ilgili olduğu düşünülmüş ve bu sebeplerin nedenleri makro modeller eşliğinde araştırılmaya başlanmıştır (Güngör, 2011: 49). Fakat daha sonra devletin artan gelir ve giderlerinin sebeplerinin yalnızca makro değil, mikro bazda ele alınan ekonomik, siyasi problemler olduğu ortaya konmuştur.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen birçok faktör vardır; kişi başına düşen milli gelir, sağlık ve eğitime ait göstergeler, yoksulluk, işsizlik oranı, bölgesel eşitsizlik, gelir dağılımı durumlarını sayman mümkündür. Anayasal İktisat Teorisi; devletin, insanların ekonomik davranışlarını sınırlayan önemli bir önermedir (Sakal ve Şahin, 2010:77).

Asıl olarak Anayasal İktisatın, toplumsal analizlerin özel bir alt dalını oluşturması ülkenin gelişmişlik düzeyi ile de bir bağlantı kurmaktadır. Bu konuda da literatüre baktığımızda düşünürlerin farklı yorumları ile karşılaşabilmekteyiz. Örneğin Arın'a göre, Anayasal İktisat teorisi gelişmiş batı ekonomileri için geliştirilen bir teori olmakla beraber bu ülkelerdeki sosyal harcamalardaki artış sebeplerine odaklanan bir teoridir (Arın, 1997: 56-49).

Yanbaş'a göre (2019); hükümetin ekonomi alanındaki müdahalelerine belli birtakım anayasal kısıtlamaların getirilmesi üzerine kurulmuş olan Anayasal İktisat Teorisi, sosyal devlet için makul ortamın yaratılması için gereklidir.

Kamu kesiminin hacmi ile kamu açıkları arasında herhangi bir ilişki kurulmasını doğru bulmayan Önder'e göre (1997) de, Anayasal İktisat, gelişmiş ülkeler için geliştirilen bir teori olup, kalkınma sürecinde ülkeler için kamu kesiminin rolünü boşlaması bakımından gerçekçi bir teori varsayılmamaktadır (Önder, 1997: 118, 122). Bununla beraber gelişmiş olan ülkelerde de ekonomi sisteminin esas işleyişinin sebep olduğu ekonomik sorunları siyasilere yüklemektedir der.

2.1. ANAYASAL İKTİSAT VE VARSAYIMLARI

Anayasal İktisadın varsayımlarını açıklayacak olursak şöyle bir sıralamama yapmamız mümkündür: Metodolojik bireycilik, rasyonellik ve homo economicus ile politik mübadele.

2.1.1. Metodolojik Bireycilik

Toplumdaki tüm ekonomi ve sosyal alanındaki kararlar seçmen tercihlerine göre belirlenmekte ve kamu kuruluşları, kamu teşebbüsleri, yani şöyle ki hükümeti yaratan organların aldığı kararlar esasta insanların seçimlerinin bir getirisi olarak göz önüne konulmaktadır. Kamu tercihi kuramı, siyasetin ekonomik incelemesini yaparken bu görüşle kamu ekonomisi çerçevesinde verilen kararların özel ekonomide de olduğu gibi tam anlamıyla seçmenlerin tercihlerine dair olarak gerçekleştiğini varsaymaktadır.

Metodolojik bireycilik ilkesi en açık anlatım ile, yapılmış olan bütün kimyasal incelemelerin temelinde en ufak parça olan atomların keşfedilmesi gibi, sosyal ilişkilerin temelinde seçmenin var olduğunun kabulü, bu nedenle de incelemelerin giriş noktasını seçmenin oluşturmasının uygun olduğu düşüncesidir. Belli bir program yapısı içerisinde seçmen karar verici olarak belirtilmektedir. Seçmenler verdikleri kararlar ile içerisinde bulundukları olayların değişiminde rol oynayabilmektedirler. Seçmenlerin toplumsal alanda bir varlık olarak yer alması ve yaşamını sürdürmesi, kendisinin sıradan bir karar verirken kendi faydasıyla birlikte sosyal ilişkilerini de dikkate alınmasını sağlar. Yani şöyle ki seçmenlerin bazı durumlarda almış olduğu kararlar, toplumun diğer bireylerinin tercihlerinden tamamen uzak olamaz. Diğer bireylerin yararını da en az kendi yararı kadar düşünmek, toplumsal davranışlarda dönem dönem belirginleşse de fırsatçı hareketler göz ardı edilememektedir. Bireylerin kararlarının ne yönde şekillenebileceğini oyun teorisi yardımı ile çıkarım yapabilmemiz mümkündür.

Yeni Kurumsalcıların çoğunlukla kullandıkları bir metot olan oyun teorisi esasen metodolojik bireycilik ve fırsatçı hareketlerin bir yöntemi olmaktadır (Arrow, 1994).

Yeni Kurumsalcıların incelemelerinde faydalandıkları oyun teorisini, seçmenlerin kararlarını diğer bireyleri düşünerek verdiklerini işaret eden bir tür analiz olarak açıklayabiliriz. Mahkumlar çıkmazı kavramı, oyun teorisindeki en önemli durumlardan birisi olarak; seçmenlerin karar verirken kendileri için doğru sonucu sağlayacak tercih yerine, toplumdaki diğer bireylerin hareketleri neticesinde kendilerine en çok yararı sağlayacak hareketleri tercih ettiklerini göstermeye yönelik olduğunu görebiliriz. Fakat, toplumda bireyler karşılındakinin eylemlerini tam anlamıyla tahmin edemeyeceklerdir. Bu sebeple ulaşacakları sonuç daima, olası en doğru sonuç olamayabilir ve bu yapılan tercihler, oynanmış olan oyunun bir dönemli ya da birden çok dönemli olmasına göre de ayırt edilebilmektedir.

Axelrod (1984) ise bireyler arasındaki oyunun meçhul bir zaman uygulanması durumunda mübadele şartlarına uyarak, elde edilecek kazancın maliyetlerin üzerinde kalacağını belirtmiştir. Kısaca iki taraf arasında sürekli yenilenen mübadeleden elde edilen kazanç, sadece bir kez anlaşmayı çiğneyip, parayla kaçmanın getirisinden daha fazladır. Taraflar her zaman, zarara uğrayacaklarını düşündükleri tiplerde, kendilerini koruma altına alabilmek için daha fazla dikkat edileceklerden, kendilerinin harcamalarında artışa sebep olmaktadır. Bireyler arasındaki farklılığı yine oyun teorisi katkısı ile göstermemiz muhtemeldir. Bazı zamanlarda birden fazla dönemli oyunlarda, insanların iş birliği ile başlamış olan oyun, zaman içerisinde taraflardan herhangi birinin sapması ile hiç kimsenin yararına olmayan misilleme stratejisine dönüşebilir. Etrafımızda meydana gelen mübadelelerin önemli bir kısmının bir kez olduğu varsayıldığında, uzun süreçte işleyen bir piyasa yaratabilmek sebebiyle güvenli bir düzenek oluşturabilmenin önemi oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Kama, 2011: 191).

Bu bağlamda bakıldığında; sosyal düzeni oluşturmada bir sistem türü olarak ortaya çıkan bireycilikte, ülkede alınacak olan sosyal ve ekonomik kararlar aşamasında bireylerin düşünceleri dikkate alınmaktadır.

2.1.2. Rasyonellik ve Homo Economicus

Kamu tercihi kuramına kapsamında, bireylerin mantıklı ve istikrarlı tercihlere sahip olduklarını söyleyebiliriz. İnsan, kamu ekonomisi çerçevesinde karar verebilme süresi boyunca, özel ekonomideki davranış ve motivesinin bir özdeşini rasyonel tercihlerde bulunarak göstermektedirler. Kamu ekonomisinde “homo economicus”³ yani “özel çıkar maksimizasyonu” ilkesi geçerli olmaktadır. Bu sebeple kamu tercihi kuramı, kamu ekonomisinde asıl gayenin “kamu çıkarı” ya da “toplumsal çıkarı” maksimum seviyeye çıkarma olduğu fikrini reddetmedir.

Homo Economicus’un temelini oluşturan hazcılık ve bireycilik birinci olarak Antik Çağ Yunan ve Roma uygarlıklarında doğan Stoacılık ve Epikürcülük ilkelerinde ortaya konulmuş hususlardır. İktisadi doktrinlerde “doğal yasalar” sözcüğünün ilk defa ortaya konulduğu Stoa görüşüne göre birey, hükümete veya Tanrı’ya tabii tutulmamalı, yalnız kendi düşüncelerinin kuvvetine güvenerek, doğaya göre yaşamaya devam etmelidir (Madi, 2015: 147). Homo economicus hipotezi için temel anlamda varsayımları sıralanırsa: tam ve doğru bilgiye sahip olma, ayırıcı olma, tatmin olmama, seçimlerinde istikrarlı olma, her zaman sadece kendisini düşünme ve rasyonellik ile akılcılıktır. İlerleyen zamanlar için “belirli bir yanlış payı ile tahminde bulunma” yeteneğine sahip homo economicus piyasa çerçevesinde aldatmanın mümkün olmaması hipotezi ile tam bilgiye sahip olduğu kabullenilir. Tatminsiz, homo economicus hipotezi, iktisadi mantıklı davranan insanın belli bir sepet içerisinde kendisine yetecek kadarını elinde bulundurmasına karşın “her zaman az yerine çoğu seçme” ilkesine dayanmaktadır (Özkazanç, 2003: 21-22). Eksiksiz bilgiye sahip olan homo economicus, tüm olayları hatırlayan belleği ve doğru, tam kararları ve seçimlerinde bütünüyle irade sahibi olması sonucunda kendisine yararlı olanı, kendi çıkarı için maksimum seviyede olanı seçme davranışlarını benimsemesi nedeniyle rasyonel olduğu söylenebilmektedir (Demir, 2013: 64). “Sadece kendisinin çıkarlarını maksimize etmeyi amaçlayan” homo economicus kısaca bencil olduğu ifade edilebilmektedir (Gökder 1996: 16).

Bireylerin genellikle seçimlerinde tam bilgisi olmadan hareket ettiği, aklının seçici olduğu ve hatırlayamadığı, yanlışlar yaptığı, tam anlamı ile iradesinin olmadığı, aralarında çeliştiği ve dengesiz seçimler yaptığı, seçimlerinde hislerinin çokça yol

³ Homo Economicus: Scheneider (2010)’ın yapmış olduğu tanımlamaya göre akılcı davranabilen, kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan, seçimlerinde istikrarını koruyabilen ve her zaman tam bilgiye sahip olan kimsedir.

gösteren olduğu, özellikle birtakım duyguların etkisi sonucunda “kendisi için çıkar olan seçeneklerin aksine diğerlerini tercih ettiği” gözle görülen bir gerçektir (Demir, 2013: 64, 104).

Örneğin, bir birey teknolojik ürünlerin satışa sunulduğu bir mağazada alışveriş sürecinde mağazadaki tüm ürünler hakkında bilgiye sahip ve kendi ihtiyacını hangi ürün ile karşılayabileceğine karar verebiliyor ise bu yaklaşım için homo economicus nitelendirilmesi yapılabilir. Bununla beraber satın alma işlemi yapan bu kişi; seçici, tutarlı davranarak homo economicusun varsayımlarını yerine getirmiş olmaktadır.

2.1.3. Politik Mübadele (Catalaxy)

Kamu tercihi kuramında, siyasi alanda karar verme düzeneğinin temelinde siyasi süreçte yer alan seçmenler arasındaki “politik mübadele” olduğu düşüncesi egemendir. Piyasa ekonomisine baktığımızda karar verme döneminde, alıcılar ile satıcılar ilişkisinde piyasa mübadelesine benzeyen bir türde kamu ekonomisinde toplumsal arz oluşumunda bir politik mübadele göze çarpmaktadır. Bu duruma göre politikada seçmenler, kolektif ihtiyaçlarını işlerine yarayacak mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin maliyetlerine bulanacakları katkı payları arasında bir mübadelede bulunmaktadırlar (Aktan, 1997: 6).

Buchanan’a göre, politika aslında mübadele sürecidir. Bunu şu düşünceleri ile desteklemektedir (Aktan, 2007: 3 “*Hem piyasalarda ve hem de politikada seçmenlerin ekonomi alanındaki çıkarlarını pozitif değerde var olan mal ve hizmetlerin seçimi meydana getirmektedir. Ancak piyasalara baktığımızda aslında bunun bir ‘mübadele’ kurumu olduğunu; seçmenlerin de piyasaya kullanacakları malı başka bir mal ile değişim yapmak gayesi ile girdiklerini görürüz. Siyasette seçmenlerin aralarındaki durum karışık bir mübadele yapısıdır ve bu yapı içerisinde verimli bir şekilde yerine getiremedikleri birtakım özel amaçlarını beraber, ortaklaşa sağlamak isterler. Bireylerin kendi çıkarlarının var olmaması durumunda farklı bir çıkarda söz konusu olmamaktadır. Piyasada seçmenler elma ile portakalları mübadele eder iken; siyasette ise seçmenler bütün ortak ihtiyaçlarını çıkarları için yarayacak olan mal ve hizmetler ile bunların maliyetlerine sağlayacakları katkı arasında bir mübadelede bulunurlar.*” Aslında kamu tercihi kuramı, politikada karar verme düzeneğinde politik süreç içerisinde rol alan kişiler arasında bir politik mübadelenin var olduğunu ve bunun için

piyasa sürecinde alıcı ile satıcının birbirleri arasında olan mübadele ve benzeri kamu ekonomisinde de toplumsal tercih oluşum sürecinde gerçekleştiği düşüncesini ileri sürmektedir (Dura, 2006: 111).

Kamu ekonomisi konusundaki başarısızlık ve kamu tercihi kuramı konusunu beraber ele alacak olursak da Buchanan'ın görüşü ile bu durumu açıklayabiliriz. Buchanan bu konu hakkında şöyle söylemektedir: *“Piyasadaki var olan başarısızlık kuramı, refah ekonomisi kuramını somutlaştırırken kamu tercihi kuramı da hükümetin başarısızlığı kuramını somutlaştırmaktadır”*. Kamu tercihi kuramı tamamlayıcı deneysel analizlerle beraber sosyal sorunların ortaklaşa çözümleri amacıyla meydana çıkan tercih ve istekleri daha masum yani zararsız bir duruma getirmektedir. Buchanan en çok da sosyal ilişkinin egemen yönünü incelemeye ve kontrol etmeye açması tarafından kamu tercihi kuramının önemli olduğu konusu üzerine yoğunlaşmıştır (Yolal, M., 2018: 163).

Politik süreçte bir bireyin kamu tercihi teorilerini kabul ederken hem de sosyalist düşüncüyü kabul etmesi oldukça zor olmaktadır. Siyasette yaşanan olayların hemen hemen hepsinde “doğru” kabul edilen çözümler vardır ve bürokratların da amacı bu doğruları araştırmak olmalıdır. Kamu tercihi kuramı kapsamında seçmenlerin fayda düzeylerini maksimum seviyede olarak değerlendirdiğini düşünen Buchanan bu düşüncesinin insanları Marksist ilkelerinden ayırdığını anlatmaktadır (Kızılboğa, R., 2012: 98). Politikanın anlaşılabilmesi bakımından bir Marksist, bir kamu tercihi savunucusuna daha yakın olabilir; fakat seçmen üzerinde yapılmakta olan ölçümlemelerde kamu tercihi kuramından farklılıklar barındırmaktadır. Marksizm düşüncesine göre birey, rasyonel faydayı maksimize etmeye çalışmamakta, tam tersine kamu çıkarının maksimize edilmesini hedeflemektedir. İşte bu şekilde seçmenlerden oluşan toplum aynı bireyler gibi kamunun faydası çerçevesinde ilerleme göstermektedir. Bu bakış açısından yapılan söylemler kamu tercihi kuramının hipotezlerine ve ilkelerine zıt olduğu için Buchanan'ın düşüncesine göre kabul edilmemektedir (Aktan, 2007: 9).

Neo-Klasik İktisat ya da Refah İktisadına göre piyasa ekonomisi tek başına yeterli olmamakta ve bu nedenle de kamu ekonomisinin zorunluluğunu ileri sürmüştür. Refah ekonomisini incelediğimizde, piyasadaki yetersizlikler göz önüne koyulurken bunun çözümlenebilmesi amacıyla birtakım politik uygulamaları düzenleyici olarak

öneriye sunmuştur. Fakat bu kadar önemli olan, düzenlemek için alınan önlemlerin siyasi karar verme sürecine hiç dikkat edilmemiştir.

Refah iktisadı teorisyenleri kaynak dağılımı sırasında piyasa ekonomisinin yetersizliği düşüncesini dile getirirken bu durumu ortadan kaldırabilmek için kendilerince olması gereken bir kamu iktisadı teorisi yaratmışlardır. Refah ekonomisi öncülerinin düşünceleri iktisat literatüründe “piyasa ekonomisindeki başarısızlık” diye geçmekte ve hükümetin ekonomik gerçekliliğini temel olarak şu etkenlere dayandırarak belirtmektedir; tam rekabet ilkesinin uygulanamaması, dışsal ekonomiler, içsel ekonomiler ve bunların yanında kamu alanında sunulan mallar (Aktan, 2007: 2-5).

Kamu tercihi teorisyenleri 1950-1960 yıllarından itibaren piyasa ekonomisinin yanı sıra kamu ekonomisinin de yeterli olamadığı düşüncesini ileri sürmüş ve piyasa ekonomisindeki başarısızlık teorisi yerine bu yüzden kamu ekonomisinin başarısızlığı kuramını analiz etmişlerdir. Kamu tercihi kuramının öncülerine göre hükümet; tekellerin yanında olan, teşebbüsü engelleyen, seçim ortamını kısıtlayan, fazla gerek olmayan hizmet alanları ile kaynakta gereksiz bir harcamaya sebep olan müdahaleci bir kurumdur. Ekonomi alanında seçmenlerin özgürlüğünün oluşumunun ilk koşulu piyasa ekonomisidir ve bu kuram ile hükümetin klasik olarak koruyucu bir yapıda görev sunan biçime uyarlanması önerilmesi gündeme getirilmiştir (Arslan, 2010: 33). Kamu ekonomisinde asıl gayenin “kamu menfaati” ya da “toplumsal menfaati” maksimum seviyeye ulaştırmak olduğu yönündeki düşünce kamu tercihi öncülerince savunulmamaktadır.

Bu bilgiler ışığında baktığımızda kamu tercihleri kapsamında özel çıkar maksimizasyonu önde yer almaktadır. Fakat kamu ekonomisinde davranışlar, özel çıkar maksimizasyonu ile gerçekleştirildiğinde olumsuz bir durum yaratacaktır ki, özel çıkar maksimizasyonu da kaynakların etkin dağılımını bozabilmektedir. Bu durumun arkasında politik süreçte yer alan tarafların davranışları bulunmaktadır. Siyasal karar alan aktörler arasında; seçmenler, siyasi partiler, bürokrasiler ve baskı grupları bulunmaktadır. Bireyler; yarar, politikacılar; oy, bürokrasiler; bütçe ve son olarak baskı grupları ise rantın maksimize edilme kapsamında tercihlerde bulunmaktadırlar (Dura, 2006: 112).

2.2. ANAYASAL İKTİSAT KAPSAMINDA ANAYASADA OLMASI GEREKLİ İKTİSADİ-MALİ YARGILAR

Anayasa hukuku, devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının kuruluşunu, işleyişini, bu organların birbirleri ile ilişkileri ve bunların yanında devletin karşısında vatandaşların haklarını düzenleyen hukuk bilim dalıdır (Gözler, 2018: 22).

Ülkemizde anayasa hukukunun başlangıcı 1808 Sened-i İttifak ile olarak, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı ile de gelişmiştir. İlk Anayasa ise 1876'da gündeme gelen Kanun-u Esasîdir. Sened-i İttifak ile, sadrazamın keyfi olan eylemleri önlenerek; suçsuzlara haksızlık edilmemesine ilişkin yenilikler tanınmıştır. Anayasal iktisat konusunda bizim için bir öncülük olarak sunulabilecek Sened-i İttifak anayasa değil, “anayasal belge” niteliğini taşımaktadır. İçeriğinde devlet iktidarının sınırlandırılmasını barındırmaktadır ki bu da insanlara hak ve özgürlükleri konusunda önemli bir gelişme sağlamaktadır. Ülkemizde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırılabilceği fikri Sened-i İttifak ile ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde ki anayasal gelişmeler ise 1921 yani Teşkilat-ı Esasiye, 1924 ve 1961 ve 1982 Anayasalarında görülmektedir.

Sened-i İttifakta haksız vergilendirmenin kaldırılması, devletin gelirlerinin toplanması gibi ekonomik alandaki haklar yer almakta iken, sosyal ve kültürel haklara yer verilmemiştir (Gözler, 2004: 5).

1839 Tanzimat Fermanı ise Osmanlı Devleti döneminde insan haklarına dikkat çekilmesi bağlamında en önemli anayasacılık hareketlerinden biri olmaktadır. Dini kurallara göre uygulanan ve kararların verildiği bir sistemden kişi hak ve özgürlüklerini ön plana alan bir sisteme geçişin bir süreci olması sebebiyle de Tanzimat Fermanı hukuki bakımdan çok sayıda kazanımlar elde edilmesini mümkün kılmıştır (Tanör, 1998: 72)

Anayasal iktisat kapsamında, anayasada düzenlenebilecek noktalar şu şekildedir (Savaş, 1997: 114): hükümetin faaliyet alanlarda sınırlanma getirilmesi; vergilerin ne türde olacağının belirlenmesi, devlet bütçesinin özelliklerinin belirlenmesi; devletin kiralama, satın alma, kamulaştırma, özelleştirme ve el koyma yöntemlerinin belirlenmesi ile beraber devletin iç ve dış borç yapma şartlarının belirlenmesidir.

Hükümetin faaliyet alanlarına sınırlama getirilmesi, ilk olarak merkezi yönetimin birçok görevinin yerel yönetimlere devredilmesine yönelik yerel yönetimler reformunda ortaya konulmuş fakat reform düşüncesi hayata geçirilmemiştir. Bu tasarıda belirlenen ise, merkezi yönetim birimleri olarak bakanlıkların taşradaki görev ve sorumluluklarının yerel idarelere devredilmesidir (Al, 2004: 5-6). Anayasal iktisat; hükümetin var olan varlık sebebi dışında kamusal mallar üretmesine daha fazla vergileme ve harcama olacağı, bu sebeple kişisel mülkiyet haklarının olumsuz etkileneceği düşüncesi ile olumsuz bakmakta ve hükümetin faaliyet alanının kısıtlandırılmasını savunmaktadır.

Vergilerin hangi türde alınacağını belirlenmesi de vergilerin özelliklerinin artan, düz ya da azalan, dolaylı ya da dolaysız vergi dengesi gibi anayasa düzenlenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu bilgiler bağlamında anayasal iktisat perspektifinden incelendiğinde vergi oranları anayasada belirtilmelidir. Harcamaların yasama organı tarafından nitelikli çoğunluk ile belirlenecek vergilerle karşılanması; vergilemede bireylere, kamu ve özel sektör kuruluşlarına istisna ve muafiyet gibi uygulamalarda bulunulmaması ve toplam vergi yükünün GSYİH'e oranının açık bir şekilde anayasada yer alması mali anayasa uygulaması için oldukça önemli hususlardır (Dileyici, 2005: 80-82). Mevcut anayasada, vergilerin yalnızca konulması, değiştirilmesi, kaldırılması ve oranlarının belirlenmesine ilişkin kararlar yer almaktadır ki Anayasal İktisat perspektifi açısından bu hükümler yeterli olmamakta ve yüzeysel kalmaktadır; vergi oranları, konuları ve sınırları ile anayasada yer almalıdır.

Devlet bütçesine ait özelliklerin belirlenmesi, mali disiplinin sağlanabilmesi amacıyla, denk bütçeye anayasada yer verilmeli, harcama, borçlanma ve vergileme gibi konularda devlete anayasal sınırlar konulmalı, T.C. Merkez Bankası'nın özerkliği ve fiyat istikrarını sağlama noktasında para arzının dengesi anayasal güvence altına alınmalıdır (Aktan, 2002: 466).

Ülkenin iç ve dış borçlanma şartlarının belirlenmesi, ülkemizde iç borçlanma yetkisi, Bütçe Kanunu, T.C. Merkez Bankası Kanunu ve Belediyeler Kanunu gibi çeşitli kanunlarda yer almış fakat borçlanma ile ilgili herhangi bir kısıtlamaya yer verilmemiştir. Böylesi bir sınırın olmayışı; alınan borçların vergiler ile ödenmesi ve borçlanmanın halka ekonomi anlamda bir yük olarak ortaya çıkması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Özgen, 1999: 3).

Anayasal İktisat teorisine göre devlet ve ekonomik kararlarda diğr rol oynayan makam ve kurumlar sınırlandırılmalı, böylece ekonomik kararlr gündelik siyasetten bağımsızlaştırılmalıdır. Bu bilgiler doğrultusunda, ekonominin geneli için devletin ve dolayısıyla siyasal iktidarların hareket alanı ve sınırları katı bir anayasada düzenlenmelidir. Böylelikle; bütçe denkliği ilkesine uyan bir devlet idaresine temin edilmeli, klasik devlet bütçesi mantığı tersine çevrilip, gelirler giderlerden önce hesaplanmalı ve gelirlerden fazla harcama yapılamayacak şekilde denk bütçe hazırlanmalıdır (Ünlükaplan, Yurdadoğ ve Akça, 2017: 68-72).

2.3. ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİNE KARŞI YAPILAN ELEŞTİRİLER

Çalışmamız kapsamında anayasal iktisat teorisi hakkında yapılan birtakım eleştirileri ele almakta fayda var. Anayasal iktisat teorisine yöneltmiş olan çeşitli eleştiriler gündeme gelmiştir. Bu eleştirilerden birisi; çoğulculuğa karşı ve tek düzende bir ekonomi politikası direktmekle alakalıdır. Bu kapsamda siyasilerin ekonomi alanındaki keyfi uygulamaları ve kararlarının engellenmesi için ekonomik politikaların şöyle ki sert anayasa ilkeleri ile saptanması, siyasette rol alan partilere önemli düzeyde yalnız bir düzende iktisat politikası dayatmaktadır. Ekonomi uygulamalarını ortaya koymak, anayasanın yetkisine bırakıldığında partiler arasında tercihlerin artık herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. Anayasal İktisat, bahsedilen çerçeveden bakıldığında çoğulcu olan ekonomi düzen ile uyuşmamaktadır (Görgün, 1992: 151).

Bir başka eleştiriye gelecek olursak ise, oy veren bireylerin farklılıklarının göz önünde bulundurulmaması, bürokrasinin öneminin dikkate alınmaması ile ilgilidir. Bu kapsamda anayasal iktisat teorisyenleri oy verirken bürokrasideki, meclisteki güçlükleri araştırmalarına karşın, seçmenlerin statü, eğitim ve kültürlerindeki farklılıklarını göz önünde bulundurmamakta ve bürokrasinin olan gücünü küçümsemektedirler (Ekşi, 2006: 126).

Son olarak üçüncü bir eleştiri ise, anayasamızda ekonomik ilkelerden bahsedilmesi anayasayı çok fazla detayla karmaşık hale getirme düşüncesiyle alakalıdır. İktisadi konu sınırlarının kuralları ile değil, anayasayla beraber çizilmesinin, anayasadaki maddelerin oldukça fazla ve detaylı yer verilmesine ve iktisadi hayatın zorunlu kıldığı değişkenlikten mahrum bırakılmasına sebep olabileceğinin altını çizmek gerekir. Bunun yanı sıra, ekonomiyi düzenleyebilecek yasaların anayasa çerçevesinde belirlenmesi ver

bulundurulması, anayasanın yargı konusunda vazgeçilemeyecek bir olgu olmasını da zorunlu kılarak siyaset içerisine sürükleyebilecektir. (Özbudun, 1992: 5).

Bir diğer önemli konu da anayasalarda ekonomik, mali alanda düzenleme olup olmamasının gerekliliği ile ilgilidir. Anayasayı şu şekilde açıklayabiliriz; devletin yönetim şeklini belirleyen bu metin, hükümetin vatandaşları ile ilgili aralarındaki ilişkiyi düzenlemekte ve insanların temel hak, özgürlüklerini güvence altına almaktadır. Anayasaların oldukça önemli metin olma sebeplerini şöyle sıralayabiliriz; tüm diğer hukuki, kurumsal düzenlemeler anayasaya dayanmak, özel, tüzel kişilere anayasa kapsamında yetki ve güç tanınmaktadır, anayasadaki maddeler tüm birlikleri, insanları ve kuruluşları bağladığından dolayı, anayasada yer alan hükümler; tüm vatandaşları, birimleri ve kurumları bağlamaktadır (Acar ve Bilir, 2013: 92).

Milletin barışı, refahı ve istikrarlı şekilde ilerlemesi şunlara bağlıdır; anayasanın ilkelerine, adaletli, nesnel, soyut maddeler barındırmasına, bireyin istediğini yapabilmesinin ve özgürlüklerinin güvence kapsamına alınması ve politik, ideolojik ve benzeri yönden ayrımcılığın reddedilmesi ile alakalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında problemli olan anayasaların toplumsal barışı koruma olasılığı da uzun vadeli olma olasılığı da düşüktür. Şöyle ki bu açıdan epey problemli olan 1982 Anayasası bugüne dek birçok kere değişikliğe uğramış, günümüzde toplum bireylerinin beklentilerini karşılamayabilmektedir. Ülkemizde de şu an geçerli olan anayasa 1982 Anayasası'dır. Tüm dünyaya baktığımızda en hür olarak tanınan anayasa Amerikan Anayasasıdır ve 1787 yılında Amerikan Bağımsızlık Savaşının bitmesiyle ortaya konulmuş olup, dünyada bilinen en uzun yazılı anayasadır diyebilmekteyiz (Acar ve Bilir, 2013: 92).

Bir anayasada siyasi otorite etkindir fakat anayasaya iktisadi, mali hükümler eklendiğinde bu siyasi otorite yetkisinin kısılmasına sebep olabilmektedir. Bu da bizlere, anayasanın içeriğinde bu tür hükümlerin var olmasının veya olmamasını sorgulatmaktadır. Tahmin edildiği üzere, bu konuda farklı birçok görüş bulunmaktadır. En temel eleştiri olarak bir kesimin "evet", bir kesimin "hayır" dediğini söyleyebiliriz. Bu tür hükümlerin bulunmasına olumlu bakan kesim, yani "evetçiler" anayasada mali, ekonomik düzenlemelerin olması gerektiğini savunurlar. Bunun sebebi ise; mali-iktisadi hükümler olmadığı takdirde siyasi otorite tarafından keyfi kararlar alınması, sınırlarının aşılması, karşılığı olmadan para basılması, vergilendirmedeki belli ölçünün dışına

çıkılması ya da aşırı borçlanma yoluna gidilerek ülkenin çok ağır şartlarla ödemesini gerçekleştirebileceği krizlere sebep olmaktadır.

Bunların aksine, yani "Hayırcılar" a göre, mali-iktisadi hükümler içeren maddeler anayasada yer almamalıdır. Çünkü bu demokrasiye aykırı bir durumdur. Şöyle ki, siyasetçilerin yetkilerinin kısılması istenilen bir durum değildir. Uzun süre kalıcılığı olan, sık değişikliğe gidilemeyen bu metinlerde siyasetçilerin kendilerini kısıtlanmış hissetmemeleri gerekir ki, ülkenin adalet içeren bir anayasası olsun.

Bahsettiğimiz bu iki durum içerisinde, ilk görüş daha çok dikkate alınır. Bunun yanında diğer görüş, yani mali-iktisadi hükümlerin anayasada yer almasının reddedildiği görüşe, daha az hak verilmektedir. Siyasette toplumsal kaynakları yetkisi altına alma, kaynak dağılımına sürekli müdahale etme durumunu “siyaset oyunu” olarak tanımlamaktadır (Acar ve Bilir, 2013: 93). Anayasadaki mali-iktisadi hükümler ise tanımladığımız siyaset oyununa engel olmaktadır. Çünkü bu hükümler siyasetçilerin kararlarına müdahale etmekte ve onların seçim özgürlüğünü elinden almaktadır.

Fakat kuralların keyfilikle alındığı, maddelerin sorgulanmadığı anayasaya sahip ülkenin, hiçbir zaman gelişemeyeceğini, vatandaşlarına özgür, adil, yaşanılabilir bir ortam sunamayacağını söylememiz yanlış olmaz. Bu sebeple en uygun düşünce, siyasilerin otoritesini çok sarsmayacak şekilde fakat bunların yanında keyfi uygulamalara gidemeyecekleri, bir takım sınır çizen hükümlere anayasada yer verilmesine imkân veren düşüncedir. Öyle ki, dünyanın demokrasi ile yönetilen ülkelerine baktığımızda, anayasalarının bir takım iktisadi-mali hükümler içerdiğini görmekteyiz.

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA ANAYASAL İKTİSAT

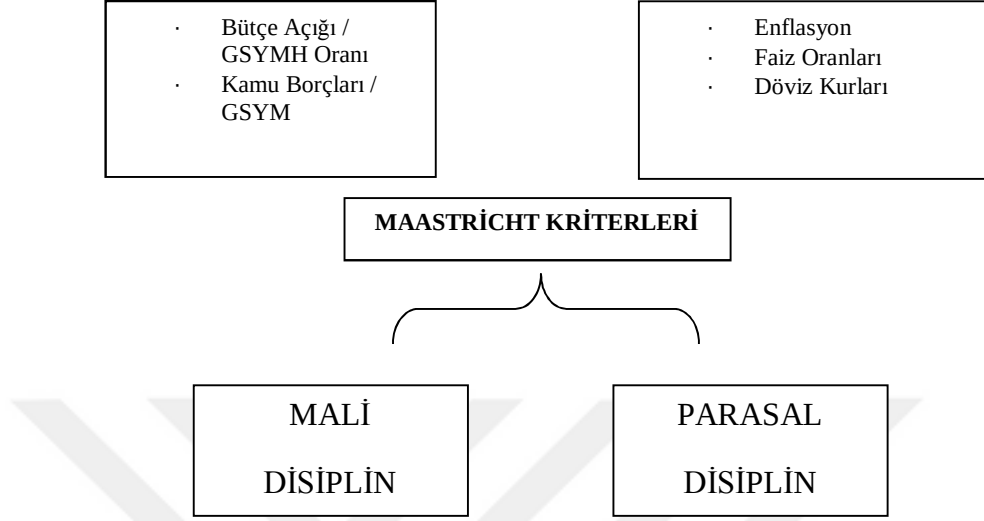
Çalışmamda daha önce de bahsettiğim gibi dünyadaki bazı anayasaları ele aldığımızda anayasalarında ekonomik düzenlemeleri görmek mümkündür. Var olan anayasaların birçoğunda özel mülkiyet ilkesi geçerlidir ama bunun yanında çoğunlukla ekonomik açıdan genel bir çerçeve çizilmemektedir. Bu kapsamda bazı ülkelerin anayasalarını ele alalım. Ele alacağımız ülkeler; Fransa, İsveç, Almanya, Japonya ve ABD olacak. Bunların yanı sıra Avrupa Birliği kapsamındaki uygulamaya gözümüze çarpmaktadır. AB'ye katılmış olan devletlere baktığımızda; Estonya, Avusturya, Fransa, Finlandiya, Çekya, Danimarka, Almanya, Bulgaristan, Belçika, GKRY yani Kıbrıs,

Malta, Hollanda, Litvanya, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, İrlanda, Lüksemburg, Macaristan, Hırvatistan, Romanya, Portekiz, Slovakya, Polonya Slovenya, Yunanistan'ın yer aldığını söyleyebiliriz. AB'ye katılmış olan devleti 27 ülke, para birimi olarak tek Euro'nun kabul edilmesi ve bu birliğe katılmak isteyen ülkelerin “Maastricht Kriterleri” ne uyması gerekmektedir ki bu da Avrupa Birliği'nde anayasal iktisadın uygulandığını bizlere çağrıştırabilir.

Avrupa Birliği'ne ait temel taşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi bakımından asıl da mühim 2 saf hammadde olan kömür ile çelik işkolunu geliştirmek ve bu işkollarını uluslararası otoriteyle denetim altında tutarak sulhu devam ettirmek için 1951 yılında faaliyete geçen AKÇT yani Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu oluşturmuştur (Erişim:24 https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birliği). 12 Ocak 2005 tarihi itibarıyla Avrupa Parlamentosu'nun onay verdiğini anayasa, 1 Kasım 2006 tarihinde de yürürlüğe girecek şekilde onaylanmıştır. Fakat yürürlüğe girebilme koşulu ilk olarak, 1 Mayıs 2004'te Malta, Polonya, Estonya, Macaristan, Slovenya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Slovakya ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin içerisinde bulunması kapsamında, toplam yirmi beş üyenin de oybirliği uygulayarak kabul etmesi gerekmekteydi (İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, 2009; Uçkan, 2005: 108).

Avrupa Birliği, üye devletlerinin 7 Şubat 1992 tarihi itibarıyla imzaladıkları, 1 Kasım 1993 yılında da uygulamaya konulan Maastricht kapsamında, ekonomik ve mali kuralların uygulanabilmesi amacıyla, üye olan devletlerin sağlayacakları mali politikalarına dikkate değer birtakım kısıtlamalar söz konusu olmaktadır. “Yakınlaşma Kriterleri” diye adlandırılan ve bunlara uyması gereken ülkelerin gerçekleştirmesi gerekli şartları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Dilekli vd. Yeşilkaya, 2002: 2):

2.4.1. Maastricht Kriterlerine Göre Yakınlaşma Kriterleri

Şekil 1. Maastricht Kriterlerinin Temel Noktaları

Kaynak: Acar, 2003: 11'deki şekilden faydalanılarak hazırlamıştır.

2.4.1.1. Enflasyon Koşulu

Maastricht'te Yakınsama Kriterlerine baktığımızda ilk kriterin enflasyon ilkesi olduğunu görmekteyiz. Ücret konusundaki sabitlik bakımından, performansı en yüksek olan 3 yönetimin yıllara göre enflasyon düzeyleri ortalamasıyla bir AB'ye katılan ülkenin enflasyon oranı arasındaki eşitsizlik ortalama 1,5 puandan fazla olmamalıdır.

Tablo 1. Bazı AB Ülkeleri Enflasyon Ortalaması

Yıllık Yüzdesel Enflasyon Ortalaması

Ülkeler/Yıllar	2023
Belçika	5,2
Avusturya	9
Fransa	5,1
Finlandiya	6,8
Almanya	6,1
Yunanistan	2,8
İrlanda	6,6

İtalya	7,6
Lüksemburg	3,6
Hollanda	6,1
Portekiz	4
İspanya	3,2

Kaynak: OECD, Economic Outlook European Commission, European Economy'dan yararlanılmıştır.

Ülkeler için bu koşullara bakıldığında, enflasyon oranı en düşük olan üç üye ülke; İrlanda (%0,5), Yunanistan (%0,7), Fransa (%1,1) ülkeleridir. Bu üç devletin enflasyon oranlarının ortalamasını 0,8 olarak buluruz ve enflasyon oranı koşulunu elde edebilmek amacıyla ülkemizdeki enflasyon oranı, ortadaki sonuçtan en fazla 1,5 puanın üstünde olmalıdır ki Maastricht kriterlerinden ilki sağlanabilsin.

2.4.1.2. Bütçe Açığı Koşulu

AB içerisinde yer alan devletin bütçesindeki açık toplamının GSYH'ya oranlaması sonucu %3'ü aşmamalıdır. Bütçeyi en basit ve sade bir şekilde şöyle tanımlayabiliriz; devletin gelir ve giderlerini gösteren dokümandır. Bütçe açığı kavramına bakacak olursak da bir ülkenin gelirlerinin giderlerinden daha az olması olayıdır. Bütçe açığı açıklaması kısaca bahsettiğimiz ilkede net devlet borçlanması olarak tanımlanmıştır. EDP protokolü ve ESA95'te ele alındığı gibi bütçe açığına toplam dört kalemin toplamı ile ulaşılmaktadır (Genç, 2018: 20):

$$\begin{array}{l}
 \text{Merkez Kapsamında Devlet Net Borçlanması} \\
 + \\
 \text{Bölge Kapsamında Devlet Net Borçlanması} \\
 + \\
 \text{Yerel Kapsamda Devlet Net Borçlanması} \\
 + \\
 \text{Sosyal Güvenlik Fonları Kapsamında Net Borçlanma}
 \end{array}
 \left. \vphantom{\begin{array}{l} \text{Merkez Kapsamında Devlet Net Borçlanması} \\ + \\ \text{Bölge Kapsamında Devlet Net Borçlanması} \\ + \\ \text{Yerel Kapsamda Devlet Net Borçlanması} \\ + \\ \text{Sosyal Güvenlik Fonları Kapsamında Net Borçlanma} \end{array}} \right\}
 \begin{array}{l}
 \textbf{Genel Devlet Net} \\
 \textbf{Borçlanması (+)/ (-)}
 \end{array}$$

Eğer bir yönetimde devlet bütçesi açık verir ise, devlet bu durumu borçlanma yaparak kapatır ve gerekli finansmanı sağlar. Devlete ait yurt içi piyasada ihraç edilebilen borçlanma senetleri, kısaca DİBS; bütçede meydana gelen açığın kapatılabilmesi için faydalanılabilen borçlanma araçlarının başlarında gelmektedir. En sık tercih edilen devlet iç borçlanma senetleri, hazine bonosu ve devlet tahvilidir. Devlet iç borçlanma senetlerinin yurt içinde piyasaya ihracı ise Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Devlet iç borçlanma senetlerinin faizlerini, bunlara yönelik olan talep ve arz dengesi belirlemektedir. Şöyle ki finansal varlıkların talebi şu durumlara göre oluşur (Kunter, 2006: 244); getireceği kazanca, risk ve varlık, finansal varlıkların piyasaya sunulması ise; borç gereksinimine, mevcut sermaye stokuna ve fon değerlerine göre belirlenmektedir.

2.4.1.3. Kamu Borç Koşulu

AB içerisinde bulunan ülkenin kamu borç stoku toplamının GSYH'ya oranlaması sonucu %60'tan fazla olmamalıdır. Böylelikle, üye devletlerin borç varlığı azaltarak, mali disiplin kapsamında kuvvetli bütçe uygulamasını önermişlerdir (Ergün, 2017: 459). “Ulusal borç” ile anlatılmak istenen nominal değer üstünden toplam brüt konsolide genel devlete ait olan borçlardır (Genç, 2018: 46). Kamu borcu aşağıda ele aldığımız yükümlülükler toplamından oluşmaktadır (Kunter, 2006: 278-279);

Mevduat hesapları	}	Devlet Borcu
+		
Bonolar ve kısa vadeli tahviller		
+		
Uzun vadeli tahviller		
+	}	
Kısa/Orta/Uzun vadeli krediler		

Avrupa Birliğine üye ülkelerin kamu kesimi harcamalarına baktığımızda bütçe içerisindeki payı arasında önemli derecede fark olduğunu görebiliriz. Bu durumun asıl nedenlerinden birkaçı şöyledir; ulusal seçimler, demografik değişkenler, siyasi istikrar

ve ekonomik büyümeye katkı yapan yatırımlara sebep olan vergi rekabetidir (Genç, 2018: 47).

2.4.1.4. Faiz Oranı Koşulu

Üye devletlerde geçerli sayılan uzun süreçli faiz oranları, on iki aylık dönem itibari ile fiyattaki sabitlik bakımından en uygun performansa sahip üç ülkenin faiz oranlarının ortalamasından 2 puandan fazla olmamalıdır (Acar, İ. A., 2003: 10). Ülkemizde kamu kesimi borçlanma ihtiyacı, bunun yanında da enflasyonun yukarı seviyelerde seyretmesi uzun vadeli faiz oranının yüksek düzeylerde olmasına sebebiyet vermektedir. Faiz ve enflasyon bir diğerinden etkilenmektedir. Ekonomik göstergeler seviyesinde istikrar, mali disiplinin uygulanarak bu sabitliğin sürekli kılınması CDS yani, Kredi Temerrüt Takası (Credit Default Swap) diye isimlendirilen risk primini düşürerek uzun süreçli faiz oranlarının azalma eğiliminde olmasını sağlamaktadır (Çetin, C. A., 2022: 48). Faiz ve bunun yanında enflasyonun aynı anda düşük seviyelere çekilebilmesi için ülkemizin ekonomisinin dış ekonomilere bağılılıktan kurtulması ve kurların ekonomiye yansımalarının olabildiğince az olmasıyla, bu durumun da cari açığı düşürmeye katkı sağlayacağı söylenilebilir.

2.4.1.5. Döviz Kuru Koşulu

Üye ülkenin parasının dalgalanma marjları sınırları içinde kalmasını amaçlayan iktisadi bir ilkedir. Son yıllara bakacak olursak, bir üye devletin para birimi, başka üye devletin kullandığı para birimi yanı sıra devalüe edilmemiş olması gerekmektedir.

Şöyle ki, 1980 yıllarına kadar ülkemizde sabit döviz kuru politikası uygulanmakta olup, 1980 yıllarında da döviz kurlarının ekonomide sınırlandırıldığı fakat Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının müdahale etmesiyle kurların yönünü belirleyen müdahaleli dalgalı döviz kuru rejimi kullanılmaya başlanmıştır. Bildiğimiz üzere, 2000 yıllarının başlarında çok kısa denilebilecek bir zaman diliminde bant içinde dalgalanma rejimi uygulamaya konulmuş, fakat 2001 kriz itibariyle uygulanan bu rejimin de kullanılması sona ermiştir. 2001 krizi sonrası kullanılan rejim, “dalgalı kur rejimi” olmuş ve bununla birlikte uygulamalara bakıldığında birtakım müdahalelerin olduğunu görebilmekteyiz. Ülkemizde de şu an bakıldığında devletin kendisinin

devalüasyon yapmıyor olması, tüm kriterlerin yerine getirildiğini yansıtmamaktadır. (Ergün ve Ongan, 2010: 88-90)

Mali-ekonomik politika kapsamında anayasal düzenlemelere baktığımızda, Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşması'nın sayılı 119. ve 133. yasaları arasında bulunmaktadır. Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşması'nın da mali-ekonomik birliğin hedefleri şu şekildedir; hizmetlerin, sermayenin ve bunların yanında malların bir sınırı olmaksızın dolaşabildiği tek bir pazar ortamı oluşturmak, bir diğeri yasa mekanizmasının tüm alanlarda etkin olmasını sağlamak, yapısal değişimi, bölgesel gelişimi uygulayamaya koyabilecek ortak politikalar yaratabilmek, makroekonomik politikaların birbirleri ile koordinasyonunu sağlamak, üye ülkelerin tamamının para birimini tam bir şekilde konvertibl haline erdirmek, sermaye politikalarının kesin olarak serbestleştirilmesini yani liberalizasyonunu gerçekleştirmek, bankacılık ve bunun haricindeki tüm ekonomik alanların uyumunu gerçekleştirmek, paraların dalgalanma marjlarını engelleyerek kurların bir daha eski haline gerilemeyecek şekilde sabitlemek ve son olarak, var olan para birimlerinin aralarındaki dönüştürölme işlem maliyetlerini sıfırlamak ve böylece mübadele kurundaki belirsizliklerini engellemektir (Erdem ve Ulucak, 2014: 21-22).

2.5. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMI

Maastricht Kriterleri'nin asıl olarak Avrupa Birliğindeki yerinin anayasal iktisat uygulaması olduğı daha önce çalışmada belirtilmiştir. Bu kapsamda bazı Avrupa Birliğine üye ülkeler ile bunun yanında diğör örnek ülkelerin anayasa açısından ekonomik düzenlemelerini ele alabiliriz:

2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde de baktığımızda bütçede denklik kuralının anayasa düzeyinde kontrol altına alınması konusunda, bunun yanında da vergi, harcama, borçlanma yetkilerine getirilecek sınırlama konularında oldukça önemli araştırmalar ve bu kapsamda birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nde federal yani birleşik düzeyde devlette, bütçe konusunda engelleyici anayasal maddeler eklenip eklenmemesi konusundaki münakaşalar yıllardır devam etmekle beraber, son

durumda kesinleşmiş olan bir anayasal değişiklik bulunmamaktadır (Acar ve Bilir, 2013: 91).

Anayasalarda vergi ve harcamaya konulacak sınırlamalar devlet yönetimindekilerin kararlarını etkilemektedir. ABD için bu durumu ele alacak olursak, hükümetin aldığı kararların ne şekilde etkilendiğinin tespitinde iki bütçe modeli kullandıklarını söyleyebiliriz. Bir bütçe modeline göre; anayasada vergi ve harcama bir sınır içinde kalmadığı sürece, karar alıcılar görevlerini taraf tutmadan yerine getirilmesi amacıyla devlet tarafından sunulması mecburi faaliyetlere yöneliktir. Diğer bütçe modeli ise, toplanamayan ve kullanılamayan verginin de hesaplamalarda yer aldığı bir modeldir. Bu çerçevede, vergi, harcama sınırlamalarından dolayı kullanıma sunulmayan vergi miktarını da varsayımlarına katmaları, aynı zamanda bütçenin büyüklüğünün belirlenmesi, kamu faaliyetlerinin sunumuna yönelik aktif ödemenin gerçekleştirilmesi şeklinde anlaşılmakta ve hükümetin kullanılmamış vergi kapasitesine getireceği sınırlamaların yerine toplam var olan vergi miktarına getirilecek sınırlamaların daha çok tercih edilir durumdadır. Bu kapsamda, anayasada vergi ve harcamada bir sınır olmalıdır. Bu sınırlamaların sebeplerinden ilki, bütçede ortaya çıkacak önemli boyuttaki bütçe düşüklüğü, diğeri ise vergi kapasitesinin sebep olacağı fiyat etkisidir (Aktan, 2010: 128). İşte bu sebeplerden dolayı anayasada vergi, harcama üzerine bir sınırlama getirilmesi gerekmektedir. ABD bölgelerinde uygulamaya konulan vergi ve harcama kısıtlamalarının yanında, devlet borçlarının sınırlandırılması ve bütçe açığını engellemeye yönelik uygulamalara da denk gelmektedir (Işık, 2010: 11-13)

Vergi ve harcama sınırlamaları Amerika Birleşik Devletleri'nde, hükümetin yüksek maliyetli harcamalarına bir kısıtlama getirmekte ve böylece devletin harcama yetkisini kısıtlamaktadır. Bu sebeple de devlet yetkilerinin, vergi ve harcama konusundaki sınırlama önerilerini, vergilerde olan artışın sınırlandırılmasından yana olan vatandaşlar ve bunun yanında politikacılar savunma yoluna gitmektedir. Fakat faaliyete geçirilen vergi ve harcama sınırlamalarının, ne tür kamusal programın veya gelir kaynağının sınırlandırılacağını ortaya koymakta yeterli gelmemektedir. Bu açıdan asıl temel hizmetlerden eğitim, güvenlik gibi hizmetlerin devam ettirilebilmesi amacıyla harcamalarda bir önceki kısıtlamalara göre yükseliş elde edilmesi öngörülmektedir. (Aktan, 2010: 128).

Vergi ve harcamada getirilen sınırlamaları ile gelir düzeyleri, harcama düzeyi ve borçluluk düzeyi beraber değerlendirilmekte ve yönetimin uygulamaları da bu kapsamda devam ettirilmektedir. Fakat yerel devletlerin var olan yeni kurumsal yapısıyla, asıl olarak da belediyelerin ve özel bölgelerin varoluşu, yönetime vergi ve harcamada kısıtlamalarının yerine getirilmesinde birtakım mecburi hizmetler için değişkenlik söz konusu olabilmektedir (Bowler-Donovan, 2004: 190)

Anayasada vergi ve harcama sınırlamaları toplam üç yolla çözümlenmektedir. Bu yollardan ilki, toplam gelir ve harcamalarda meydana gelen artışı sembolik değişken faktörlere eklemek, ikinci yol servet vergisi oranlarının artışlarını sembolik değişken faktörlerle saptamak ve son olarak üçüncüsü de servet vergisi oranlarının üzerinde yeni kısıtlayıcı düzenlemelerin önceki yol gibi ilgili değişken faktörlerin beraberinde yürütülmesidir (Skidmore, 1999: 88).

Bir ülkede merkezi yönetim, yerel yönetim üzerinde vergi ve harcama konusunda sınırlamalar uygular iken, konulan bu kısıtlama şekillerinde bağlayıcılıklarının olup olmaması farklılıklar yaratmaktadır. Servet vergilerinin birleştirilmesi ile gelir ve harcamalarda ortaya çıkan artışların kısıtlanmalarda uygulanan üst sınırlara bağımlı kalılabilmektedir (Shadbegian, 1999: 222).

ABD’de servet üzerinden alınan vergi oranlarının incelediğimizde bu oranlara getirilen sınırlamalar en kapsamlı sınırlamalar içerisinde bulunmaktadır. Bu oranlar için çizilen üst sınırların aşılabilme şartları şöyledir; sadece seçmen onayının ve bütün yerel yönetimler için geçerli olabilmesi gerekmektedir (Joyce-Mullins, 1991:241).

Yani kısaca Amerika Birleşik Devletleri’nde mali güce getirilen sınırlamalarda eyalet uygulamaları, şöyle ki federal düzeyde kullanılan uygulamalardan daha da ileri bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz. ABD’de bazı eyaletlerde uygulanan sınırlamalar anayasal düzeydedir fakat bunun yanında diğer eyaletlerde yasal düzeyde uygulanabilmektedir. Bunlara ek bazılarında ise vergi ve harcama kısıtlamalarını beraber düzenlerken kimi eyaletlerde ayrı düzenlemeler ortaya konulmakta; kimilerinde ise uygulanan uygulamalar bireyin onayı veya nitelikli çoğunluk kararı ve benzeri uygulamalar ile ortaya konulmaktadır. Bahsettiğimiz bu düzenlemelere aşağıdaki tablo 1’de yer verilmektedir.

Tablo 2. Amerika Birleşik Devleti Bölgelerinde Uygulanan Vergi ve Harcama Kısıtlamaları

BÖLGELER	VERGİ VE HARCAMA SINIRLAMASI	KISITLAMA TÜRÜ VE NİTELİĞİ	NİTELİKLİ ÇOĞUNLUK	SEÇMEN ONAYI
Alaska	X	A,H		
Arizona	X	A,H	X	
Arkansas		Bilgi yok	X	
California	X	A,H	X	X
Colorado	X	A, H ve G		X
Connecticut	X	A,H		
Delaware	X	A, H ve G	X	
Florida		A,G	X	
Hawaii	X	A,H		
Idaho	X	Y,H		
Ioawa	(X)	Y,H		
Louisiana	X	A,H	X	
Maine	(X)	Y,H		
Massachusetts	X	Y,G		X
Michigan	X	A,G		X
Mississippi		Y,H	X	
Missouri	X	A,G		X
Montana	X	Y,H		
Nevada	X	Y,H		
N. Carolina	X	Y,H		
Oklahoma	X	A,H	X	
Oregon	X	A, G ve H		
Rhode Island	X	A,H		
S. Carolina	X	A,H		
South Dakota			X	
Tennessee	X	A,H		X
Texas	X	A,H		
Utah	X	Y,H		
Washington	X	Y,H		X
Wisconsin	(X)	Y,H		

Kaynak: Aktan ve Çoban ve Demir, 2007: 178'deki tablolardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri toplam elli eyaletten oluşmaktadır. Otuz eyalet bugüne dek vergi ve harcama sınırlamalarını uygular iken, bunlardan yirmi eyalet

anayasal ya da legal anlamda herhangi bir kısıtlamaya gitmemiştir. Vergi ve harcama kısıtlaması uygulamakta olan bölgelerden on yedisi bu kısıtlamaları anayasal düzeyde, on üçü ise yasal düzeyde uygulamaya koymaktadır. Yine ABD’de yirmi üç eyalet, harcama sınırlamalarını, dört eyalet ise yalnız vergi sınırlamalarını son olarak üç eyalet de vergi, bunun yanında da harcama sınırlamalarını uygulamaya devam etmektedir (Sakal, 2009: 92).

Bunların yanında tablo 1’de gördüğümüz üzere, pek çok eyalette gelir ve harcamalar ile ilgili sınırlamalar, nitelikli çoğunluk ile seçmen onayı ile anayasada sunulmaktadır. Nitelikli çoğunluk kuralı uygulanarak vergi oranları artışı ya da bunlara ek yeni vergilerin konulması düşüncesine karşı bir engel oluşturulmuştur. Bu sınırlamalara göre ancak seçmenlerin en az dörtte üçünün oyu ile vergi oranları artırılabilir ya da yeni türde vergiler konulabilir (Aktan, 2007: 173- 176).

2.5.2. Almanya

Almanya’nın anayasal düzenlemelerine baktığımızda mali kurallar kapsamında kısıtlamaların yer aldığını görmekteyiz. 1969 senesinden itibaren anayasasında mali kuralları barındıran Almanya, federal devlet yapısı ile yönetilmektedir. Almanya’da ilerleyen yıllarda, anayasa kapsamında altın kural uygulanmaya başlanmıştır. Almanya’nın altın kuralı uygulama sebebi ise, ortaya çıkan bütçe açıklarının kapatılmasıydı. Bütçelerindeki dengesizliği kontrol altına almak isteyen Almanya altın kuralı uygulamaya başlamış ve bütçelerindeki açıkları bu kural ile telafi etmeye çalışmıştır (Işık, 2009: 1599). Ekonomi kapsamında, devletin yalnızca yatırım yapma amacıyla borçlanması, cari harcamalar sebebiyle borçlanmaya yoluna gidemeyeceği düzen altın kural sistemidir. Klasikçiler ile gündeme getirilen ikili bütçe sisteminin bugün yeniden faaliyete geçirilmesi diye de tanımlayabileceğimiz altın kural, yatırım bütçeleri içerisinde bulunan uygulamadır (Honjo, 2007: 3).

Klasik teorisyenlere göre hükümet yalnız olağanüstü dönemlerde ya da altın kural olarak tanımlanan yani önemli olan kamu yatırımlarının finansmanı durumunda borçlanmaya gitmelidir. Bahsettiğimiz altın kuralın uygulanma sebebi; kuşaklar arasında mali anlamda adaleti sağlamaktır. Çünkü devlet ihtiyatsız borçlanmaya başvurduğunda özel tüketim ile yatırım harcamalarının dışlanacağını ve borçların

gelecek kuşaklar üstünde olmaması gereken bir yük oluşturacağını savunmaktadır (Demirkan, 2010: 126).

Yani, yalnızca ekonomik istikrarsızlık ile savaş zamanlarında borçlanmalara imkân sunulan bu denk bütçe kuralı, tüm bütçe olmak üzere; federal idareler, federal iktisadi kuruluşlar ve özel fonlara da yansıtılmaktadır (Kennedy ve Robbins, 2001: 6-9). Bunların yanında, Almanya’da bağlayıcı kural, üyesi olduğu birlikte geçerli olan daha önce bahsettiğimiz Maastricht Anlaşması ve SGP’dir (Günaydın, 2009: 59). İstikrar ve Büyüme Pakti (İBP); AB’nin mali koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulmuş, bu sayede Maastricht Kriterleri güçlendirilmiştir. Kısaca 1997 senesinde kabul görmüş İstikrar ve Büyüme Pakti, üye olan ülkelerin maliye uygulamalarının izlenmesi ve bütçedeki farkların gözetlenmesi ile ilgili kuralları barındırmaktadır. İstikrar ve Büyüme Pakti, bütçe açıklarının çok büyük boyutlara gelmesini engellemek üzere ikili bir yapıdan oluşmaktadır. Buna göre bu yapılar; önleyici kurallar ve düzeltici kurallardır. Bahsedilen önlem alınan kurallar üye devletlerin, maliye politikası ile düzeninin sağlanması ve denetlenmesi amaçlarından oluşan orta vadeli mali yapıyı sunmaktadır. Bir diğer kural yani, düzeltici kurallar ise aşırı düzeyde açığı olan devletlerin gereken önleyici faaliyetleri almalarını ve çok fazla olan açığı kapatmalarını tavsiye etmektedir (Karayazı, 2020: 60). İBP, ekonomik durumu yeterli seviyede dikkate almadığından dolayı bir yandan eleştirilirken bir yandan da desteklenmektedir.

Almanya’nın da içinde bulunduğu bazı AB ülkelerinde uygulanan mali kural düzenlemeleri, daha önce ABD’nin eyaletleri için belirtilen şekilde aşağıda tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Avrupa Birliği ve Bazı Devletlerde Mali Kural Çeşitleri ile Konumları

ÜLKELER	YÖNETİM	UYGULANAN KURALLAR	EK KURALLAR	KONUM
Arjantin	MY	X		L
Brezilya	MY-YY	X	Vergi-Harcama	L
Peru	MY	X	Vergi-Harcama	L
Kolombiya	YY	X		L
Kanada	MY-YY	X		L
Yeni Zelenda	MY	X	Borç Sınırlaması	L
AB	MY	X	Borç Sınırlaması	U
Belçika	MY-YY	X		
Avusturya	MY-YY	X		

Almanya	MY-YY	X		A
Polonya	MY-YY	X		A
İspanya	MY-YY	X		L
İsveç	MY	X	Vergi-Harcama	L
İngiltere	MY	X	Borç Sınırlaması	L
İsviçre	MY-YY	X	Borç Sınırlaması	A
Norveç	MY	X		

L: Legal, **A:** Anayasal, **U:** Uluslararası **MY:** Merkezi Yönetim, **YY:** Yerel Yönetimler

Kaynak: Işık ve Sakal ve Meriç, 2010: 14'teki tablolardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3'e göre, devlet faaliyetleri açısından mali ilkelerin dayandırıldığı kaynakları birçok türde görülebilmektedir. Şöyle ki, Avrupa Birliği'nde uygulanan kurallar uluslararası düzeyde bir konuma sahiptir. Almanya, İsviçre ile Polonya'da ise mali kurallar anayasal dayanağa sahiptir. Bunların yanı sıra İspanya, İngiltere, İsveç, Yeni Zelanda, Kanada, Brezilya, Kolombiya, Arjantin, Peru'da kurallar yasal dayanağı bulunmaktadır. Norveç'te düzenlenen uygulamalar ise Mali İstikrar Tüzüğüne bağlıdır (Işık, 2010: 15).

Almanya Anayasasına baktığımızda 109-115. Maddelerde şu konular yer almaktadır; birlik ve bölgelerde bütçe yönetimi, bütçede olağanüstü konumdaki halleri ve geçici bütçe yönetimi (Acar ve Bilir, 2013: 92). 109. Maddeye göre, Federal yönetim kapsamında olan Almanya'da federasyon ve eyaletler özerktir ve bu nedenle de bütçelerini birbirlerinden bağımsız şekilde yönetmektedirler. 115. Madde de ise, federasyon bütçesiyle ilgili olan düzenlemeler yer almaktadır. Bu maddeye göre, kredi gelirleri eğer nominal GSYH'nin toplam %0,35'ini aşmaz ise, bütçe denklik kuralına uygun sayılmaktadır (TBMM Araştırma Merkezi, 2011: 11-13).

Almanya devleti, 12 Haziran 2009'da ekonomik sürdürülebilirliği devam ettirebilmek amacıyla, daha önce konulan mali kuralların üzerinde bir düzenleme getirmiştir. Bu durumun, kriz zamanlarında daha etkili mali kuralların ortaya konulma gerekliliğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yeni konulan bu madde ile, Federal Hükümetin olağanüstü durumlarda bütçe açığının kötüleşmesi halinde, bu etkilerden ayırtıldıktan sonra, Gayrisafi yurt içi hasılanın %0,35'inden daha yüksek olamayacağını ortaya koymaktadır. Eklenen bu madde bir yandan katı gözüke de bir yandan esneklik getirmektedir. Eklenen kural, Federal devlet için 2016'ya, bölgeler için ise 2020 yılına dek devam edecek olan bir akış serüveniyle beraber, 2011 yılından beri

“yapısal bütçe” yöntemine geçişini savunmaktadır. Bu durumda güncel bütçe kuralının uygulanmaması halinde var olan bir yaptırım olmamakla birlikte, kamu maliyesini gözetlemek ve biran evvel ikazda bulunmak için şöyle ki, İstikrar Konseyinin (Stability Council) oluşturulması düşünülmektedir (Dede, 2010: 73-76).

2.5.3. Japonya

Japonya Devletindeki anayasaya baktığımızda da birtakım mali kuralların uygulandığını görebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonrası bütçe dengesini sağlamak amacıyla Japonya, tasarruf kapsamında bir istikrar programı çizmiştir (Cottarelli, 2009: 7). 1947 yılından itibaren altın kural uygulayan Japonya'da, bir başka kural da harcama kuralıdır (Karayazı, 2019: 418). Buna bağlı, Japonya'nın Anayasasını incelediğimizde 87. Maddesinin içeriği, yedek fonlar ile ilgili kuralları barındırdığını görebiliriz. Bahsettiğimiz bu maddeye göre, Japonya'nın bütçesindeki daha önce belli olmayan harcamalar için yedek fon oluşturulabilmektedir. Fakat bu durumda sorumluluk Bakanlar Kuruluna ait olup, Parlamente'ye yedek fon için yaratabilmesi için yetki verilmiştir. Yani Bakanlar kurulu yedek fon içerisinde bir harcamada bulunacağı zaman ek onay almalıdır (TBMM Araştırma Merkezi, 2011: 22).

1947 senesinden itibaren bayındırlık işlerinin karşılanmasında kullanılan tahvil ihracında kısıtlamalar barındıran Japonya Anayasası'nda, merkezi yönetimin yalnızca genel hesap bütçesini kapsamına alır ve bu da merkezi yönetimin bütçesinin %25'i civarında bir oranı temsil eder. 1975 senesinden itibaren, bayındırlık bonolarına ek olarak düzenli bir şekilde finansman bonolarının ihracı yapılmıştır. Bunun yanı sıra, bayındırlık bonolarının gün geçtikçe harcama kategorilerini içine alacak şekilde ihracı gerçekleştirildikçe bayındırlık bonolarının, açık-finansman bonoları ile olan farklılıkları ortadan kalkmaya başlamıştır. Zamanla artan bütçe açıkları karşısında Japonya yönetimi, 1997 senesinde içerisinde mali disiplini barındıran Mali Yapısal Reform Yasası'nı gündeme getirmiştir. Mali Yapısal Reform Yasası kapsamında, bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı kontrol altına alınmıştır ve buna göre, merkeze ek olarak yerel kamu açıklarının, toplam GSYİH'ya oranı 2003 yılı itibarıyla %3 ya da altındaki bir oranda indirgenmiş olmalıdır ki bu yasa öncesinde bu oran %6'ydı. Yine bu konudaki sosyal prim katkıları ile bütçe açıkları, Gayrisafi yurtiçi hasılanın %50'sini geçmemelidir. Yasadaki bir diğer konu ise, finansman bonolarının toplam miktarı ilerleyen her yıl azaltılmalı ve 2003'ten itibaren bu tür tahvil ihraçları

sonlandırılmalıdır. 1997 yılında konulan bu yasa ile 1998 ile 2000 yılları arasındaki büyük çağlı tüm program harcamaları da kontrol altına alınmalı ve bu programlar için belirlenen limitler olmalıdır (Kennedy ve Robbins, 2001: 8). Bu sayede Japonya, savaştan sonra mali istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Ancak belirlenen hedeflerden 2009 yılı itibariyle küresel kriz sebebiyle uzaklaşmıştır. 2010'da ise orta vadeli mali program çerçevesinde harcamalar kapsamında farklı bir harcama tavanı belirlenirken, bu program da 2013 yılında terk edilmiştir. Bunların yanı sıra Japonya yönetimi 2011'de PAYGO adında bir kural uygulamaktadır. Genel yönetime yönelik uygulanmakta olan bu kural, yapısal bütçe amaçları şeklindedir (Lledó vd, 2017: 10-68). Bu değişiklikle beraber, başkan artık büyüme, enflasyon ve benzeri değişiklikler ile ortaya çıkan bütçe açığından farklı olarak, hedef bütçeden de yükümlü tutulmuştur (Heniff, 2001:1).

2.5.4. İsveç

Bir başka örnek olarak da İsveç yönetimini ele alabiliriz. Çalışmamda, yukarıda da değindiğim gibi iktisat kuramının asıl temsilcisi İsveçli olan ekonomi katkılarını sunan Knut Wicksell'dir. Bu konuda 1896 yılında ele aldığı önemli eseri, Finanztheretische Untersuchungen'dir (Sakal, 2009: 89). İsveçli Wicksell'in anayasal iktisat kapsamında önerdiği bir kural vardır. Bu kurula göre, kolektife tercihler de pareto etkinliğinin yerine getirilmesi için yeterli ve belirli oybirliğine ihtiyaç vardır (Voight, 1997: 14). “Kaliteli çoğunluk” kuralı olarak tanımlayabileceğimiz bu kurula göre, yönetimin kamu harcamalarındaki artış tekliflerinin görüşülüp daha sonra karara bağlanması gerekmektedir. Bu durum, vergileme konusunda harcama eğilimini sınırlandırmada bir kısıtlama getirmektedir. Bir örnekle açıklayacak olursak, kamu harcamalarındaki artış yalnızca vergilerdeki artışla karşılanabildiği durumda parlamentoda onaylanacaktır. Yani hükümet, kamu harcamaları vergi ile finanse edildiği sürece istediği kadar artış yapabilir. Fakat üzerindeki vergi yükü artan bireylerin tepkileri dikkate alındığında bu kurula göre, kamu harcamalarında bir sınırlama olacağını söyleyebiliriz. Vergilemede harcama konusundaki bu sınırlama “anayasal asimetri” diye adlandırılmaktadır (Aktan, 2013: 51).

İsveç'te birtakım mali kurallar uygulanan ülkelerden biridir. Öyle ki, İsveç'te 1997 yıllarından beri harcama politikası ve 2000 senesinden itibaren de bütçe

politikası geçerli olmaktadır (Karayazı, 2019: 418). İsveç'te maliye politikasının temeli, kamu harcamalarındaki açığın ekonomik hayatın iniş çıkışları süresince, Gayrisafi yurt içi hasılanın %1'i düzeyinde olmasıdır (Günaydın, 2009: 59).

2.5.5. Fransa

Fransa'da son dönemlerde kamu borcunda yükselme ve bunun yanında kamu kesiminde önemli bir büyüme söz konusuydu. Ve yenileşme düşüncesiyle hareket eden Fransa'da, bütçe reformu tartışmasız gerekli hale gelmiştir. 1958'den itibaren Fransa'da uygulanmakta olan 5. Cumhuriyet Anayasası'nın da ki 46. Madde normlar hiyerarşisi anlamında bazı değişiklikler yapılmıştır ve buna göre, kanunları iki şekilde ayıştırmıştır. Organik Kanun ve Olağan Kanunlar olmak üzere ayrılmış olan kanunlar kapsamında, organik kanunlar devletin organlarını, bu organların işleyişleri ile ilgili konularda çıkarılmış iken bu konular dışındakiler ise, olağan kanunlara tabii tutulmuştur (Odyakmaz, vd. 2012: 9-10). 1 Ağustos 2001 yılında yürürlüğe giren Organik Kanun, birtakım öğeleri kamu yönetimine dahil etmiştir. Bu öğeler; yerindelik, etkinlik ve verimlilik (Acar vd., 2013: 92). Üç aşamalı bir yapıdan oluşan bu kanun, oldukça katıdır. İlk aşaması, devletin yetkilerinin daha da güçlü olmasına, yönetim de var olan kültürün gelişmesine yönelik olan bütçe reformudur. Bir diğer yani ikinci aşaması da ülkenin yenilenen mali anayasasında gelişmişlik ve idarenin faaliyet performansları ile ilgilidir. Son olarak üçüncü aşamada ise, kamu alanındaki muhasebe, sayman ve ita amirlerinin görevleri ele alınmaktadır.

Bahsettiğimiz kanun dışında Fransa'da Maastricht kriterlerini sağlayabilmek amacıyla bazı farklı istikrar programları uygulamaya konulmuştur. Merkezi yönetim haricinde, sosyal güvenlik kuruluşları, yerel otoriteler de istikrar programı çerçevesinde uygulamalara dahil edilmiştir. Uzun vadede bakıldığında denge uygulamaları; merkezi yönetimin, sosyal güvenlik kurumlarının ve bölgesel yönetimlerin reel harcamalarında bir azalış olacağı varsayılmıştır. Fakat zamanla görülmüştür ki, yıllık harcamada belirlenen büyüme kriterleri bağlayıcı bir şekilde uygulanamamıştır, böylelikle de aşırıya kaçan artışlarda bir azalma yakalanamamıştır (Ercan Dede, 2010: 76). Fransa'da bir arada uygulanan harcama, bütçe, borçlanma ve gelir kuralları mevcuttur (Kızıler, 2011: 46).

Almanya’da uygulanmakta olan kurallar gibi Fransa’da da Maastricht kriterleri kapsamında 1992 senesinden itibaren, bütçe dengesi ve borçlanma kuralı devam ettirilmektedir. Fransa’da harcama, 1998’den, gelir kuralı 2006’dan ve bütçe istikrar kuralları ise 2013’ten itibaren uygulanmaktadır. Uygulanmakta olan bu mali kurallar, birlik düzenlemelerine uygun olarak yerine getirilmektedir. Bu durumu tablo 4’te ele alabiliriz;

Tablo 4. Fransa’da Uygulanmakta Olan Mali Kurallar ve Özellikleri

MALİ KURAL	DAYANAĞI	KAPSAMI	UYGULAMA PROSEDÜRÜ	BÜTÇE TAHMİNİNDE BULUNAN KURULUŞ	BÜTÇE DENETİMİ GERÇEKLEŞTİREN KURULUŞ
GELİR (2006)	Anayasa	MY+SG	-	-	+
GELİR (2011)	Kanun	MY+SG	-	-	+
HARCA MA (1998)	Kanun	MY+SG	-	-	+
BÜTÇE DENGESİ (2012)	Kanun	GY	+	-	+

MY: Merkezi Yönetim

SG: Sosyal Güvenlik

GY: Genel Yönetim

Kaynak: Özdemir, İnneci 2013: 292’deki tablodan faydalanılarak hazırlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİNİN TÜRKİYE’DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Halkı yönetenlerin bütçe üzerinde elde ettikleri, yürütmenin vergi toplamasına izin verme ve harcama yapmasına onay verme yetkilerinin tümü “bütçe hakkı” kavramı ile tanımlanmıştır (Gözler, 2011: 746). 1876 yılında Kanuni Esasi ile birlikte Osmanlı Devleti’nde bütçe hakkı ilk defa yasal anlamda bir temele oturtulmuştur. Devletin vergileri, halkın ödeme gücüne göre ve kanuna dayanarak alacağı yasaları düzenlenmiştir. Bu sebeple vergi ve bütçe hakkı ile ilgili hükümlerin Anayasa’da yer aldığı görülmektedir (Çiçek ve Dikmen, 2015: 96).

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda ekonomik kararların yer almadığı gözlemlenmektedir. Bunun nedeni, bu Anayasa’nın savaş sırasında yapılmış olması ve yalnızca devletin temel organlarını düzenleyebilmiş olmasıdır. Bu nedenle 1876 Kanun-ı Esasi’nin bu Anayasa’ya aykırı olmayan hükümlerinin 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlüğe girene dek yürürlükte bulundurulduğu belirtilmiştir (Kartalıcı ve Doğan, 2013: 120). Yani geçiş anayasası olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda, vergiler konusunda bir hükme yer verilmez iken 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda vergilerin genelliği, kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi ve kanuniliği hükümleri yer almıştır

1961 Anayasası’nın 61. maddesinin ilk halinde mali güç ilkesi, kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi, verginin genelliği ve kanuniliği ilkeleri kabul edilmiştir. 1971 yılında yapılan değişikliklerle kanunun belirlediği yukarı ve aşağı sınırlar içinde vergilerin muafiyetleri, istisnaları, indirim ve oranlarında değişiklikler mümkün kılınmıştır (Durdu, 2019: 124).

Mevcut anayasamız olan 1982 Anayasası devlet ve birey arasındaki tercihte devletten ve özgürlük ile güvenlik tercihinde güvenlik tarafınca tutumunu ortaya koymaktadır (Parla, 2002: 45-47). İktisadi ve mali bakımdan ise tercihini, sosyal ve ekonomik haklara yönelik giderler kapsamında sıkılık, gelirler (vergi ve borçlanma) konusunda ise esneklik olarak belirlemiştir. 1982 Anayasası genel olarak değerlendirildiğinde, iktisadi ve mali açıdan devlete önemli boyutta yetki ve tasarruf alanı tanımaktadır (Karadut, 2013: 77).

3.1. MALİ ÇERÇEVEDE ANAYASA ÖNERİLERİ

Anayasal iktisat, iradi maliye politikalarının işlerliğini sorgulayan, eleştiren iktisat okullarından biridir. Anayasal iktisatçılara göre, ekonomik düzenin, bunun yanında ekonomik disiplinin sağlanabilmesi için anayasada sayısal ve prosedürel birtakım kurallar yer almalıdır (Aktan, 2011: 7). Anayasal iktisat çerçevesinde literatüre baktığımızda anayasada yer alması gereken bazı yasal mali kural önerileri şunlardır:

3.1.1. Kamu Harcamaları Bağlamında Mali Kural Önerileri

Anayasal iktisat içerisinde kamu harcamalarının birçok sınırlamaya tabii tutularak kurallar barındırdığı söylenilebilir. Yani, yapılan kamu harcamalarının yükü, anayasa ya da yasal kurallar uygulanarak artırılabilir veya azaltılabilir. Bu durumda, kamuya ait kurum ve kuruluşlara ait harcamaların GSMH ya da GSYİH'ya olan oranı yasal yollar ile bir sınır içerisinde belirlenebilmektedir. Bu bağlamda, kamu kurum ve kuruluşlarına ait yapılan toplam harcamalar mali kurallardan biri olan denk bütçe kuralı ile kısıtlandırılabilir. Denk bütçe kuralının varsayımlarına göre; bütçe açığının GSYİH'ya oranının belirli bir sınırlama kapsamında olması gerekmektedir, yapısal bütçe gelir-gider dengesi ve bunların yanında cari giderler ile cari gelirler arasında denge kurulması gerekmektedir. Daha önce de ikinci bölümde belirttiğimiz gibi Almanya'da da uygulanan bu kural, devletin harcamalarını gelirleri ile orantılı olarak gerçekleştirmelerini kapsamaktadır (Aktan, 2013: 50).

Denk bütçe kuralı ile eş sayılan ve amaçları aynı doğrultuda olan açık bütçe ilkesinde de anayasada bir sınırlama ile karşılaşılabilir. Böylelikle kamu kesimi bütçe açığının GSMH'ya oranı belli yüzdesel oran içinde sınırlandırılarak kamu harcamaları kontrol altında tutulabilmektedir.

Kamu harcamalarını sınırlandırmanın bir yolu da kaliteli çoğunluk olabilmektedir. Buna göre, anayasada kamu kurum ve kuruluşlarının gerçekleştireceği toplam harcamalar, bir teklif olarak sunulduğunda kaliteli çoğunluk aranabilir ve teklif beşte iki, üçte iki gibi oylama sonucu ile kabul edilebilir (Aktan, 2011: 7).

tanımlanmaktadır (Çataloluk, 2008: 214). Karşılıksız olarak tanımlanmasının sebebi, devletin vergi gelirlerinin hangi alanlarında, ne zaman kullanıldığının mükelleflere bildirme zorunluluğu olmamasından kaynaklanmaktadır.

Ülkede yurttaşlardan toplanan vergi gelirleri de anayasada bir sınır içerisinde belirtilebilir. Şöyle ki verginin hangi konularda alınacağı, ne kadar alınabileceği, bazı konularda tarh ve tahsil edilememesi anayasada hüküm altında sınırlandırılabilir. Bu öneriler ile, siyasilerin keyfi şekilde vergi toplamaları engellenmekte, mükellefler için daha adil bir ödeme gerçekleşebilmektedir.

Diğer bir yandan da anayasada belirlenen vergi oranları önem arz etmektedir. Vergi oranlarını ele alacak olursak, üç çeşit vergi oranı tarifesi ile karşılaşırız. Bunlar artan oranlı, düz oranlı ve azalan oranlı vergi tarifleridir.

3.1.2.1. Artan Oranlı Vergi Tarifesi

Ele aldığımız artan oranlı uygulanan tarifeye göre, mükellefin vergi matrahındaki artış ve azalışı eş anlı olarak vergi oranlarını da artırır ve azaltır. Vergi matrahındaki yükseliş ile efektif ortalama vergi oranı da beraberinde yükseliş gösteriyor ise vergi burada artan oranlı uygulanmaktadır (Akdoğan, 2009:238). Anayasada artan oranlı vergi kuralı, birtakım problemleri beraberinde getirebilir. Vergiyi şahsileştirmeye yardımcı olan bu tarifeyi bazı iktisat teorisyenleri, matrahtaki değişikliklerden dolayı belirsiz bulmakta, bu durumda keyfiliğe sebep olarak önemli boyutta vergi kayıplarına neden olabileceğini savunmaktadırlar (Gölçek, Selçuk ve Köktaş, 2018: 44).

Bir kısım teorisyenler ise piyasa da ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliğine müdahale edilebilmesi için, anayasa kapsamında artan oranlı verginin hüküm altına alınmasını önermektedir. Devlet, meydana gelen gelir dağılımı adaletsizliğini, yüksek gelir gruplarının aleyhine, düşük gelir gruplarının ise lehine müdahale ile düzenleme yoluna gidebilir.

Artan oranlı vergi tarifelerine baktığımızda kendi içerisinde sınıflandırılabilir: Dik artan oranlı, ılımlı artan oranlı, çoğalan artan oranlı ve azalan artan oranlı. Anayasada artan oranlı vergi tarifelerinin düzenlenmesi, siyasilerin, bürokratların takdirine bırakılmaktadır. Burada siyasilerin dik artan oranlı

vergi tarifesi uygulamaları, mükellefler açısından tercih edilmeyebilir. Çünkü dik artan oranlı tarife de gelir dilimlerine uygulanmakta olan oranların daha sert etkiler yaratacağı savunulabilir iken, ılımlı artan oranlı vergi tarifelerinde bu daha yumuşak gerçekleşebilmektedir (Sancar ve Şentürk, 2012: 7). Bu bilgiler ışığında baktığımızda siyasi ve bürokratların anayasada vergi oranları tarifeleri ve bunların türleri için sundukları teklif toplum üzerinde etki yaratmaktadır.

3.1.2.2. Düz Oranlı Vergi Tarifesi

Sabit yani sabit oranlı vergi, bireylerin matrahındaki farkı gözetmeksizin vergi oranlarında bir değişiklik olmamasıdır. Örneğin, bir birey yüksek gelir grubunda olsa da düşük gelir grubunda olsa da belirlenen sabit vergi oranından sorumludur. Mali kural olarak vergilerde sabit oranlı tarife kullanılması bazı teorisyenler tarafından savunulmamakta iken bazıları tarafından önerilmektedir. Mükelleflerin bulunduğu gelir gruplarının dikkate alınmadan herkese aynı oranda vergi tarifesi uygulanmasını adil bulmayan düşünceler var iken, bu düşüncenin aksine herkese eşit davranmanın doğru olduğunu savunan ve mali kural olarak düz oranlı vergileme uygulamasını öneren bir kesimde söz konusudur.

Anayasal iktisatçılar tarafından, yasal olarak düz oranlı vergi uygulanmasının daha adaletli olacağı, vergi gelirleri ve toplam piyasa üretimi konusunda önemli katkılar sağlayacağı savunulmaktadır. Anayasada hangi vergi oranı tarifesi uygulanarak adaletin sağlanacağı tartışmalı bir konudur. Mali kural olarak artan ve düz oranlı vergi tarifelerinin uygulanması adalet, uyum, maliyet, vergi kaçırma perspektiflerinden görünümüleri tablo 6’da ele alınmıştır.

Tablo 6. Artan ve Düz Oranlı Vergi Tarifeleri Karşılaştırması

ARTAN ORANLI	DÜZ ORANLI
Ödeme gücü esas alınarak zenginden çok, fakirden az vergi alınmaktadır.	Herkese eşit vergi oranı uygulanarak, düşük-yüksek gelirli ayrımı yapılmamaktadır.
Vergi kaçırmaya daha açıktır.	Vergilerin basitliği, vergiye olan uyumu arttırmaktadır.
Muafiyet ve istisnalara oldukça yer verilmektedir.	Anayasal ilkelerden olan genellik ilkesine uygundur.

Basitlikten oldukça uzaktır.	Uygulanması daha basittir.
Uyum maliyetleri fazladır.	Uyum maliyetlerini asgari düzeye indirmektedir.

Kaynak: Şentürk, 2006: 17, Vural, 2010: 189'daki bilgilerden faydalanılmıştır.

Tablo 6' da ele aldığımız vergi oranları tarifelerinin özellikleri, tartışmaya açıktır. Yarattıkları etkiye bakıldığında düz oranlı tarifenin daha adil olduğu savunulabilir olsa da bazı maliyecilerin bu durumu eleştirdiğini söyleyebiliriz.

3.1.2.3. Azalan Oranlı Vergi Tarifesi

Bir diğer vergide uygulanan tarife ise azalan oranlı vergi tarifesidir. Bu vergi tarifesinde, artan oranlının aksine, azalan oranlı vergi tarifesinde matrah arttıkça oran azalmaktadır. Örneğin, aylık geliri 10.000 TL olan bir mükellef, aylık kazancı 15.000 TL olan bir mükelleften daha yüksek bir oranla vergilendirilmektedir. Matrah ile ters orantılı olarak oranlar da değişiklik yaratan bu tarife, daha yüksek gelirlilerden düşük vergi, düşük gelirlilerden ise yüksek oranlı vergi alınmasına sebep olduğu için adil olarak değerlendirilemeyebilir.

3.1.3. Borçlanma Bağlamında Mali Kural Önerileri

Kamu harcamalarının finansmanından sorumlu olan devletler, bunun için ilk olarak vergi gelirlerini kullanmaktadırlar. Zaman içerisinde vergi gelirleri ile kamu harcamalarının finansını sağlayamayan devletler, borçlanma yoluna başvurabilirler.

3.1.3.1. İç Borçlanma

Devlet iç veya dış borçlara başvurarak kamu harcamalarını karşılayabilmektedirler. Fakat iç borçlanma; büyüme, enflasyon ve bunların yanında tasarruf üzerinde olumlu etkiler yaratırken, bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. İç borçlanmanın getirebileceği en önemli sorunlardan biri, özel sektör yatırımlarında meydana gelen crowding-out yani dışlama etkisidir. Yani, devlet iç borçlanma yoluna başvurduğunda, özel sektörün kullanabileceği özel tasarruflardan faydalanmaktadır ve bu durumda özel sektörün kullanımı için hazır bulundurulmuş fon azalmakta, bu da sermaye maliyetlerinde bir artış meydana getirerek özel yatırımdaki talepte, sermaye birikiminde, büyümede ve refahta azalışa sebep olmaktadır (Eser ve

Birinci, 2014: 39). Yüğü dış borçlanmadan fazla olan iç borçlanmanın bir diğer olumsuz yanı ise, borç sürdürülebilirliği ile mali sürdürülebilirlikteki etkisidir. Kamu gelirlerinin iç borç faizinde kullanılması, transfer harcamaları ile büyümeyi arttırmada kullanılan harcamaları dışlamaktadır (Eser ve Birinci, 2014: 39).

3.1.3.2. Dış Borçlanma

Devletin başvurduğu iç borçlanma gibi, dış borçlanma da olumlu eleştirilerin yanı sıra birtakım olumsuz eleştirilere maruz kalmaktadır. Öyle ki dış borcun ülkelere büyük katkıları söz konusu olmaktadır. Bunlardan bazıları, daha az yurt içerisindeki tasarruflar ile, daha ufak yerel tahvil piyasaları ile kısıtlamaması ve özel birikimler kapsamında dışlama etkisinin azaltılmasıdır (Hanson, 2007: 4-6). Dış borçlanmanın iç borçlanmaya göre sağladığı katkılardan birisi de vade açısından dır. Çoğunlukla iç borçlanma enflasyonist sebeplerden dolayı kısa vadeli olmaktadır dış borçlanma daha uzun vade uygulaması mümkün olmaktadır. Mali ve borç sürdürülebilirliğindeki disiplini sağlamada iç borçlanmadan daha başarılı olan dış borçlanma, devletin toplam borç yükünü düşürürken enflasyona sebep olmamaktadır (Beaugrand vd., 2002: 9). Yani iç borçlanmada devlet zorlandığı durumda enflasyonda artış yaparak iç borç yükünü azaltırken dış borçlanmada böyle bir durum söz konusu değildir.

Zaman içerisinde modern maliye anlayışının gelişmesiyle borçlanma yoluna başvuran devlet, anayasa kapsamında borçlanma için bazı sınırlamalar getirebilir. Örneğin anayasada, ülkedeki toplam borç yükü GSMH veya GSYİH'ye belirli bir oranda sınırlandırılabilir ya da borçlanmaya başvururken mecliste oy çokluğu aranabilir. Bunların yanında anayasa ile getirilen bir sınırlama da yerel yönetimler için olabilmektedir. Yerel yönetimler için borçlanma yetkisi ve tabii oldukları sınır açık bir şekilde anayasadan belirlenebilir.

Kamu kredisi açısından hazineye Merkez Bankası'ndan sağlanan kısa vadeli avans devletin kullandığı kısa vadeli borç sayılmaktadır (Tuncer, 2012: 102). Bu kapsamda uygulanılabilecek bir diğer öneride, TCMB'nden alınan kısa vadeli avansın durdurulabilmesi veya sınırlandırılması olabilmektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından Hazine yönetiminin almış olduğu kısa vadeli avans tümüyle ortadan kaldırılabilir veya kısmen sınırlandırılabilir. Bunlardan farklı olarak

da anayasada kısa vadeli avansların geri ödeme hükümleri düzenlenmesini örnek verebiliriz.

3.2. TÜRKİYE’DE MALİ-PARASAL İSTİKRAR ARAYIŞLARI VE MALİ KURALLAR

1990 yılları itibariyle ülkemizde gelir-gider dengesizlikleri oluşmaya başlamış ve bu sebeple de bütçe açıkları ortaya çıkmıştır. Zamanla artan bütçe açıkları için finansman ihtiyacı doğmuştur ve bu durumda kamu borçlanması ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Giderek artan kamu borçları yüksek seviyelere ulaştığında yüksek faizlere sebep olmuştur. Tüm bu durumlar neticesinde Türkiye’de yatırım engellenerek, kaynaklar spekülasyon alanlarına kaymıştır (Göker, 2014: 81). Bu bilgiler ışığında baktığımızda ülkemizde mali disiplin ve mali kural gerekli hale gelmiştir.

Uygulanacak olan mali kuralların ülkeye hesap verilebilirlik, bunun yanında şeffaflık bakımından da bir katkı sağlayacağı söylenebilir. Bir dönem TİSK genel başkanlığına seçilen Tuğrul Kutadgu Bilik’te mali kuralların gelecekteki bütçe dengesi için gerekli ve faydalı olacağını şu sözleriyle açıklamıştır; “Ülkemiz için mali kurallar oldukça önemlidir, bu konuda yönetimde rol alan kişiler mali kuralları dikkate alarak, doğru ve düzgün bir şekilde uygulamaya koyarlar ise bu ülkemizi bir adım öne taşıyacaktır. Mali anlamda diğer ülkelere göre çok daha iyi bir pozisyonda yer almaktayız. Fakat mali kurallara anayasa kapsamında yer verilerek ülkemizin, ekonomi ve sabit sermaye yatırımı açısından Avrupa ülkelerine göre çok daha iyi konuma geleceğini, kuvvetleneceğini ve kredibilitesinin yükseleceğini öngörmektedir. İşte bu sebeple, mali kurallar anayasa çerçevesinde belirlenerek Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kararı ile yasa boyutuna getirilmelidir”.

3.2.1. 2000 Yılına Kadar Türkiye’de Uygulanan Mali Kurallar

Ülkemizde 2000 senesinden önceki mali kurallar yani 24.01.1980 kararları dönüm noktası sayılmaktadır. Bu kararlar doğrultusunda bu zamana kadar uygulanmakta olan ithal ikamesi kapsamındaki politikalar terkedilerek ihracata dayalı olan politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır.

Dünya ekonomisi ile ülkemizin uyum içerisinde ilerlemesi geliştirilen bu politikalar ile sağlanmıştır (Seyidoğlu, 2003: 612). 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda

(1985-1989 yılları arası) yer aldığı üzere, uygulanan döviz kuru politikasında serbest döviz kuru politikası kapsamında ilerlenecektir. Serbest döviz kuru ile dış rekabet gücü ve bunun yanında rasyonel teşvik sistemi oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bahsettiğimiz kalkınma planında ayrıca, kotaların engellenmesi, faizlerin serbestçe uygulanması, ekonomi kapsamında devlet payının azaltılması, yabancı sermaye için yeni teşviklerin sağlanması ve devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi yer almıştır. Fakat bahsedilen dönemler açısından, ülkemizde liberal ekonomi kapsamında uygulanan politikalar açısından bir kural yok denilebilirdi. Öyle ki, bütçe dışı fon uygulanarak bütçe birliği bozulmuş, kamu harcamalarının kontrolünde bazı bozulmalar yaşanmıştır. Kamu harcamalarına ait finans borçlanma ile karşılanarak, bu konuda bir sınır belirlenmemiştir (Yükseler, 2010: 2). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde yerel yönetimler için konsolide bütçeden sağlanan transferler, Hazine tarafından sağlanan garantiler bütçede açık yaratmakta, borçlanmayı giderek arttırmaktadır (Güneysu Balaban, 2012: 101). Bu sebeple, bir kural çerçevesinde uygulanmayan bu politikalar, ülkenin bütçesinde dengesizlikler yaratmıştır. Giderek yükselen bütçe açıkları, kamu kesiminin borçlanma gerekliliğinde artış meydana getirmiştir. Ülkemizde 1994 yılında yaşanan kriz, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ile 1999 senesinde karşı karşıya kaldığımız Marmara Depremi mali denge anlamında oldukça büyük olumsuzluklara sebep olmuştur (Göker, 2014: 81-82). Bu dengesizlikler neticesinde ülkemizde mali disiplini tekrar sağlamak için şu düzenlemeler uygulanmaya çalışılmıştır: Fonlara bütçe kapsamında yer verilmesi, faiz dışı dengenin sağlanması, TCMB'nin kamuya vermiş olduğu krediler üzerinde sınırlamalar koyması, borçlanmaya belirli sınırlar çerçevesinde izin verilmesi. Fakat mali disiplini sağlamak için uygulanmaya çalışılan bu düzenlemeler de yeterince başarılı olunamamıştır.

Aşağıda tablo 6'da da gösterildiği üzere, ülkemizin ekonomisi 1990 yılı itibarıyla %9,3 büyürken 1994 yılında yaşanmış olan ekonomik kriz sebebiyle büyümede %5,5 ve birkaç yıl sonra da %3,4 düşüş yaşanmıştır. 2000 senesinde ise %6,8 ve 10 senelik dönem içerisinde yaklaşık %4,7 kadar gelişme sağlanmıştır. Tabloda enflasyon oranını 1990 senesinde %60,4 görürken 1994 senesinde %125,5 olduğunu görmekteyiz. Bu oran dönem sonunda %39 olarak büyük bir düşüş yaşamıştır. Bu dönemde bütçe açıkları çerçevesinde birtakım artış, azalış yaşansa da sonuç olarak bütçe açıklarında oldukça belirgin artış ekonomimize yansımıştır.

Tabloya baktığımızda 1990 yılında meydana gelen bütçe açığının GSMH'ye oranı %3'tür. Bu oran on yıl sonra yani 2000 senesinde %7,9 olmuştur. Bunun gibi bir konu da kamu sektörünün borçlanma gereğinin GSMH'ye oranlamasında ortaya çıkmıştır. Öyle ki, ilk dönem %5,5 olan bu oran, en son dönemde %8,9 a yükselmiştir (Göker, 2014: 82).

Tablo 7. Türkiye'nin 2000 Yılı Öncesi ve Sonrası Yüzdesel Ekonomik Göstergeleri

YILLAR	BÜYÜME YÜZDESİ	ENFLASYON YÜZDESİ	BÜTÇE DENGESİ/GSMH	KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ/GSMH
1990	9,30	60,40	-3,00	5,50
1991	0,90	71,10	-5,30	7,50
1992	6,00	66,00	-4,30	7,90
1993	8,00	71,10	-6,70	7,70
1994	-5,50	125,50	-3,90	4,60
1995	7,20	76,00	-4,00	3,70
1996	7,00	79,80	-8,20	6,50
1997	7,50	99,10	-7,60	5,80
1998	3,10	69,70	-5,40	7,10
1999	-3,40	68,80	-8,70	11,60
2000	6,80	39,00	-7,90	12,10
2001	-6,00	68,50	-11,60	16,30
2002	6,40	29,80	-11,20	9,70
2003	5,90	18,40	-8,60	7,10
2004	9,40	9,30	-5,00	3,50
2005	8,90	7,70	-1,00	-0,10
2006	7,30	9,60	-0,60	-1,80
2007	5,00	8,40	-1,80	0,10
2008	0,90	10,10	-1,80	1,50
2009	-4,80	6,80	-5,30	4,80
2010	8,90	6,40	-3,60	2,22
2011	10,70	10,50	-1,30	0,13
2012	4,70	6,20	-1,90	0,88
2013	8,90	7,40	-1,00	0,39
2014	5,00	8,20	-1,10	0,53
2015	5,90	8,80	-1,00	0,03
2016	3,20	8,50	-1,10	1,06

2017	7,40	11,90	-1,50	1,79
2018	2,80	20,30	-1,90	2,44
2019	0,90	11,50	-2,90	3,25
2020	1,80	14,60	-3,50	3,90
2021	11,40	36,08	-2,80	2,50
2022	5,60	64,27	-1,30	6,42
2023 (1. Çeyrek)	4,0	39,59	-2,5	4,01

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Özetleyecek olursak, ülkemizin ekonomi ve mali alandaki ilerlemelerinin uzun yıllar boyunca iradi maliye politikaları ile gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. 1980 seneleri neo-liberal politikaları ile biçim alan küreselleşmenin söz konusu olduğu ve hükümetin ekonomik çerçeve içerisinde nerede olduğu ve görevlerinin tartışılmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Ülkemizde mali kural uygulamalarına 2000 yılları itibariyle daha fazla yer verilmeye başlanmış, bu direkt olarak mali kural olarak tanımlanmasa da bu uygulamalara bir temel atılmasını sağlayacak şekilde geliştirilmeye başlanmıştır. Bu sayede örtük mali kural uygulamaları ortaya konmuştur. Anayasada mali kural adı altında böyle hükümler bulunmasa da örtük mali kuralın ekonomi ve mali disipline ne derecede katkı sağladığını, mali disiplinin ne kadar gerekli olduğunu ele alabiliriz (Demir ve İnan, 2011: 42).

3.2.2. 2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Uygulanan Mali Kurallar

Ülkemizde 2000 yılları sonrası mali kurallara, uygulanabilirliğine baktığımız zaman, 2000 yılı öncesine göre daha çok üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Yine anayasada direkt olarak uygulanacak mali kurallar yer almasa da bunları destekleyecek birtakım anlaşmalarda, düzenlemelerde ve yasalarda örtük bir şekilde mali kuralları barındıran kurallar yer almaktadır (Göker, 2014: 83). Bu kapsamda baktığımızda IMF (Uluslararası Para Fonu) ile yaptığımız stand-by anlaşmaları, 5018 sayılı KMYKK, yerel yönetimler için uygulanabilen 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi İle İlgili Kanun gibi örnek verebileceğimiz mali kurallar mevcuttur.

3.2.3. 4749 Sayılı Kamun Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Yer Alan Bazı Mali Kurallar

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Düzenlemesi Kanunu 9 Nisan 2002'den itibaren uygulanmaktadır. Bu kanun ile ülkemizin mali yönetimine şu uygulamalar getirilmiştir; net borçlanma toplamına bir kota konulmuş, hükümetin iç ve dış borçlanma sınırlama getirilmiş, hibe ile garanti uygulaması sağlanmış ve son olarak da hazine alacaklarının yönetimi ile ilgili kurallar konulmuştur (Köstekçi ve Yıldız, 2020: 171).

Ülkemizde 2002 yılından itibaren uygulanan 4749 sayılı bu kanun ile, mali alanda bir disiplin sağlanmakta, mali saydamlık artırılmakta, devletin borçlanma düzeyi makul bir seviyede tutulmakta, borçlanma kurallarına yalnızca bir otoritenin müdahale etmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Saatçi, 2007: 67).

Ele aldığımız bu kanun makroekonomik dengeyi sağlamayı ve kalkınmayı hedeflemekteyken ülkemizde bilimsel ve etkin borç yönetimi politikaları uygulanmaya başlanmıştır (Köstekçi vd., 2020: 164). 4749 sayılı kanun uygulanıncaya kadar tek bir çatı altında toplanmamış borçlanma mevzuatımız, bu kanun ile var olan dağınıklık giderilerek borç yönetimindeki etkinlik sağlanmaya çalışılmıştır (Ulusoy, 2004: 28). Hazineden sorumlu tutulan bakan için yetki sağlamaya izin veren kanun, kabine içerisinde bakanların ağırlıklarının artırılmasını sağlamıştır. Bu kanun kapsamında, yer alan ödeneklerin bütünü ile öngörülen gelirler ile aradaki farklılık seviyesi kadar net borçlanma gerçekleştirilebilir. Borç alma limitinde bir değişiklik yapılamasa da bu limit üzerinde borçlanma yönetiminin ihtiyaçları ile gelişimi göz önünde bulundurularak limitin %5 civarlarında artırımı sağlanabilmekteydi. Şayet bu limitte yetersiz kalır ise, Müsteşarın düşüncesi alınarak ve eski düzen de bakanın verdiği öneri ile eskiden var olan Bakanlar kurulu kararıyla ek bir %5'lik artış yapılabilirdi. Eğer ki bütçe denk ise, borçlanmaya ancak anapara ödemesinin maksimum %5'i kadar artırılması mümkün kılınmaktaydı. 4749 sayılı kanun ile mali yıl içerisinde imkân verilen iç ve dış finansman fırsatları, hibeler, kullandırabilen hazine garantileri, dış borcun devri, ikrazı ve tahsisi, risk hesabı verileri ile ekonomi piyasalarına ve borç yönetimi ile ilgili değerlendirmelerini kapsayan Kamu Borç Yönetimi Raporunun üçer aylık periyotlar ile TBMM, Sayıştay, Maliye Bakanlığı yeni adıyla T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Başbakanlık ve DPT'ye gönderiminin sağlanması gerekmekteydi (Göker, 2014: 85).

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Düzenlemesi İle İlgili Kanun ile ülkemizde uygulanan mali kuralları tablo yardımıyla gösterebiliriz;

Tablo 8. 4749 Sayılı Kanun Kapsamında Uygulanan Mali Kısıtlamalar

KISITLAMANIN TÜRÜ	KISITLAMANIN KAPSAMI	YER ALDIĞI MADDE
Borçlanma Kısıtlaması	Net Borçlanma Kuralı	5. M.
Borçlanma Kısıtlaması	Bütçe Dışı İkras Sınırlaması	5. M.
Borçlanma Kısıtlaması	Özel Tertip Tahvil İhracı amacı ile bütçeye ödenek eklenmesi	6. M.
Borçlanma Kısıtlaması	Garanti Limiti Kuralı	12. M.
Borçlanma Kuralı	Yerel yönetimlerin hazine garantili borçlarına ilişkin olarak belli kısıtlamalar	8. M.

Kaynak: 5018 Sayılı Kanun, 2015; 4749 Sayılı Kanun, 2015; Saygılıoğlu ve Erduran, 2011: 26-29.

Özetle, 4749 sayılı Kanunu ile diğer devletlere ait uygulanan uygulamalar ile paralel olarak borç yönetimi bir prensip içerisinde oluşturulmuş, borç yönetiminde şeffaflık geliştirilmiştir (Ulusoy, 2004: 29). Anayasal iktisat kapsamında baktığımızda da mali kuralların böyle bir yasal dayanakla sağlanması, devletin keyfi harcamalarının önüne geçmekte ve geleceğe yönelik planlamalarının daha iyi bir konumda olmasını sağlayacaktır.

3.2.4. IMF Stand-by Anlaşmaları İle Getirilen Bazı Mali Kurallar

Ülkemizdeki mali kuralların, baktığımızda IMF ile yapılmış olan stand-by anlaşmaları çerçevesinde geliştirildiğini görmekteyiz. Bariz olarak mali kural olarak adlandırılmasa da stand-by anlaşmaları, bahsettiğimiz 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu beraberinde getirilen sınırlamalar, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu bahsettiğimiz kurallara benzer düzenlemeler arasında yer almaktadır (Göker, 2014: 2). Bu bilgilere ek olarak, ülkemizde mali

sürdürebilirliğin kontrol altında tutabilmesi amacıyla geliştirilen bu düzenlemeler 2010'da Mali Kanun Tasarısı ile bir kanun adı altında toplanmıştır.

IMF ile 2000-2002 dönemlerini içeren 17. stand-by anlaşması, ülkemizde 2000'den önce meydana gelen olumsuz durumlardan sonra 1999 senesinde imzalanmıştır. Bu dönem içerisinde, enflasyonu düşürmeye çalışmak ve ekonomide büyümeyi artırmak için kur rejimine dayanan bir uygulama hedeflenmiş ama 2000 yılının Kasım ayında ve 2001 yılının kış dönemlerinde ortaya çıkan problemler bahsettiğimiz uygulamanın tamamlanmasına engel olurken, para birimimizin dalgalanmaya bırakılması ile beraber kur çapası uygulaması kaldırılmıştır (Balaban, 2012: 107-110). Ele aldığımız anlaşma kapsamında yürürlükte olan uygulamanın çökmesinin ardından IMF ile hazırlanmış olan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 14 Nisan 2001 itibarıyla uygulamaya geçirilmiştir. Bu uygulama ile borçlanmadan faydalanılabilmiş ve bunun yanında IMF'nin bu uygulamaya ikna olması sonucunda çoğu uluslararası kurumlardan ve devlet yönetiminden borçlanabilme şansı ortaya çıkmıştır (Ulusoy, 2004: 338). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde 4 alanda toplam 15 yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Ele aldığımız 4 konu şunlardır; ekonomi alanının tekrar yapılandırılması, ekonomi alanında rekabet ve etkinlikte artış, toplumda şeffaflıkta artış ve devlet finansmanının gücünde artış, sonuncusu ise sosyal dayanışmada artıştır (Göker, 2014: 83).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ana unsurlarından sayılan dalgalı kur sistemi, merkez bankalarının kurda meydana gelen değişikliklere müdahale etmemesidir fakat dünyanın çoğu yerinde, para piyasaları ile ilgili yapılan düzenlemelerin, kura yapılan müdahaleler ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Kurun müdahale edilmeksizin dalgalanma halinde bırakılabilmesi olağan bir yaklaşımdır, bu sebeple dalgalı kur rejimleri genellikle yönetimli dalgalanma diye adlandırılan, para otoritelerinin belirlemiş olduğu marjlar kapsamında kurun takip edilebildiği yaklaşım benimsenmektedir (Taşar, 2010: 84).

GEGP aslında dalgalı kur rejimi çerçevesinde, enflasyon ile var olan mücadelenin devam ettirilmesini, bankacılık alanının tekrardan yapılanma ile diğer reel alanlar arasında başarılı bir bağlantının sağlanması, kamuda ekonomik dengenin tamamen güçlendirilmesi, toplumsal anlaşmaya dayanarak ve enflasyondaki hedef ile uyum içerisinde gelirler politikasının oluşturulması ve tüm bunların etkinlik, esneklik ve

açık bir şekilde sağlayabilecek yapısal faktörlerin temelini oluşturulabilmesi ve benzeri gayeleri benimsemektedir (Ataç, 2012: 281-283).

GEGP’de, kamu finansmanı açısından hükümetin tasarruf yapması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çerçevede, faiz dışı harcamalarda söz konusu olacak nominal yükselişin, GSMH’nin nominal yükselişin alt seviyelerinde tutulması ve 2001’de, 2000 senesine göre %9 civarında azalış amaç olarak belirlenmiştir. Bütçedeki açığı azaltmak için kamu kesiminde faiz dışı fazla sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Programla beraber 2001’de %5,5 ve 2002’de ise %6,5 değerinde faiz dışı fazla amaçlanmıştır. Ele aldığımız uygulamada dış dengenin oluşabilmesi için dalgalı kur rejimine geçiş yapılması ve enflasyonun azaltılabilmesi amacı ile Merkez Bankası’nın yalnızca fiyatta sabit dengenin hedeflenmesinin gerekliliği bildirilmiştir (Göker, 2014: 83-84).

IMF ile 2002 senesinin ocak ayında on sekizinci, 2005 senesinin Nisan ayında ise on dokuzuncu Stand-by anlaşmalarından olan iki anlaşma daha imzalanmış bulunmaktadır. 2005’te imzalanmış olan 19. Stand-by anlaşması ile alınmış olan kredinin sonuncu taksiti 2013 yılında ödenmiş ve böylece IMF’ye karşı borcumuz kalmamıştır. IMF ile yapılmış olan anlaşmalara baktığımızda, devletlerin kamu borcuna ait sorunların kaldırılması ve borçlanmaya dair sürdürülebilirliği devam ettirebilmek amacıyla faiz dışı fazlanın sağlanması gibi durumlara öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Bu sayede, kamu açıklarındaki fazlalık, enflasyon yüksekliği ve ödemeler dengesindeki sorunlarla mücadele etmekte olan ülkelerin; sıkı maliye politikaları ile kamuya ait gelirleri artırma, kamu harcamalarını denetimde bulundurmaları ve kamu borç seviyesini düşürerek özel sektöre gereken mali kaynakların sağlanması yoluyla özel kesim tamamen sürdürülebilir büyüme durumuna erişebilmeleri ele aldığımız uygulamalarda yer almaktadır (Kaya, 2009: 77).

Ülkemizde 1999 senesinde imzalanmış olan stand-by anlaşması ile kurala bağlı uygulamalar dönemine geçilmiştir ve böylece ülkemizde mali borcun sürdürülebilirliğinin devamlılığı, mali disiplinin korunması gayesiyle oluşturulan mali kurallar, diğer düzenlemeler kamu mali yönetimi konusunda istikrar sağlamıştır. 2002’den sonra söz konusu olan diğer düzenlemelerle ulusal ve yerel seviyede şekillenen mali kurallar vb. politikalar ile istikrar konusunda süreklilik gaye olarak belirlenmiştir (Civriz, 2010: 353-354).

Yaptığımız stand-by anlaşmalarını incelediğimizde birtakım ekonomik göstergelerin yer aldığını görmekteyiz. Bu göstergeler ile bazı sayısal mali kurallar ortaya konmuştur. IMF ile aramızda imzalanmış olan stand-by anlaşmalarında yer alan sayısal mali kuralları aşağıdaki tabloda ele alacağız.

Tablo 9. Stand-by Anlaşmalarında Yer Alan Sayısal Mali Kurallar

	Faiz Dışı Fazla	Özelleştirme Gelirleri	Kamu Net Borç Stoku	Kısa Vadeli Borç Stoku	Dış Borçlanma
1999	2,8	-	-	500	8.500
2000	3,7	3,5	58,0	1.100	23.500
2001	3,7 (5,5)	3,3	56,5	2.100	17.750 (17.000)
2002	6,5	2,0	54,8	1.000	17.500
2003	6,5	2.100		1.000	15.000
2004	6,5	3.000		1.000	17.500
2005	6,5	1.500		1.000	16.000
2006	6,5	4.200		1.000	21.500
2007	6,5	-		1.000	22.000

Kaynak: Civriz, 2010: 356'daki tablodan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıda tabloda yer verdiğimiz gibi, bu anlaşmalar çerçevesinde faiz dışı fazla, özelleştirme kazançları, kamu net borç varlığı, kısa vadeli dış borç varlığı ve dış borçlanma kapsamında sayısal mali kurallar ortaya konmuştur (Civriz, 2010: 356). Faiz dışı fazla bütçede dengenin sağlanması amacıyla oluşturulmuştur ve faiz dışı fazlanın gayrisafi milli hasılanın oranına baktığımızda 1999'da %2,8 olduğunu, bunun ileriki senelerde artarak %6,5 seviyesine ulaştığını görmekteyiz. Özelleştirme gelirleri, yine bu anlaşmalarda belirlenen hedeflerden olmak üzere, GSMH'ye oranının 2000'de %3,5 iken, 2001'de %3,3 ve bir sonraki yıl ise %2 olması amaçlanmıştır. Özelleştirme gelirleri için ilerleyen yıllarda ise GSMH'ye oranlanmasının dikkate alınmadığını, bunun yerine artık milyon TL hedefler konulduğunu söyleyebiliriz. Borçlanma konusunda konulan hedefler, kamu net borç stoğunun gayrisafi milli hasılaya oranında, dış borçlanmada ve kısa vadeli dış borç stokunda konulan sınırlamalar ile oluşturulmuştur.

3.2.5. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu Kapsamında Yer Alan Mali Kurallar

2003' te kabul edilerek, 2006' da da kamuya ait tüm kurumlarda uygulamaya konulan KMYKK ile bu alanda mali saydamlık ile hesap verme sorumluluğuna yer verilmiştir. Mali saydamlık kuralına göre, devlet yapısının, yaptığı işlemlerin, uyguladığı politikaların, kamu hesapları, bunun yanında bütçe yasasıyla gerçekleştirilmesi planlanan hedeflerin halka belli şekilde olması gerekmektedir (Dede, 2010: 91-93). Bir diğer kural olan hesap verilebilirliğe göre ise hükümetin kullandığı kaynakların hukuka aykırı olmaması ve bu kaynakların etkin olarak kullanılması gerekliliğini ortaya koyarak devletin bu uygulamaya ait sorumluluğun üstlenilmesini şart koşmuştur.

5018 sayılı KMYKK ile uygulanmaya konulan OVP ve OVMP, her sene hazırlanması kuralı ile 2005'te uygulanmaya başlamıştır. Hazine ve Maliye Bakanı iken Berat Albayrak aracılığı ile mali alanda OVP olarak adlandırılan uygulamanın isminde değişiklik olmuş ve Yeni Ekonomi Programı (YEP) olmuştu. Berat Albayrak görevini bıraktıktan sonra, onun yerine göreve gelen Lütfü Elvan, ekonomi uygulamalarını eski yönetime tekrar çevirerek, YEP sözcüğünü gündemden kaldırmıştır. OVP ile merkezi yönetimin bütçe kanununun hazırlama süreci başlatılmıştır. Bununla beraber ülkede uygulanacak makro politikalar, ilkeler ve asıl ekonomik büyüklükleri içermektedir. OVMP ise 3 yıl içerisinde gerçekleşecek bütçe oranlarını tahmin ederken, kamu kurumları kapsamında ödenek teklif tavanlarını içermektedir (Şahintürk ve Bulut, 2019: 425).

Mali kural olarak tanımlayabileceğimiz birtakım kısıtlamalar 5018 sayılı KMYKK ile uygulanmaya konulmuştur. Bu kısıtlamalar; yedek ödenek, harcamalar, örtülü ödenek, kamu kurumları kapsamında birbirlerine ödenek aktarımı, bir sonraki seneye aktarılan yüklenme ile bütçe dışı avans kısıtlamalarından oluşmaktadır.

5018 sayılı KMYKK' yı incelediğimizde mali disiplinin sağlanması amacıyla uygulanan mali kural niteliğindeki harcama kurallarını görebilmekteyiz (Saygılıoğlu ve Erduran, 2011: 20);

Kanunun 20. Maddesine baktığımızda ödenek kullanımındaki harcama kısıtları ile ilgili mali kuralları görmekteyiz. Buna göre, kamu kurumları, bütçelerindeki ödeneği aşmadan harcama yapmakla yükümlüdürler. Devlet bütçesinin tahsis ettiği ödeneği,

kurumlar amaçlarına yönelik ilgili yılda gerçekleştirilen işlerde, alınmış olan mal ve hizmetlerde ve başka gerekli giderlerin sağlanmasında kullanılabilir. Ancak, söz konusu olunan bütçe yılı süresince ödenmeyerek zamanaşımına girmemiş, geçmiş senelere ve ilama bağlı borçlar temel bütçelerinden ödenmektedir.

Yine aynı kanunun 21. Maddesi ise ödenek aktarmalarının harcama kuralı ile ilgilidir. Merkezi yönetim çerçevesinde yer alan kamu idarelerinin bütçeleri arasında ödenek aktarımlarının kanun ile yapılması gerekmektedir. Merkezi yönetim çerçevesindeki kamu yönetimleri aktarma yapacağı bütçenin yüzde yirmisine dek kendi bütçeleri içinde karşılık aktarabilirler.

Cumhurbaşkanı' nın ödenekten aktarma yapmaya yetkili olduğu yedek ödenek sınırlaması ile ilgili kural 23. Madde de yer almaktadır. Bu kuralara göre, bu yasaya ekli (I) ve (II) sayılı cetvelde belirtilen yönetimlerden, merkezî yönetim bütçe yasasında belirtilecek olanların bütçelerine tahsis edilmek üzere, merkezi yönetim bütçe kanununda ele alınan amaçları ve hizmetleri uygulamak, ödenek yetersizliklerini engellemek ya da bütçelerde henüz belli olmayan işler için, genel bütçe ödeneklerinin %2'si civarında yedek bütçe eklenebilmektedir.

24. maddede yer alan örtülü ödenekte ise, yönetimin yapması gerekenleri, siyasi, sosyal ve kültürel amaçlar ve beklenmedik görevler ile ilgili Devlet ve Hükümet uygulamaları amacıyla harcanabilmesi için Cumhurbaşkanlığı bütçesine eklenen ödenek gerekli mali yılda bu amaçla aktarılan ödenekler toplamı, genel bütçe başlangıç ödenekleri toplamının binde beşini aşmamalıdır (KMYKK, 25326, 24/12/2003, 5018, md. 24, 14).

İlgili kanunun 27. Maddesinde yer alan, bir sonraki yıla geçen yüklenme sınırlaması ise, niteliğinden kaynaklanan mali yıl ile kısıtlanmayan ve istikrarlı şekilde devam eden birtakım iş ve hizmetler kapsamında, tüm iş kapsamında, bütçelerinde baz alınan karşılıkların yüzde ellisi, bir sonraki mali yılda haziran ayını geçmeyerek ve yüklenme zamanı 1 yılı geçmemek üzere, ilişkili üst yöneticinin onayı ile bir sonraki seneye geçen yüklenmeler uygun görülebilmektedir.

35. maddede geçen bütçe dışı avans sınırlaması ile ilgili mali kural ise, harcama görevlisinin makul karşılması ve tahsisi gerçekleştirilen ödeneğin gizli tutulabilmesi koşuluyla, bahsettiğimiz yasalarda varsayılan haller ile gerçekleştirme işlemlerinin

bitirilmesi öngörülemeyen ivedi yani hızlı olunması gereken ya da mecburi harcamalar için önden avans sağlanması ya da kredi açılması yoluyla ön ödeme sağlanabilmektedir. Sağlanacak avansın tavanı ise merkezî yönetim kapsamındaki bütçe kanununda yer almaktadır.

Gelir ve giderleri etkileyecek kısıtlama da kanunun 14. Maddesinde yer almaktadır. Kamu gelirlerindeki düşüş ya da kamu harcamalarının artışına sebep olacak ve kamu idareleri üzerinde bir iş yaratacak kanun tekliflerinin ortaya çıkaracağı malî yük, orta vadeli program ve malî plan kapsamında, en az üç senelik dönem kapsamında hesaplanmakta ve önerilere eklenmektedir.

5018 KMYKK ile kamu idareleri kapsamında bütçe dışı avans sınırlaması, harcama sınırı, örtülü ödenek, ödenek aktarma sınırı, yedek ödenek sınırı, ertesi yıla geçen yüklenme sınırı, merkezi yönetim çerçevesindeki kuruluşların gelir azaltıcı ve gider arttırıcı programlarının OVMP’ nin 3 senelik tahminine göre gerçekleştirme kuralları belirtilmektedir.

Bütçe hazırlama sürecinde OVP ve OVMP dikkat edilmesi gereken önemli uygulamalardır. OVP, idarenin politika ve uygulamalarını kalkınma konusundaki plan ile eş olarak meydana konulup bütçe sürecini başlatıp ve kaynak tahsisini ilerletebilen bir uygulama aracı olarak tanımlanırken, OVMP ile benzer olarak önümüzdeki üç seneye ait gelir, gider teklifleri ve açık ve borçlanma hedefleri ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarına içerisinde yer veren bir doküman olarak ifade edilmektedir (<https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadelimali-plan-ve-ekleri>).

Bu bilgiler ışığında, ülkemizde yasalara uygun maliye politikası programı 2003 senesinde onaylanarak 2006 senesinde uygulamaya konulan 5018 Sayılı KMYKK önemli bir uygulama örneği olarak sunulabilmektedir. Ele aldığımız kanun, dünyadaki diğer ülkeler gibi kamu mali yönetim programına uyumun gerçekleşmesi için mühim ilke ve kriterleri içerisinde tutmaktadır. Yasa, 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu doğrultusunda hazırlanmış olan genel ve katma bütçelerin “konsolide bütçe” olarak hazırlanmasını engelleyerek merkezi yönetim bütçesi, sosyal güvenlik kuruluşları, bütçeleri ve yerel yönetim bütçeleri biçiminde oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Böylelikle kaynakların daha etkili ve verimli bir şekilde kullanılması, yani kaynakta meydana gelebilecek israfın engellenmesi hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra bu yasa ile mali saydamlık ve hesap verilebilirlik kavramları baz alınarak mali yönetim

sisteminin tekrar geliştirildiği göze çarpmaktadır. İlgili kanunun 8. ve 41. Maddesinde belirtilen hesap verme sorumluluğu uyarınca kaynaklardan etkili ve verimli yararlanılmasında görevli ve yetkisi söz konusu olan tanımlı kişiler mesuliyet altına girmektedir.

Ülkemizde 5018 KMYKK ile uygulanmakta olan yukarıda bahsettiğimiz mali kuralları kısaca aşağıdaki tablo ile net bir şekilde görebiliriz;

Tablo 10. 5018 KMYKK Kapsamında Uygulanan Mali Kısıtlamalar

KURALIN TÜRÜ	KURALIN KAPSAMI	YER ALDIĞI MADDE
Harcama Kısıtı	Harcama Kısıtı	20. M.
Harcama Kısıtı	Ödenek Aktarma Kısıtı	21. M.
Harcama Kısıtı	Yedek Ödenek Kısıtı	23. M.
Harcama Kısıtı	Örtülü Ödenek Kısıtı	24. M.
Harcama Kısıtı	Ertesi Yıla Geçen Yüklenme Kısıtı	27. M.
Harcama Kısıtı	Bütçe Dışı Avans Kısıtı	35. M.
Harcama Kısıtı	Merkezi Yönetime Bağlı İdarelerin Gelir Azaltıcı ve Gider Arttırıcı düzenlemelerinin OVMP'nin 3 yıllık tahminine göre gerçekleştirmesi	14. M.
Harcama Kısıtı	Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar dışında merkezi yönetim kurumlarının ödenek önerilerine bir üst sınır konulması	16. M.

Kaynak: 5018 Sayılı Kanun, 2015; 4749 Sayılı Kanun, 2015; Saygılıoğlu ve Erduran, 2011: 27-28.

3.2.6. 5393 Sayılı Belediye Kanunu İle 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu

Yerel yönetimler yani ulusal sınırlar içerisindeki kuruluşlar ile ilgili prosedürel kurallar 4749 ve 5018 sayılı kanunlarda varlığını korumakta iken, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda sayısal mali kurallar yerel yönetimler çerçevesinde açık bir şekilde yer almaktadır. Sayısal kurallar içerisinde yer alan borçlanma ile ilgili, kanunlarda “belediye, bunun yanında belediyeye bağımlı olan kurum ve kuruluşlarıyla bunların varlığının yüzde ellisinden daha yüksek düzeylerde

sahip oldukları firmaların, faiz dâhil iç ve dış borç stok tutarı, en son kesinleşmiş bütçe kazançları toplamının 213 sayılı VUK kapsamında karar verilecek yeniden değerlendirme değeri ile artırılan miktarını geçemez iken, bu miktar büyükşehir belediyeleri için bir buçuk kat düzeyinde uygulanabilmektedir” şeklinde açıklanmaktadır (Md. 5393-68/d ve 5302-51/d). Borçlanmanın yanı sıra bütçe açığı kuralı olan altın kurala da yerel yönetimlerde rastlanmaktadır. Belediyeler ile il özel idarelerinin, 4749 sayılı kanun çerçevesinde borçlanmayı ve tahvil ihracını sadece yatırım politikalarında yer verilen projelerinin ödenmesi gereği nedeniyle yapabileceği kanunda belirtilmektedir (Md. 5393-68/a-c ve 5302-51/a-c). Bunların yanında yatırım kredisi ve peşin krediden faydalanılan belediye veya il özel yönetimlerinin, ödeme taslağını bu bankaya sunma sorumluluğu vardır. Hazırlanan geri ödeme planının İller Bankası tarafından yeterli görülmemesi durumunda kredi talepleri reddedilebilmektedir (Md. 5393-68/b ve 5302-51/b). Diğer önem arz eden durum ise, belediyelerin ve il özel yönetimlerinin, gelişmiş teknoloji ve yüksek meblağda maddi kaynak icap eden alt yapı yatırımlarında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının önerisi ile eski adıyla Bakanlar Kurulunca onaylanmış projeleri için gerçekleştirilecek borçlanmalar için belirlenen borç tavanı kuralı uygulanmaz. Eğer dışarıdan bir kaynağa başvurulması gerekiyor ise Hazine Müsteşarlığının görüşünün alınması gerekmektedir (Md. 5393-68/f ve 5302-51/f).

İlgili kanunda sayısal anlamda dikkat çeken bir diğer harcama kuralı da kanunda yer alan personel giderleri ile alakalıdır. Kanunda, “belediyenin senelik, tüm personel harcamaları, gerçekleşmiş en son ki mali yıl bütçe gelirlerinin 213 sayılı VUK kapsamında kararlaştırılacak yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu ortaya çıkacak sayının yüzde otuzunu geçemez iken, yaşayan insanlar 10.000'in altında kaldığında bu belediyelerde bu seviye yüzde kırk düzeyinde uygulanmaktadır. Mali yıl kapsamında aylık ve ücretlerde olağandışı bir yükselişin oluşması itibariyle personel harcamalarının bahsedilen oranları geçmesi halinde, güncel yıl ve bundan sonraki yıllarda personel harcamaları bu seviyelerin altına düşünceye kadar tekrar bir personel ataması yapılamayacaktır” ifadesi ile çalışan giderleri ile ilgili bir sayısal kısıtlama ortaya konmuştur (Md. 5393-49).

Ülkemizde uygulanması istenen mali kurallar için zaman ve bir temel açısından belirli koşullar oluşturulmuştur. Öyle ki 5018 sayılı Kanun ve ele aldığımız 4749 sayılı Kanun ile kamu mali uygulamalarına ülkemiz için önem arz eden birtakım yenilikler getirilmiştir. Bu sebeple, ülkemizde uygulanmakta olan örtülü mali kurallar, Mali Kural

Kanun Tasarısı ile açık mali kural derecesinde uygulanmasına yönelik son adım olmuştur ve tasarıdaki mali kuralların amaçları da şu şekilde açıklanmaktadır; yapılan düzenlemelerle oluşan başarıları kalıcılaştırmak, mali disiplini koruma altına alarak öngörülebilirliği sağlamak, maliye politikasını güçlendirerek, ekonomideki güven ve istikrarı sağlamak, kredide konusundaki güven yani kredibiliteyle beraber risk getirisinin azalmasını elde ederek kamuda borç maliyetini düşürmek ve bu sayede kamu açıklarının ve borç yükünün sürdürülebilir seviyelerde tutulmasını sağlamaktır (Pehlivan M., 2018: 151).

3.3. TÜRKİYE’ DE ANAYASAL İKTİSAT

Anayasa’ nın ne anlama geldiğini Gözler, (2004:13) maddi ve şekli manada toplam iki türde açıklamıştır; maddi anlamda, yönetimin temel organlarının nasıl kurulduğunu ve nasıl işlenebileceğini yaratan hukuktaki kuralların tamamı olarak tanımlamakta iken, herhangi bir maddenin, içeriği devletin temel organlarının kuruluşu ya da işleyişi ile ilgili ise, onun anayasa boyutunda olduğunu söyleyebiliriz. Gözler, bir diğerini yani şekli anlamda anayasayı da aşamalı sistemde yani hiyerarşide birinci sırada yer alan, yasalardan uzak ve daha güç bir şekilde eklenip çıkartılabilen hukuk kurallarının tamamı diye açıklamaktadır. Bu bilgiler bağlamında bir kural anayasada yer verilen kural çerçevesinde değerlendirildiğinde, o kuralın yerine, yapılışına ve değiştirilme şekline bakılmalıdır ki, anayasa kuralı olup olmadığı ortaya konulabilsin. Başka bir açıdan ise anayasa, “anayasal devlet” felsefesi olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2003:3). Anayasal devlet, devletin sahip olduğu yetkilerini bir sınır içerisinde kullanarak, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma altına alır. Bu bağlamda demokrasinin önemi oldukça büyüktür ve demokrasiyi korumak için, kamu tercihi teorisinde bahsettiğimiz kavramlardan olan; bürokrat, seçmen ve politikacılar arasındaki ilişkinin adaletli olabilmesi açısından kullanılabilecek en etkili araç anayasadır (Savaş, 1997: 27).

3.3.1. Türkiye’ de Ekonomik Sistem ve Gelişme Süreci

Ülkemizin kuruluş dönemine baktığımızda, oldukça zengin kaynakların var olduğunu görebiliriz fakat teknik açıdan eksik, sermayeden yoksun olması birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi’nde, o dönemin koşullarına uyumlu olan liberal fikirlere göre en çok özel kesimden

beklentinin fazla olduğu ekonomi politikası 1930 yıllarından itibaren devletçiliğe dönüşmeye başlamıştır. Asıl olarak 1924 Anayasası'nda benimsenmeye başlanmış olan devletçilik, uygulama açısından ancak 1932 sonrasında gündeme gelmeye başlamıştır. Yani bahsedilen yıllardan sonra kamu kesimi genel olarak hızlıca büyümüştür. Baktığımızda, mevcut durumdaki kamu iktisadi teşebbüslerinin birçoğu yine bu dönemde faaliyete başlamış olan işletmelerdir. Daha önce de bahsettiğimiz 1924 anayasası, devletçilik ilkesini benimsemişken, ekonomi politikasını benimseyenler özel kesimi de dikkate almışlardır. 1927'de uygulamaya konulan koruyucu gümrük tarifeleri ile hükümet, bir yandan vergi gelirlerin de artış yaratmaya çalışmış, bir yandan da yurt içi sanayi işletmelerini koruma altına almaya çalışmıştır (Yereli, 2003: 96).

1940 ve 1980 arası yıllar ise, karma ekonominin geçerlilik kazandığı dönemdir. Özellikle devlet gelirleri en üst seviyelerde tutulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden bu dönemde özel kesim, gayrisafi milli hasılaya katkıda bulunmuştur. Bütçe denkliğinin istikrarlı bir şekilde devam etmesi temel amaç edinilirken, bu anlamda ilk denk bütçe olmaları sağlanmıştır. Öyle ki, gelirlerin giderlerden daha fazla olduğu görülmüş ve bütçe fazla vermiştir (Yereli, 2003: 97-98).

1980 senesinde karma ekonomi sistemini, özelleştirme dalgaları oldukça büyük derecede etkilemiştir. Ülkemizde de devlet bunun üzerine, genel olarak piyasada özel sektör ile ayrışmakta ve en çok uyum görevini benimsediğini ortaya koymuştur. İletişim kolunda faaliyette bulunan işletmelerin yanında ulaşım kolundaki faaliyet yürüten işletmeler de devlet kapsamındadır. Fakat bu sektörlerin de özelleştirilmesi konusunda ortada bir irade olmalıdır ki bazı kamu iktisadi teşebbüsleri de bu dönemde özelleştirilerek iradenin gerçekleşebildiğini söyleyebiliriz. Bu bilgiler bağlamında, ülkemizde karma ekonomi sisteminin tamamen geçerliliği söz konusu olmamaktadır söylenemez (Selçuk ve Dağcı, 2005: 27).

Ülkemizde 1980 yılında 24 Ocak kararları açıklanmıştır. Bu kararlar istikrar tedbirlerini içermektedir ve bunun birlikte ülkemizde iktisadi sistem tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu pakette geçmiş yıllardaki sistemin eksiklikleri, nedenleri ve ekonomideki keyfi müdahalelerin, piyasada serbest fiyat oluşumunun engellendiğine dair kararlar yer almıştır. 24 Ocak kararları çerçevesinde, fiyat kontrolü uygulamadan kaldırılırken kitlerin üretime geçirdiği malların fiyatlarındaki sınırlamalarda son bulmuştur. Faiz ve döviz kapsamında da birtakım kararların alındığı bu paket, 1989

yılında da verilen bir kararla Türk liramızın konvertibl hale gelmesine yani serbest şekilde değişmesine sebep olmuştur (Selçuk ve Dağcı, 2005: 28).

Türkiye’de 1990 yılları sonrasında ise, iç borçlanmada büyük artış görülmüştür. Bütçelerde artan borç faizi bütçeler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya başlarken, kamu ekonomisinin büyümesindeki gereksiz artış sınırlarını zorlamış ve kamu ekonomisine bağımlı olan özel ekonominin de ciddi problemler yaşandığı mali bunalımlar dönemi olmuştur. Zamanla bütçe dengesinin bozulması kamu ekonomisinin yanında özel ekonomiyi de olumsuz etkilemeye başlamıştır.

1990 sonrası ülkemiz tamamen dışa açık olmakla beraber, 1995’te Ortaklık Konseyi Kararı’nın alınmasını sağlayarak AB ile bütünleşme sürecinde önemli katkıda bulunmuştur ve 1995 yılında yürürlüğe konulan bu kararla Türkiye, Avrupa Birliği ile, Gümrük Birliği’ne girmiş ve bu sayede AB ekonomi düzeni ile bütünleşmiş olmak isteğini vurgulamıştır (Kaya, 2006: 68).

3.3.2. Türkiye’ de Anayasal İktisadın Gerekliliği ve Uygulanabilirliği

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin anayasası ele alındığında bireylerin temel haklarının yanı sıra devletin hak ve özgürlükler konusundaki yetkilerinin bir sınır içerisinde belirlendiğini görmekteyiz. Bu bilgiler ışığında ise diğer ülkelere kıyasla anayasaların daha modern bir yapıya dönüştüğünü söyleyebiliriz. Modern anayasa çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklerin anayasa çerçevesinde denetim altında tutulmasının anayasacılık açısından değeri, bunun insanlara devlet hakimiyeti açısından korumaya alınan bir alan sunulması ve yönetimi kısıtlamasından kaynaklanmaktadır (Yereli, 2003: 93-95; Arın, 1997: 48-50). Günümüz içerisinde demokrasideki eksik yönler bakacak olursak, ekonomik, sosyal ve siyasal problemlerin temelini devlet ile bireyin birbirlerine karşı olan hak ve yetkilerini oluşturan kapsamın belirlenmemiş olması oluşturmaktadır. Bu eksikliklere yönelik olarak da anayasal iktisat, yönetimin iktisat alanındaki egemenliği ile görev ve fonksiyonlarının kontrol altına alınmasını, insanlara da en kapsamlı ekonomik özgürlüklerin anayasa çerçevesinde kontrol altına alınmak şartıyla sağlanmasını müdafaa etmektedir (Kaya, 2006: 68).

Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihi itibarıyla belirli derecede ve 1983’ten sonra da daha büyük boyutlarda piyasa ekonomisine geçiş gündeme gelmiş ve bunun için birtakım tedbirler alınmıştır (Kılıçbay, 1992: 39). Ülkemizin ekonomik ve mali yapısını

incelediğimizde yıllardır iradi maliye politikalarının uygulandığını görmekteyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi mali yapı ve politikalarda temel kırılmaların gerçekleştiği 1980’li yıllar, neo-liberal politikalar ile biçimlenen küreselleşmenin meydana çıktığı ve hükümetin genel mali yapı içerisindeki yerinin ve görevlerinin incelendiği bir dönem başlangıcıdır. 1980 ile 1990 yılları arası, arz yönlü ekonomi politikaları ile vergi yüklerinin hafifletildiği, liberal politikaların tesiriyle ekonomik ve mali yapıda devlet etkisinin azaltılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur (Demir vd., 2011: 42).

Devletin keyfi şekilde müdahalesi ve uyguladığı para, maliye politikaları anayasal iktisadın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Anayasal iktisadın uygulanabilirliği, hükümetin ekonomideki yerinin yeniden tarif edilmesi ve kamu kesimi reformlarının tamamlanması ile söz konusu olabilmektedir (Kaya, 2006: 69). Buna göre kamu kesimi, kamu ekonomisinden piyasa ekonomisine geçişi kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlenmeli ve rekabetçi piyasa ekonomisi konusunda tam geçerlik sağlamalıdır. Bir gelir kazanmak için üretim gerçekleştiren devlet anlayışı değil de kazanç elde eden özel kesim, toplumun faydası için kontrol eden ve gelir eşitsizliklerini engellemek için vergiyi adaletli bir biçimde toplayıp sağlık, eğitim, adalet, altyapı ve bölgesel kalkınma gibi gerekli kamu hizmetlerini kısmen ya da tamamen etkin ve kaliteli şekilde sunan, bu hizmetlerin kalitesini artıran ve toplumun her kesiminin bu hizmetlerden eşit bir şekilde faydalanmasını sağlayan bir anlayış benimsenmelidir. Mali anlamda yapısı bozulmuş, sürekli açık veren kamu kurumlarında uygulanması gereken yenilikler açısından bakarsak, sosyal güvenlik sistemi, yerel yönetimler, özelleştirmeler, vergiler, fonlar, tarım destekleme alımları ve KİT’ler ile kamu personel rejimi yeniliklerinin yapılması mecburidir (Gürlesel, 1998: 6).

Anayasal İktisadın ülkemizde uygulanabilmesi için ilk olarak siyasette ve ekonomide belirli bir istikrarın gerçekleşmesi, bunun yanında da devletin kendi egemenlik gücünü anayasa çerçevesinde bazı uygulamalar ile sınırlama yoluna gitmesi ile mümkündür. Mevcut konjonktürde ise, anayasamızda henüz bir sınırlama bulunmamakla beraber, güncel kanunlarımızda bazı sınırlayıcı mali kurallar bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, devleti anayasal düzenleme yoluyla sınırlandırmak isteyen anayasal iktisat, çalışmamızda yer verdiğimiz kanunlar ile ülkemizde bunu kısmen sağlayabilmektedir.

SONUÇ

Kamu tercihi kuramının temel taşı oluşturduğu 1970’li yıllarda gelişmeye başlayan Anayasal iktisat, ekonomiye yönelik siyasi davranışların tartışmalı olarak, bazı sınırlar içerisinde olması gerekliliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ele aldığımız Anayasal İktisat, hükümetin ekonomi alanında güç ve yetkileriyle görev ve fonksiyonlarının kısıtlandırılmasını, insanların ekonomik özgürlüklerinin de anayasa ile güvence altına alınmasının sağlanmasını savunmaktadır. Devletlerin ekonomi üzerindeki keyfi uygulamaları yanında, yaptıkları müdahaleler anayasal iktisat ile kontrol edildiğinde daha adil bir ortam oluşmaktadır. Dünya üzerinde anayasal iktisadın uygulanabilirliğini kolaylaştıran en önemli etken; Maastricht kriterleridir. Avrupa Birliği’ni incelediğimizde ekonomide yer alan; enflasyon-faiz oranlarında, kamu borçlarında, faiz oranlarında ve döviz kurlarında üye olan devletlerin birtakım yetkilerinin olduğunu, fakat bunun Maastricht Antlaşması ile bazı kısıtlamalar çerçevesinde uygulandığını görmekteyiz. İşte bu durumda da devletlerin ekonomideki kararlarının, yetkilerinin kontrol altında olduğundan emin olabiliriz.

Anayasal İktisat Kuramının var olmasının temelinde yer alan felsefi ve teorik sebepler ile uygulanabilmesine yönelik önerilerini, ülke uygulamalarını, anayasal kuralların ekonomik birimlerin bağlayıcılığını ve uygulama başarısı bakımından öncelikli olunmasını ele aldığımızda mali kurallarla ilgili diğer düzenlemelere sık sık başvurulduğu ve başarı sağlanabildiği görülmektedir. Fakat anayasal iktisadın uygulanabilirliğine karşı birtakım eleştiriler de vardır. Eleştiren düşünürlere göre, anayasa yalnızca siyasi alanında gerçekleştirdiği düzenlemeler ile sınırlı olmalıdır.

Anayasal iktisadın uygulanması, devlet yönetiminde alınacak keyfi kararlar ile yetkilerin kötüye kullanılmasını engellemektedir. Ele aldığımız homo economicus yani ekonomik insan bu durumun temelini oluşturmaktadır. Homo economicus düşüncesine göre insanlar ilk olarak kendi çıkarlarını göz önünde tutmakta ve buna göre rasyonel seçimlerde bulunmaktadırlar. Devlet yönetiminde de bireyler yer aldığı için, kamu alanında da özel çıkarlarını gözeterek seçimlerini ortaya koymaktadırlar. Burada özel çıkarların ön planda tutulması, devlet yöneticilerinin yetkilerini kötü amaçlarla kullanabilmelerine yol açmıştır. Bu sebeple, yöneticilerin ekonomi alanındaki kararları, anayasada belirlenecek mali kurallar ile bir sınır içerisine alınmalıdır.

Anayasal iktisadın varlığı, bir ülkede ekonomi alanındaki istikrarın devamı için öncelikle mali disiplinin mevcut olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Örneğin mali disiplin sağlanmadığında, kamuda vergi ve borç yükü artacak, bireyler ağır vergi yükü altında ezilecektir. Bu bilgiler bağlamında, ülkemizde gelir ve gider arasında dengenin oluşabilmesi için de mali disiplinin varlığı şarttır.

Bireyler üzerinde devlet, vergilendirme ile büyük bir etki yaratmaktadır. Vergilendirmeye ilişkin ilkelere anayasada yer verilmesi bireylerin hak ve özgürlüklerin korunması, gelişimi bakımından oldukça önemlidir. Daha önce de ele alındığı gibi düz oranlı vergi tarifesinin geçerli olduğu bir ülkede daha adil bir vergilendirme biçiminin olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler bağlamında, ülkemizde anayasa sürecinde bahsedilen bu hususları en az siyasal, sosyal ve kültürel diğer önermelerde olduğu gibi tartışmalı ve uzlaşının sağlandığı önermeler anayasal güvenceye bağlanmalıdır. Fakat Türkiye’de asıl bir mali kural yasasının olmaması anayasal iktisat anlamında hiçbir gelişme sağlamadığımız anlamına gelmemektedir. Ekonomi alanında, anayasal anlamda uygulanan kısıtlamalar, ülke ekonomimizin bir anayasa ile birleştiğini göstermektedir. Ülkemizde anayasal iktisadın uygulanabilirliği diğer ülkelere göre daha kısıtlı olsa da bu çalışmada, ülkemizde uygulanmakta olan kanunlarda yer alan mali kurallara yer vererek anayasal iktisadın aslında uygulanabildiği ve sonuçlara istinaden de başarılı olduğu söylenilebilir. Kamusal eleştiriler ve uzlaşının hâkim ilkeler olarak öne çıkarıldığı mevcut anayasa sürecinde, söz konusu hususların uygulamaya geçirilmesi için bir fırsat olduğu söylenilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar., Bilir, H. (2013). Türkiye'de Sivil Anayasa Arayışları, Anayasal İktisat Arayışları, Anayasal İktisat ve Anayasada Bulunması Gereken İktisadi-Mali Hükümler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(1), ss. 88-90.
- Acar, İ., (2003). “Gelişmiş Ülke Ekonomilerinde Borçlanmanın Sonu: Maastricht Kriterleri Örneği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar.
- Akalın, G. (2016). Kamu Ekonomisi (5. Baskı), Orion Kitabevi, Ankara.
- Akalın, G., (1998). Mâliyenin İflası tartışmaları, Mali Reform ve Çıkış Yolları. Salih Şanver’e Armağan. *Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yav. No: 10 İstanbul*.
- Akcagündüz, E. (2010). Kamu Tercihi Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), ss. 29-35.
- Akdoğan Gedik, M. (2021). Vilfredo Pareto’nun İktisadi Sosyolojik Düşünce Yapısı ve Refah İktisadına Yansımaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (59), ss. 264-266.
- Akdoğan, A., (2009). Kamu Maliyesi (22. Baskı), *Gazi Kitabevi, Ankara*.
- Aksu, L. (2014). İktisat Ekollerinin İktisadî Büyüme Konusundaki Düşünceleri ve Modellerinin Analizi.
- Aktan, C. (2002), *Anayasal İktisat*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, C. (2004). *Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet*, Tisk Yayını.
- Aktan, C. C. (2002). Lord Keynes, Keynesyenler ve Fonksiyonalistler. *Yeni Türkiye Dergisi*, ss. 165-186.
- Aktan, C. C. (2010). Mali Kurallar., Ahmet Kesik ve Fatih Kaya. *Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Kurallar ve Sınırlamalar*. Ankara, ss. 84-85.

- Aktan, C. C. and A. B. Bahçe, "Kamu Tercihi Perspektifinden Oyun Teorisi", Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi. C. C. Aktan ve D. Dileyici içinde. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Aktan, C. C. Kurala Bağlı Maliye Politikası: Kurumsal Maliye Politikası. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2013, ss. 45-61.
- Aktan, C. C., ve Eroğlu, M. Y. (2018). Avusturya İktisat Okulu: Menger'den Mises'e; Hayek'den Kirzner'e... *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, ss. 111-142.
- Aktan, Coşkun Can (1997). Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa, *İz Yayıncılık, İstanbul*.
- Al, H. (2004). "Türk Kamu Yönetiminde Liberal ve Postmodern Esintiler: Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 4, ss. 5-6.
- Arın, T. (1997). Anayasal İktisat ve Refah Devleti: *TİSK ve TÜSİAD'ın Asgari Devlet Raporlarının Eleştirisi*, *Ekonomide Durum Dergisi*, ss. 41- 106.
- Arnhart, Larry. (2004). *Siyasi Düşünce Tarihi*, (çev: A. K. Bayram). Ankara: Adres Yayınları. (Eserin orijinali 1987'de yayımlandı).
- Arnsperger, C. ve Varoufakis, Y. (2006). What Is Neoclassical Economics? The Three Axioms Responsible For It's Theoretical Oeuvre, Practical Irrelevance And, Thus, Discursive Power. 38(1), ss. 5-18.
- Arrow, Kenneth, J. (1994), "Methodological Individualism and Social Knowledge", *The American Economic Review*, c.84, ss. 2: 1-9.
- Arslan, N. T. (2010). Klasik-Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, ss. 21-38.
- Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. New axe York: Basic Books.
- Aydın, Y. (2013). Say Yasası: Keynes'in Yorumu ve Son Dönem Tartışmaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 63 (1), 81-130.
- Aydınlı, H. İ., Veysel A., (2004). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1.

- Beaugrand, P., Loko, B., Mlachila, M. (2002). The Choice Between External And Domestic Debt In Financing Budget Deficits: *The Case Of Central And West African Countries*. IMF Working Paper, 79, 1-30.
- Belediye Kanunu 5393. (2005). *Resmî Gazete Sayı No: 25874*, Erişim: 28.02.2023, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>.
- Bilir, H. (2018). Neoklasik İktisadın Tanımlanmasına Yönelik Bir Deneme.
- Bowler, S. ve Donovan. (2004). T. Evolution in State Governance Structures: *Unintended Consequences of State Tax and Expenditure Limitations*, *Political Research Quarterly*. 57, ss. 190.
- Böcek, R. (2022). *ABD ile Çin Arasındaki Ticaret Savaşlarının Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkisi* (Doctoral dissertation).
- Buchanan, J. M. (1984) Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and its Normative Implications, J. M. Buchanan ve R. D. Tollison (Eds.), *The Theory of Public Choice II*, 11-22, Michigan: The University of Michigan Press.
- Buchanan, J. M., Brennan, G. (1980). *The Power To Tax-Analytical Foundations of a Fiscal Constitution*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Bueno-Lledó, J., Torregrosa-Gallud, A., Sala-Hernandez, A., Carbonell-Tatay, F., Pastor, P. G., Diana, S. B., Hernández, J. I. (2017). *Predictors of mesh infection and explantation after abdominal wall hernia repair*. *The American Journal of Surgery*, 213(1), ss. 50-57.
- Bulut, M. (2003). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş. *Bilgi*, (26), ss. 77-101.
- Bulut, Ö. A., Şahintürk, D. A. (2019). Mali Disiplini Sağlama Yolunda Mali Kural Uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), ss. 411-433.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefeye Giriş*, (5. Baskı), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Civriz, M. (2010). Türkiye'de Mali Disiplini Sağlamaya Yönelik Mali Hükümler ve Mali Kural Benzeri Uygulamalar, (ed. Coşkun Can Aktan, Ahmet Kesik ve

Fatih Kaya), Mali Kurallar, *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Ankara, ss. 347-379.

Corsetti, G. ve N. Roubini (1993). The Design of Optimal Fiscal Rules for Europe After 1992, içinde: F.Torres F. Giavazzi (Ed.), *Adjustment and Growth in the European Monetary Union*, Cambridge: Cambridge University Pres, ss. 46-82.

Cottarelli, Carlo. (2009), Fiscal Rules-Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances, International Monetary Fund Fiscal Affairs Department (December 16), ss. 1-72

Çalışkan, A., & Balkı, A. (2019). Küresel Krize Heterodoks Bir Yaklaşım: Avusturya Okulu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (4), ss. 1155-1169.

Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları. *Selçuk*

Çetin, A. C. (2022). Kredi Temerrüt Takasları Primi ile BIST Endeksi, Döviz Kuru ve Faiz Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(1), ss. 48.

Çetin, H. (2002). Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.

Çınar, A. (2010). *Ekonominin Seçmen İdeolojisi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği* (Doctoral Dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Çiçek, H. G., & Dikmen, S. (2015). Osmanlı Devleti'nde Bütçenin ve Bütçe Hakkının Tarihsel Gelişimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), ss. 95-96.

Çilingir, L. (2019). Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (11), ss. 31-43.

Çoban, A. R., Kamu Tercihi Teorisi, içinde: Çağdaş Kamu Yönetimi. (Editörler: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür), *Nobel Yayıncılık*, Ankara, 2003. ss. 75-97.

- Dede, M. E. (2010). Anayasal İktisat Perspektifinden Maliye Politikası Kuralları ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulamanın İncelenmesi. *TC Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mesleki Yeterlilik Tezi*.
- Demir, İ., & Berksoy, T. (2017). Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler (1945-2014). *Journal of Life Economics*, 4(2), ss. 103-124.
- Demir, M., İnan, M. (2011). Türkiye’de Mali Kural. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), ss. 25-66.
- Demir, Ö. (2013). Din Ekonomisi, *Sentez Yayıncılık*, Ankara.
- Demirkan, B. (2010). Mali Kural: Dünyadaki Uygulamaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Vergi Raporu*, 128, ss. 126.
- Dilekli, S., Yeşilkaya, K. (2002). Maastricht Kriterleri, *AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü*.
- Dura, Y. C. (2006). Kamu Tercih Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi. *Türk İdare Dergisi*, 451, ss. 107-117.
- Durdu, M. (2019). Anayasalarımızda Yer alan İktisadi Hükümlerin Hukuki Çerçevesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), ss. 111-134.
- Eagleton, T. (2011), Marx Neden Haklıydı? İstanbul: Yordam.
- Eğilmez, M. Maastricht Kriterlerinde Son Durum ve Türkiye. *Kendime Yazılar*. Web: <http://www.mahfiegilmez.com/2016/10/maastricht-kriterlerinde-son-durum-ve.html> (Erişim tarihi: 28.08.2022).
- Ekşi, Z. (2006). *Kamusal Tercih Alanında Kuramsal Yaklaşımlar ve Anayasal İktisat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, E. ve Ulucak, R. (2014). Avrupa Birliği’nde Parasal Süreç ve Euro Krizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1): ss. 19-42.
- Erdoğan, M. (2003). Anayasal Demokrasi. Siyasa Kitabevi, Ankara, ss. 3.

- Ergün, M., & Ongan, T. H. Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye Ekonomisi ve AB Üyesi Ülkelerle Mukayesesi, 2010, ss. 88-90.
- Ergün, Y. (2017). Maastricht Yakınlaşma Kriterleri: Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi. 5. Uluslararası Öğrenci Kongresi, ss. 459.
- Ersoy, A. (1990). İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, *Abam Yay.*, İzmir, ss. 266.
- Eser, L. Y., Birinci, N. (2014). İç ve Dış Borç Tercihini Etkileyen Faktörler. *Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23), ss. 31-52.
- Forte, F. (1996), "Development of Game Theory and of Public Choice : An Interaction". J. C. Pardo & F. Schneider (Ed.). Current Issues in Public Choice. London: Edward Elgar Publishing Limited.
- Genç, M. (2018). *Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Gökdere A., İçöz C., Oktay E., Parasız İ., Füsüoğlu M., Töre N., Enç E., Yıldırım E., Üşür İ., Sarımeşeli M., Coşkun N., Çolak Ö. F., Ak S., Serdaroğlu U., Saatçi M., (1996), İktisadın İlkeleri, *Alkım Yayınevi*, Ankara.
- Göker, S. (2014). Anayasal İktisat Teorisi Kapsamında Mali Kurallar (Master's thesis). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 80-82.
- Gölçek, A. G., Selçuk, İ. Ş., Köktaş, A. M. (2018). Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde Asgari Yaşam Düzeyi: Gelir Vergisi Tarifeleri Özelinde Bir İnceleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), ss. 40-50.
- Görgün, Sevim (1992). Anayasal Borçlanma Politikası ve Devletin Borçlanma Politikasının Sınırlandırılması, Ekonomik Anayasa Sempozyumu, 28-29 Mayıs 1992, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü*, Ankara: Takav Matbaası, ss. 147-152.
- Göze, Ayferi. (1995). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Basım, İstanbul.

Gözler, K., Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011, ss. 746.

Gözler, K. (2018). Anayasa Hukukunun Temel Esasları. *Ekin Kitabevi Yayınları*, Bursa, ss. 22.

Gözler, K., (2004). Anayasa Hukukuna Giriş. *Ekin Kitabevi Yayınları*, Bursa, ss. 13.

Günaydın, İ., Eser, LY (2009). Maliye Politikasındaki Yeni Trend: Mali Kurallar. *Maliye Dergisi*, 156, ss. 51-65.

Güneysu Balaban, K. (2012). *Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara,

Web:

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/kamerguneysubalaban.pdf>, (20.11.2022).

Güngör, K. (2011). Küresel Kriz, Mali Kural ve Türkiye, *Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.*, Ankara.

Gürbüz, A. J. J. Rousseau ve Toplum Sözleşmesi Kuramı’nın Değeri,

Web: <http://www.e-sosder.com/dergidetay.php?id=86>.

Gürlesel, C.F. (1998). Ekonomik Anayasa. *Arı Grubu Yayınları*, Doruk Matbaacılık, İstanbul, ss. 6-7.

Hanson, J. A. (2007). The Growth In Government Domestic Debt: Changing Burdens And Risks. *The World Bank Policy Research Working Paper*, 4348, ss. 1-38.

Heniff, B. (2001). The Sequestration Process. *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service.

Hepaksaz, E. (2007). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Cilt:44, Sayı:514, Web:

http://www.ekonomikyorurmlar.com.tr/dergiler/makaleler/514/Sayi_514_Makale_07.pdf<http://www.e-sosder.com/dergidetay.php?id=86>.

Honjo, K. (2007). The Golden Rule and the Economic Cycles. IM Working Paper. 07/99. (Erişim: 10.09.2022) Web:

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07199.pdf>.

Işık, A., Meric, M. (2009). AB’de Kamu Yatırımlarının Finansmanında Altın Kural. *Ege Academic Review*, 9(4).

Işık, A., Sakal, M., Meriç, M. (2010). Anayasal İktisat Teorisi ve Mali Kurallar: Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, ss. 1-25.

İpek, M. A. D. İ. (2015). Homo Eonomisuc’un Doyumsuzluk-Açgözlölük Aksiyomunun Semavi Dinler Perspektifinden Değerlendirmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), ss. 145-162.

Joyce, P. G. ve Mullins, (1991). D. R. The Changing Fiscal Structure of The State and Public Sektor: The Impact of Tax and Expenditure Limitations, *Public Administration Review*. 51:3, ss. 241.

Kapıcı, N. (2020). Neoklasik İktisat Teorisi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 6(2), 242-248.

Kaplan, E. (2004) “Kamu Tercihi Teorisinde Karar Alma Süreci ve Bu Süreci Etkileyen Aktörler”,

http://www.akademiktisat.net/calisma/kamu_yonetim/kamu_tercih_ekaplan.htm#_edn48., (Erişim: 5 Nisan 2022)

Karadut, İ. C. (2014). Anayasal İktisat ve Ufuktaki Yeni Anayasa: Anayasal İktisat Perspektifinden 1982 Anayasası ve Yeni Anayasa Yapım Süreci. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 1(2), ss. 71-81.

Karayazı, M. (2020). Avrupa Birliği’nde Mali Koordinasyon: İstikrar ve Büyüme Paktı ve Reformları. *Journal of Economics and Research*, 1(1), ss. 60-72.

Kartalıcı, K. & Doğan, M. (2013). Anayasa Perspektifinde Vergilendirme Yetkisi Kavramı. *Social Sciences*, ss. 120.

- Kaya, F. (2009). Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Kaya, K. (2006). *Anayasal İktisat Çerçevesinde AB Anayasası ve Türkiye*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıçbay, M. A. (1992). Türk Ekonomisi, İmge Kitabevi Yay.
- Kızılboğa, R. (2012). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(1), ss. 98-100.
- Kızıler, N. (2011). *Mali kurallar ve Türkiye değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kitapcı, İ. (2017). Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss. 85-102.
- KMYKK, 5018, Resmî Gazete Sayı No: 25326, (Erişim: 15.02.2023), Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>.
- Köstekçi, A., ve Yıldız (2020). F. Türkiye’de Kamu Borç Yönetimi ve Hazine: Tarihsel Süreçte Yapısal ve Kurumsal Dönüşüm. *Türkiye’nin Güncel Mali Yapısı ve Yönetimi: Usuller, Esaslar ve Uygulamaları*, ss. 161.
- Kul, G. E., Yüksel, C. İktisat ile Siyaset Bilimini Birleştiren İki Farklı Sistematik Yaklaşım: Kamu Tercihi Teorisi ve Bağımlı Gelişme Teorisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(3), ss. 89-104.
- Kunter, K., İpeker, M., Vuslat, U. S. ve Çamlıca, F. (2006). Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirliği: Maastricht Kriterlerine Uyum Sürecinin Çeşitli Senaryolar Işığında Değerlendirilmesi. İ. Kalaycı. (ed.). *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. Ş., İstanbul, ss. 244, 278-279.
- Leijonhufved, A. (1968). On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, London: Oxford University Press.

- Lledó, V., Yoon, S., Fang, X., Mbaye, S., Kim, Y. (2017). Fiscal Rules At A Glance, 1-82. Web: <http://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/Fiscal%20Rules%20at%20a%20Glance%20-%20Background%20Paper.pdf> (Erişim: 25.09.2022).
- Mengi, A., Algan, N. “Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- Mueller, C. D., Kamu Tercihi Teorisi, (Çeviren: Nurlane Ahundzade, Geray Musayev).
- Mustafa, A., Bilir, H. (2013). Türkiye’de Sivil Anayasa Arayışları, Anayasal İktisat ve Anayasada Bulunması Gereken İktisadi-Mali Hükümler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(1), ss. 87-96.
- Nazlıoğlu, M. , *Politik Bölünmüşlüğün Kamu Maliyesi Açısından Değerlendirilmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Odyakmaz, Z., Çınarlı, S., Özcan, C. (2012). Fransa’da ve Türkiye’de Seçim Kampanyalarının ve Siyasî Partilerin Finansmanının Denetim. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), ss. 7-26.
- Onur, S. (2004). Ekonomide Karşılıksız Kayıplar Seçim Ekonomisi, *Asil Yayın Dağıtım*, 1. Baskı, Ankara.
- Önder, İ. (1997). Anayasal İktisat, *Ekonomide Durum Dergisi*, Bahar/Yaz, ss. 107-123.
- Özbudun, Ergun (1992). Anayasa Hukuku Açısından Ekonomik Anayasa. Ekonomik Anayasa Sempozyumu, 28-29 Mayıs 1992, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü*, Ankara: Takav Matbaası.
- Özdemir, E. A., İnneci, (2022). A. Seçilmiş Gelişmiş Ülkelerde Mali Kural Uygulamaları.
- Özge, Kama (2011). Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), ss. 183-204.

- Özgen, Ferhat Başkan, (1999), “Türkiye’de İç Borç Sorunu ve İç Borçların Sınırlandırılması”: Web: <http://www.econturk.org/icborc.pdf> (Erişim: 10.09.2023).
- Özkazanç Ö., Berberoğlu C. N., Eren E., Parasız İ., Yıldırım K. (2003). İktisat Teorisi, Editörler: Kemal Yıldırım, Mustafa Özer, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir.
- Öztürk, Nazım (2004). Anayasal İktisat Çerçevesinde Demokrasiyi Yozlaştıran İktisadi Etmenler, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, ss. 17-35.
- Parlak, B. (2002). Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında Taşra Yönetimine İlişkin Anayasal-Yasal Gelişmeler ve Cumhuriyete Yansımaları. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (11), ss. 45-47.
- Saatçi, Y. (2007). Türkiye’de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi. *Bütçe Dünyası*, 3(27), ss. 61-71.
- Sakal, M., Şahin, E. A., Sakal, M., Şahin, E. A. (2009). Anayasal İktisatın Temel Felsefesi ve Türkiye’de Uygulanabilirlik Koşulları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), ss. 75-114.
- Sancar, C., ve Şentürk, M. (2012). Artan Oranlı Vergi Tarifelerinin Vergi Ödeme Gücünün Kavranması Bakımından Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği.
- Savaş, V.F. (1997). Anayasal Ekonomi. *Ekonomide Durum*, Bahar-Yaz Sayısı, ss. 27.
- Saygılıoğlu, N., Erduran, A. Ç. (2012). Mali Kural ve Etkinlik Sorunu: Türkiye Örneği. *TISK Academy/TISK Akademi*, 7(13).
- Selçuk, H. Ve Dağcı, K. (2005). Avrupa Anayasası’nın Ekonomik Sistem Boyutu ve Türkiye. *Stratejik Öngörü Dergisi*, 2(4): ss. 23-28
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, *Güzem Can Yayınları*, İstanbul.
- Shadbegian, R. (1999). The Effect of Tax and Expenditure Limitations on the Revenue Structure of Local Government. 1962–87. *National Tax Journal* 52, 2 (June): ss. 221–37.

- Skidmore, M. (1999). Tax and Expenditure Limitations and The Fiscal Relationships Between State and Local Governments. *Public Choice*. 99, ss. 88.
- Şentürk, S. H. (2006). Vergilemede Adalet İlkesi Karşısında Düz ve Artan Oranlı Vergiler. *Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, ss. 17.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Orta Vadeli Program ve Ekleri. (Erişim: 20.02.2023)
Web: <https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri>.
- Taban, Sami ve Kara, Akif, Türkiye’de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Özel Yatırım Harcamaları Üzerine Etkisi. *Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*.1:2, Ekim 2006, ss. 14–15.
- Tanör B. (1998). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 1789-1980, Der Yayınları, İstanbul.
- Taşar, M. Okan (2010). Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), ss. 76-97.
- TBMM Araştırma Merkezi (2011). Bazı Ülke Anayasalarındaki Ekonomik ve Mali Hükümler.
- Tomanbay, M. (2017). John Maynard Keynes'in Yaşamı ve İktisadi Düşüncesinin Gelişimi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), ss. 7-16.
- Tuncer, S. (2012). Merkez Bankasının Hazineye Kısa Vadeli Avansları. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (12).
- Turgay, U. (2009). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Kuramı Üzerine Bir Değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23 ss. 223- 246.
- Uçkan, B. (2005). Avrupa Anayasasının Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeler. *Çalışma ve Toplum*. Baskı 3. Web: <http://www.calismatoplum.org/sayi6/makale%203.pdf> (Erişim: 19.06.2009).
- Ulusoy, A. (2004). Devlet Borçlanması, Üç yol Kitabevi, Trabzon.

Ulutan, B. (1978). İktisadi Doktrinler Tarihi, İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20), ss. 213-228.

Ünlükaplan, İ., Yurdadoğ V., ve Akça, H., "Geçiş Ekonomilerinde Maliye Politikası Uygulamalarına Anayasal İktisat Yaklaşımı." *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17.1 (2017): 68-72.

Vakfı, İ. K. (2004). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. (Erişim: 15.09.2022).

Web: <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp>.

Voigt, S. (1997). Positive Constitutional Economics: A Survey. *Public Choice*, 90, ss. 11- 53.

Vural, İ. Y. (2010). Uygulamada Düz Oranlı Gelir Vergilerinin Ekonomik Etkileri. *Maliye Dergisi*, 158, ss. 179-200.

Yamaç, M. (2020). Türkiye Devleti'nin İlk Anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı), ss. 204-220.

Yanbaş, B. (2019). *Sosyal devlet ve anayasal iktisat sentezi: Üçüncü Bir Yol Olarak Sosyal Liberalizm*, Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yereli, A.B. (2003). *Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye'de Devlet-Birey İlişkisi*. Gazi Kitabevi, Ankara, ss. 71-161

Yolal, M. (2018). Nobel Ödülü Sahibi James M. Buchanan'ın Konseptinden Kurallar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), ss. 163.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı Burçin YİĞİT

EĞİTİM

2010-2014 50. Yıl Şehit Uğur Kadir Işık Mesleki ve Teknik Anadolu
Lisesi
2015-2019 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
2019- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

İŞ DENEYİMİ

2021-2022 Sakin Şenol Mali Müşavirlik Bürosu- Muhasebe Elemanı
2022-2023 Öz Aras Grup İnşaat A.Ş.- Muhasebe Elemanı
2023-Devam Ediyor Öz Yapıcılar İnşaat LTD. ŞTİ.- Muhasebe Elemanı

